

คู่มือวิทยุชุมชน

ตอนสั้น เฟรเซอร์ และ โชนีย์ เรสเตรโฟ เอสตราตา

องค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

คู่มือวิทยุชุมชน

คอดิน เฟรเซอร์ และ โซเนีย เรสเตรโป เอสตราดา

@ ยูเนสโก๒๐๐๑

เฟรเซอร์, คอลิน

คู่มือวิทยุชุมชน/โดยคอลิน เฟรเซอร์ และโซเนีย เรสเตรโป
เอสตราดา. กรุงเทพฯ: ยูเนสโก, ๒๐๐๑.

๑๒๖ หน้า

แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษเรื่อง Community Radio Handbook
โดย ร.ศ. ดร. จุมพล รอดคำดี

๑. วิทยุชุมชน. I. ชื่อเรื่อง

ISBN 92-9223-056-5

© UNESCO 2005

Published by the
UNESCO Asia and Pacific Regional Bureau for Education
P.O. Box 967, Prakanong Post Office
Bangkok 10110, Thailand

Printed in Thailand

The designations employed and the presentation of material throughout the publication do not imply the expression of any opinion whatsoever on the part of UNESCO concerning the legal status of any country, territory, city or area or of its authorities, or concerning its frontiers or boundaries.

คำนำ

องค์การยูเนสโกเล็งเห็นศักยภาพของวิद्यุชุมชน ในการช่วยให้สมาชิกชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา จึงเริ่มสนับสนุนวิद्यุชุมชนเมื่อสี่สิบกว่าปีมาแล้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ องค์การยูเนสโกได้รวบรวมประสบการณ์วิद्यุชุมชนในประเทศต่างๆ มารวมเล่มเป็นคู่มือวิद्यุชุมชน องค์การยูเนสโก สำนักงานกรุงเทพฯ เห็นว่าแม้ประสบการณ์ในคู่มือนี้มีอายุร่วมสิบปีแล้ว แต่เนื้อหาหลายตอนมีประโยชน์ต่อการพัฒนาวิद्यุชุมชนในประเทศไทย จึงได้แปลและถอดความมาเป็นคู่มือฉบับภาษาไทย ผู้ที่สนใจอ่านฉบับเต็มเป็นภาษาอังกฤษต้องดาวน์โหลดจากเว็บไซต์องค์การยูเนสโก

ขอขอบคุณ รศ. ดร. จุมพล รอดคำดี คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ช่วยแปลร่างแรกจากต้นฉบับภาษาอังกฤษ ฝ่ายสื่อสารและสารสนเทศขององค์การยูเนสโก สำนักงานกรุงเทพฯ เป็นผู้ตรวจและแก้ไขต้นฉบับ

องค์การยูเนสโกหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คู่มือฉบับนี้จะช่วยนำวิद्यุชุมชนในประเทศไทยให้พัฒนาต่อไปจนเป็นวิद्यุชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชนที่แท้จริง

เชลดอน เซฟเฟอร์

ผู้อำนวยการ

องค์การยูเนสโก สำนักงานกรุงเทพฯ

อารัมภบท

งานวิจัยเรื่องสื่อมวลชนจำนวนมากพบว่า นักนิเทศศาสตร์ต่างยอมรับกันว่า ช่องทางสื่อมวลชนไม่ได้ประกันว่าภาคต่างๆ ในสังคม ชุมชน และชนกลุ่มน้อย จะได้เข้าถึงสื่อมวลชน และได้ใช้สื่อมวลชนเป็นช่องทางแสดงความคิดเห็น นักนิเทศศาสตร์เหล่านี้เห็นว่า สื่อท้องถิ่นหรือสื่อขนาดเล็กที่มีเนื้อหาเฉพาะแต่ละท้องถิ่นเป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยเติมช่องว่างนี้ได้

ตลอดยี่สิบปีที่ผ่านมา องค์การยูเนสโกได้สนับสนุนให้มีการศึกษาและจัดพิมพ์เอกสารเกี่ยวกับสื่อชุมชนจำนวนไม่น้อย เอกสารฉบับแรกพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ ชื่อ **Access: Some Western Models of Community Media** (การเข้าถึง – แบบอย่าง สื่อชุมชนจากโลกตะวันตก) เขียนโดย ฟรานเชส เบริแกน ผู้เขียนคนเดียวกันได้ขยายการศึกษาเรื่องนี้เป็นเอกสารชื่อ **Community Communications – the Role of Community Media in Development** (การสื่อสารชุมชน – บทบาทสื่อชุมชนในการพัฒนา) ฉบับที่ ๕๐ ในชุดรายงานและเอกสารเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน ซึ่งตีพิมพ์ใน พ.ศ. ๒๕๒๔ ให้ครอบคลุมประเทศกำลังพัฒนาอีกหลายประเทศ หลังจากนั้นอีกสองสามปี (พ.ศ. ๒๕๒๗) ปีเตอร์ ลิวอิส เสนอการศึกษาชื่อ **Media for People in Cities** (สื่อคนเมือง) ให้องค์การยูเนสโก เอกสารฉบับนี้ประมวลกรณีศึกษาต่างๆ และผลสรุปรายงานการวิจัยเกี่ยวกับสื่อชุมชนในเมืองอีกสองเรื่อง

หลังจากนั้น องค์การยูเนสโกก็เริ่มก่อตั้งสถานีวิทยชุมชนขึ้นในทวีปแอฟริกา (ที่เมืองโฮมาเบย์ พ.ศ. ๒๕๒๕) และในทวีปเอเชีย (ที่เมืองมหะเวลี พ.ศ. ๒๕๒๕ และเมืองแทมบูตี พ.ศ. ๒๕๒๕) รายงานการสื่อสารโลกของยูเนสโกประจำปี พ.ศ. ๒๕๔๐ บันทึกการเติบโตของการเคลื่อนไหวด้านวิทยุชุมชนไว้ด้วย

องค์การยูเนสโกเห็นว่า วิทยุชุมชนเป็นกระบอกเสียงของผู้ด้อยโอกาส และเป็นหัวใจของกระบวนการสื่อสาร และประชาธิปไตยในสังคม ประชาชนอาศัยวิทยุชุมชนเป็นช่องทางที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับมติใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับเขา เป็นการสร้างมิติใหม่ให้แนวคิดเรื่องความโปร่งใสและธรรมาภิบาล ทำให้ประชาธิปไตยเข้มแข็งขึ้น วิทยุชุมชนสามารถเผยแพร่ข้อมูลที่

เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ในแง่ประเด็น ปัญหา โอกาส ประสบการณ์ ทักษะในการดำรงชีวิตและประโยชน์สาธารณะต่างๆ ได้ทันทั่วถึง จึงกระตุ้นให้ชาวบ้านต่างจังหวัด และผู้ด้อยโอกาสในสังคมเมืองพยายามพัฒนาและวิद्यุชุมชนก็กลายเป็นเครื่องมือพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพที่สุดชิ้นหนึ่ง เพราะผู้ฟังวิทยุไม่จำเป็นต้องอ่านออกเขียนได้ วิทยุดึงผู้หญิงให้เข้ามามีส่วนร่วม เพราะถือว่าผู้หญิงมีบทบาทและเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ฟังเป้าหมายกลุ่มหนึ่งเท่านั้น เช่น ในโครงการพิเศษขององค์การยูเนสโกที่ชื่อว่า **ผู้หญิงคุยกัน สถานีวิทยุชุมชนเพื่อเสริมความเข้มแข็งให้ผู้หญิง**

ในยุคสื่อผสมและการสื่อสารออนไลน์ วิทยุชุมชนก็ยังมีศักยภาพมากขึ้นในอันที่จะช่วยให้ผู้ที่อยู่ห่างไกล ได้มีโอกาสเข้าร่วมอภิปรายได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยสร้างความต้องการอินเทอร์เน็ต การทดลองสถานีวิทยุทางอินเทอร์เน็ตคหามาเถในประเทศศรีลังกาพิสูจน์ให้เห็นว่า สถานีวิทยุสามารถแก้ปัญหาความขัดข้องทางภาษา และการขาดโครงสร้างพื้นฐานได้ โดยส่งเสริมและใช้อินเทอร์เน็ตในชุมชนท้องถิ่นได้ ทำให้คนทั้งชุมชนได้มีส่วนร่วม และได้รับโอกาสใหม่ๆ ด้วยการฟังวิทยุ และท่องอินเทอร์เน็ตทางวิทยุเพื่อค้นหาคำตอบ และแบ่งปันข้อมูลความรู้ที่ได้รับจากอินเทอร์เน็ต

ทั้งที่มีความท้าทายหลายประการ กลุ่มวิทยุชุมชนเล่มนี้น่าจะช่วยให้นักสื่อสารมวลชน ช่างสื่อสาร ผู้ประกอบการ และผู้ผลิตรายการสถานีวิทยุชุมชนได้ใช้สื่อชุมชนดึงประชาชนเข้ามาร่วมพูดคุยกัน อธิบายประเด็น และแก้ปัญหาการพัฒนาชุมชนได้ผลสำเร็จดีขึ้น

กลุ่มวิทยุชุมชนเล่มนี้รวบรวมประสบการณ์ และการคิดนอกกรอบของผู้เชี่ยวชาญและนักปฏิบัติด้านการสื่อสารหลายท่าน คือ เจค มิลส์ ผู้วางชนม์แล้ว อดีตผู้จัดการฝ่ายช่างของบริษัทกระจายเสียงกานา ผู้คิดค้นแบบเครื่องผสมสัญญาณเสียง มาร์ติน แอลลาร์ด วิศวกรอิเล็กทรอนิกส์ ผู้ออกแบบเครื่องส่งต้นแบบของยูเนสโก แอเล็กซ์ คอว์ไรมัน์ อดีตที่ปรึกษาด้านการสื่อสารของยูเนสโกประจำภูมิภาคแอฟริกา และผู้จัดการโครงการโฮมาเบย์ สถานีวิทยุชุมชนแห่งแรกในทวีปแอฟริกา ในประเทศเคนยา คาร์ลอส อาร์นาลโด อดีตหัวหน้าฝ่ายนโยบายการสื่อสารและวิจัยของยูเนสโก และหัวหน้าโครงการสถานี

วิทยุชุมชนมหเวลี จอร์จ คูปงต์-เอเนียส วิศวกรจากแผนกการสื่อสารเพื่อการพัฒนาของยูเนสโก วิจัยนันดา จยวีระ ที่ปรึกษาด้านการสื่อสารของยูเนสโก ประจำภูมิภาคเอเชีย และผู้สร้างสรรค์โครงการวิทยุกระจายเสียงทางอินเทอร์เน็ตคชมาเล ความเม บัวโฟ จากแผนกการสื่อสารและสารสนเทศของยูเนสโก ลูอี แทบิง ผู้จัดการโครงการวิทยุชุมชนแทมบูตี และผู้สร้างสรรค์รายการ “หมู่บ้านทางอากาศ” ข้าพเจ้าขอถือโอกาสนี้ ขอขอบคุณ โซเนีย เรสเตรโป เอสตราดาและ คอลิน เฟรเซอร์ ที่ได้สละเวลารวบรวมเรื่องราวให้ข้อคิดและช่วยจัดทำคู่มือวิทยุชุมชนจนเป็นรูปเล่มเช่นนี้

โคลด ออนโดโบ

รองผู้ช่วยผู้อำนวยการใหญ่ ด้านการสื่อสารและสารสนเทศ
และผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนาการสื่อสาร

สารบัญ

บทนำ		๑
บทที่ ๑	วิद्यุชุมชนในภาคการกระจายเสียง	๓)
	วิद्यุชุมชนและการโลกาภิวัตน์สื่อ	๑๐
	วิวัฒนาการของวิद्यุชุมชน	๑๔
	การริเริ่มที่สำคัญของยูเนสโก	๑๘
	เรื่องเล่าที่ ๑ วิद्यุชาวเหมืองในโบลิเวีย	๒๖
	เรื่องเล่าที่ ๒ วิद्यุชูตาเตนซาในโคลัมเบีย	๒๘
บทที่ ๒	ลักษณะและหน้าที่ของวิद्यุชุมชน	๓๑
	ลักษณะสำคัญของวิद्यุชุมชนหกค	๓๑
	หน้าที่ของวิद्यุชุมชน	๓๔
	เรื่องเล่าที่ ๓ บทบาทสตรี	๔๔
บทที่ ๓	เงื่อนไขทางกฎหมาย	๔๓)
	กฎหมายไม่คงเส้นคงวา	๔๓
	แอฟริก้าวก้าวกิลที่สุด	๔๓
	วิद्यุชุมชนในเอเชียและอินเดีย	๕๐
	กฎหมายในแถบละตินอเมริกา	๕๔
	ตัวอย่างจากยุโรปตะวันตก	๕๖
	ความเหมือนและความแตกต่างของกฎหมาย	๕๘
	การยื่นขอใบอนุญาต	๕๕

บทที่ ๔	เงื่อนไขด้านเทคนิค	๖๑
	ความรู้เบื้องต้นด้านเทคนิค	๖๑
	อุปกรณ์กระจายเสียง	๖๓
	ความวางใจได้และการบำรุงรักษา	๖๕
	องค์ประกอบของห้องส่ง	๗๐
	ระยะห่างระหว่างอุปกรณ์	๗๒
	นวัตกรรมในอนาคต	๗๒
	คำแนะนำจากผู้ชำนาญ	๗๖
บทที่ ๕	วิธีเริ่ม	๗๗
	บริบททางกฎหมาย	๗๗
	การเตรียมงานในชุมชน	๗๘
	ความสำคัญของภารกิจ	๘๑
	บทบาทของสถาบันทางศาสนา	๘๒
	บทบาทของสถานศึกษาท้องถิ่น	๘๒
	บทบาทของนักการเมือง	๘๒
	ทำเล	๘๓
	เรื่องเล่าที่ ๔ นักการเมืองกับวิทยุชุมชน	๘๕
	รูปแบบ	๘๖
	กำลังเครื่องส่ง	๘๖
	ความเป็นเจ้าของและการจัดการ	๘๘
	การวางผังรายการ	๘๘
	พนักงาน	๘๙
	ความยั่งยืนของสถานีวิทยุชุมชน	๙๐
	แหล่งเงินลงทุน	๙๓
	ข้อควรคำนึง เมื่อวางแผนจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน	๙๔

บทที่ ๖	นโยบายการจัดรายการ	๕๕
	รายการแบบมีส่วนร่วม	๕๕
	ข่าวชุมชน	๑๐๒
	มองต่างมุมให้สมดุล	๑๐๔
	รายการศาสนาและวัฒนธรรม	๑๐๕
	รายการการเลือกตั้งท้องถิ่น	๑๐๕
	รายการทางการศึกษา	๑๐๖
	การสำรวจผู้ฟัง	๑๐๗
บทที่ ๗	นักวิทยุชุมชน	๑๑๑
	จรรยาบรรณ	๑๑๑
	จรรยาบรรณต้นแบบ	๑๑๒
	การคัดเลือกนักวิทยุชุมชน	๑๒๐
	การฝึกอบรมนักวิทยุชุมชน	๑๒๑

บทนำ

ทั่วโลกมีสถานีวิทยุกระจายเสียงไม่ต่ำกว่าสองหมื่นสถานีสถานี และเครื่องรับวิทยุไม่ต่ำกว่าสองพันล้านเครื่อง ความคิดที่ว่าโทรทัศน์และเทคโนโลยีการสื่อสารล้ำยุคจะเข้ามาแทนที่วิทยุ นั้นเป็นเรื่องที่ไร้มูลความจริง เพราะว่าการกระจายเสียงทางวิทยุยังแพร่หลายขึ้นเรื่อยๆ คลื่นวิทยุเข้าถึงแทบทุกซอกทุกมุม วิทยุกระจายเสียงเป็นสิ่งอิเล็กทรอนิกส์พื้นฐานสำหรับคนจน เพราะรับฟังได้แม้ว่าจะอยู่ไกลแสนไกล อ่านหนังสือก็ไม่ออก เขียนก็ไม่ได้ อีกทั้งยังเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่ไม่เกินกำลังเงิน ไม่ว่าเครื่องส่ง หรือเครื่องรับ

ในช่วงยี่สิบปีที่ผ่านมา กระบวนการประชาธิปไตยในส่วนต่างๆ ทั่วโลกคืบหน้าไปมากขึ้น มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น มีมาตรการผ่อนคลายการควบคุมสื่อ มีรวมทั้งอนุญาตให้เอกชนและกลุ่มต่างๆ เป็นเจ้าของวิทยุกระจายเสียงได้ เมื่อประจวบกับความไม่พึงใจในวิทยุกระจายเสียงธุรกิจ ก็ทำให้มีสถานีวิทยุชุมชนเพิ่มขึ้น และเป็นที่ยอมรับมากขึ้น

นอกจากนี้ ต่างก็พากันตระหนักมากขึ้นว่า เมื่อประชาชนคนธรรมดาๆ ได้รับข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสม ผลที่ได้ก็คือประโยชน์ทางสังคมและเศรษฐกิจ และเมื่อคนจนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการการสื่อสาร และลงมติในประเด็นที่มีผลกระทบต่อชีวิตของเขา เขาก็ไม่เพิกเฉยเช่นที่เคยเป็นมา แต่จะกระตือรือร้นร่วมมือช่วยเหลือกันเอง

ชุมชนไหนๆ ก็เริ่มวิทยุชุมชนได้

การตั้งสถานีชุมชนขนาดเล็กไม่ใช่เรื่องยุ่งยาก และไม่แพงอย่างที่คิด ประสพการณ์ของหลายประเทศพิสูจน์แล้วว่า สถานีวิทยุชุมชนอยู่ไม่กินเอื้อม

ความแน่นแฟ้นของชุมชนคือกุญแจสำคัญ

ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และความสำนึกร่วมกันของชุมชน เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นสำหรับการจัดตั้งวิทยุชุมชน สมาชิกชุมชนต้องเต็มใจร่วมกันทำงานและระดมทรัพยากร อีกทั้งต้องมีมติสนับสนุนว่าต้องการมีวิทยุชุมชนเป็นของตนเองเพื่อความก้าวหน้าของชุมชน

ชุมชนต้องวิเคราะห์ความจำเป็นที่ต้องมีการสื่อสาร และพิจารณาว่าวิद्यชุมชนจะช่วยสนองความต้องการนี้ได้อย่างไร เพื่อที่จะได้ตัดสินใจได้ว่าควรมีวิद्यชุมชนหรือไม่ วิद्यชุมชนอาจจะไม่เป็นเรื่องที่สำคัญมากในการสนับสนุนการเกษตร อนามัย การศึกษา เป็นต้น ตามการพัฒนาแบบดั้งเดิม แต่ถ้าชุมชนได้วิเคราะห์ถึงความจำเป็น สาเหตุที่มาของปัญหาต่างๆ และความด้อยโอกาส ก็มักจะสรุปได้ว่ากระบวนการสื่อสารต่างๆจะช่วยสร้างความเข้าใจและเป้าหมายร่วมกัน นี่คือก้าวแรกที่น่าไปสู่การตั้งสถานีวิद्यของตนเอง

“วิद्यชุมชนคือ กระบวนการหรือเหตุการณ์ทางสังคมที่สมาชิกชุมชนได้ร่วมกันออกแบบผลิต และออกอากาศรายการ โดยมีบทบาทนำในฐานะผู้กำหนดชะตาชีวิตของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องธรรมดาๆ เช่น ซ่อมรั้ว ในละแวกบ้าน หรือรณรงค์ให้ชุมชนใช้น้ำสะอาด และรักษาแหล่งน้ำให้ใสสะอาด หรือกระตุ้นให้ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้นำคนใหม่ สิ่งสำคัญอยู่ที่สมาชิกชุมชนได้ใช้สื่อ ซึ่งในกรณีนี้ก็คือวิद्य เพื่อพยายามให้ได้เป็นประชาธิปไตย และพยายามพัฒนา นี่คือการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยแท้ (ไม่ใช่ให้คนอื่นมาทำรายการวิद्यเกี่ยวกับคนในชุมชน) การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการ ไม่ใช่เทคโนโลยีหรือแค่เครื่องมือ เพราะคนก็เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือ นั้น ชาวสารและผู้ฟังก็เหมือนกัน วิद्यชุมชนเหมาะสมที่สุดสำหรับกลุ่มคนที่อยู่เป็นชุมชน และทำงานร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว คนกลุ่มนี้อาจมีหลายครอบครัว อยู่ต่างย่าน ต่างหมู่บ้าน หรือมาจากหลายชุมชน ที่สำคัญคือเขามีปฏิสัมพันธ์กัน เพราะเหตุนี้ ผมจึงคิดว่าวิद्यชุมชนเป็นเรื่องของชุมชนคุยกัน และช่วยกันบรรลุเป้าหมายของส่วนรวม”

คาร์ลอส เอ อาร์นาลโด

สิทธิทางด้านข่าวสาร ข้อ ๑๕ แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน
“ทุกคนมีสิทธิในอิสรภาพแห่งความเห็นและการแสดงออก สิทธินี้รวม
ถึงอิสรภาพในการที่จะถือเอาความเห็นโดยปราศจากการแทรกสอดและ
ที่จะแสวงหา รับ และแจกจ่ายข่าวสาร และความคิดเห็นไม่ว่าโดยวิธีใดๆ
และโดยไม่คำนึงถึงเขตแดน”

ชุมชนกับการสื่อสาร

“คนอยู่ในชุมชนเดียวกันก็เพราะมีอะไรที่เหมือนกัน ที่มีอะไรเหมือน
กัน ได้ก็เพราะการสื่อสารนั่นเอง”

จอห์น คิวอี้

สื่อและการพัฒนา

“การพัฒนาชุมชนแยกเอาความคิด ข่าวสาร และบริการต่างๆออกเสีย
ก่อน แรกทีเดียวก่อนที่จะมีคำถามใดๆคนจะต้องตระหนักในข้อเท็จ
จริงทั้งหมด ทั้งผลในระยะสั้นและในระยะยาว การตัดสินใจเรื่องหนึ่ง
ย่อมมีผลกระทบต่อการวางแผนในอนาคตสื่อเสนอข้อมูลพวกนี้ได้”

ฟรานเซส เบริแกน

การผลิตรายการไม่ต้องใช้ทักษะพิเศษ

การบริหารสถานีวิทยุกระจายเสียงและการผลิตรายการวิทยุซึ่งเป็น
งานทางวิชาชีพ ไม่ได้เหลือบ่ากว่าแรงคนในชุมชนทั่วไป น่าเสียดายที่หลายคน
ฟังรายการวิทยุของรัฐและเอกชนเสียจนคิดว่า มาตรฐานวิชาชีพของสถานี
เหล่านี้คือบรรทัดฐานและไม่ตระหนักว่าการกระจายเสียงที่ดีและมีประสิทธิภาพ
นั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นงานเป็นการนักประโยชน์ และผลกระทบของรายการขึ้นอยู่กับ
กับว่าเนื้อหาเกี่ยวข้องกับผู้ฟังมากแค่ไหนมากกว่า

แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าคุณภาพในเชิงโครงสร้างรายการ และคุณภาพ
ทางเทคนิคไม่สำคัญ ตัวอย่างเช่น การใช้เครื่องบันทึกเสียงไม่ถูกต้อง อาจทำให้
รายการมีเสียงไม่ชัดเจน คนฟังก็จะฟังให้เข้าใจยาก แต่ประสบการณ์งานวิทยุ

ชุมชนบ่งว่า ชาวบ้านที่สนใจและกระตือรือร้นก็จะเรียนรู้เทคนิคพื้นฐานได้จากการฝึกอบรมไม่กี่สัปดาห์ และเมื่อได้ลงมือผลิตรายการแล้วก็จะมีทักษะดีขึ้นมากและทำงานได้ดีน่าพอใจภายในไม่นาน

ผู้ฟังคือผู้ตัดสิน

“น่าเสียดายที่พวกที่เรียกกันว่าเป็นมืออาชีพด้านวิทยุกำหนดมาตรฐานศิลปะการผลิตรายการไว้เสียจนชาวบ้านธรรมดากลัว แต่ที่พิลึกก็คือรายการที่เรียกกันว่าเป็นแบบมืออาชีพนั่น กลับสู่รายการที่ชาวบ้านที่ไม่มีประสบการณ์การผลิตรายการผลิตขึ้นไม่ได้ พวกมืออาชีพลืมไปว่าที่จริงแล้วผู้ฟังเป็นผู้ตัดสินว่ารายการดีหรือไม่ดี”

มาร์ติน แอลลาร์ด

อย่ากลัววิทยุ!

“ทุกคนไม่ควรกลัวที่จะใช้วิทยุ ผมเป็นนักวิทยุมาเกือบยี่สิบห้าปี แต่ไม่รู้เรื่องอิเล็กทรอนิกส์เลย จนทุกวันนี้ก็ยังอธิบายไม่ได้ว่า เสียงผมออกจากห้องส่งไปตั้งอยู่ทางวิทยุในบ้านที่อยู่ห่างไปตั้งหลายกิโลเมตรได้อย่างไร”

ลูอี แทบิง

ค่าใช้จ่ายและเทคโนโลยีไม่ใช่อุปสรรค

อุปกรณ์วิทยุชุมชนแข็งแรง และดูแลรักษาง่าย เมื่อช่างวิทยุมาสอนวิธีใช้และบำรุงรักษาแล้วก็ไม่ต้องมาคอยช่วยอีก ราคาเครื่องก็ถูกลงเรื่อยๆ อย่างน้อยที่สุด อาจใช้เครื่องส่งกระเป๋าหิ้ว หนักประมาณ ๑๖ กิโลกรัม มีกำลังส่ง ๕ วัตต์ มีเครื่องผสมสัญญาณเสียง ๖ ช่อง เครื่องเล่นแผ่นซีดี ๒ เครื่อง เครื่องเล่นและบันทึกเทปกลับ ๒ เครื่อง และสายอากาศ

แล้วยังมีเครื่องรับวิทยุเอฟเอ็มพลังแสงอาทิตย์ แอมป์พลังแสงอาทิตย์นี้ ป้อนกระแสไฟฟ้าให้เครื่องรับก็ได้ หรือใช้ซาร์จแบตเตอรี่ก็ได้ เวลากลางคืนถ้าไหลานเครื่องรับวิทยุนี้สักสองนาทีก็นับฟังวิทยุได้ประมาณครึ่งชั่วโมง

บรรดาผู้ผลิตอุปกรณ์สำหรับวิทยุชุมชน มีแนวโน้มที่จะทำให้อุปกรณ์ต่างๆ ติดตั้งได้ง่าย ใช้งานง่าย และบำรุงรักษาก็ง่าย ชาวบ้านที่ปรับแต่งหรือสร้างอุปกรณ์ได้เองก็มี เช่น ที่ประเทศเคปเวิร์ด องค์การยูเนสโกให้ช่างในท้องถิ่น ติดตั้งเครื่องส่งวิทยุกระจายเสียงบนเกาะแห่งหนึ่ง อุปกรณ์ที่องค์การยูเนสโกให้ไปแทบจะไม่พอสำหรับเครื่องส่งหนึ่งเครื่อง แต่ช่างพวกนี้ก็กระตือรือร้นมากจนลงมือผลิตเครื่องส่งเพิ่มอีกสองเครื่อง เพื่อที่ว่าเกาะใหญ่แต่ละเกาะจะได้มีเครื่องส่งวิทยุกระจายเสียงหนึ่งเครื่อง สถานีทั้งสามแห่งจะอยู่ใกล้กันเกินกว่าที่จะโยงถึงกันได้ แต่ช่างกลุ่มนี้ก็จัดการเชื่อมโยงทั้งสามสถานีเข้าเป็นเครือข่าย ทำให้แลกเปลี่ยนรายการกันได้ทุกวัน

บทที่ ๑

วิถุชุมชนในภาคการกระจายเสียง

การกระจายเสียงแยกออกเป็นสามประเภทใหญ่ๆคือ

- **การกระจายเสียงเพื่อการบริการสาธารณะ** ซึ่งโดยทั่วไปเป็นการให้บริการโดยหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานที่ได้รับความสนับสนุนจากรัฐ โดยมีองค์กรสาธารณะที่ถูกต้องตามกฎหมายเป็นฝ่ายควบคุมแนวนโยบาย และการจัดรายการ องค์กรดังกล่าวนี้จะดูแลให้สื่อกระจายเสียงนำเสนอข่าวสาร ความรู้ และความบันเทิงแก่ประชาชนและสังคมโดยทั่วไปอย่างอิสระจากรัฐบาล การเมือง หรือกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ทุนที่ใช้ในการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงประเภทนี้ ส่วนใหญ่ได้มาจากค่าธรรมเนียมใบอนุญาตให้มีเครื่องรับไว้ในบ้าน (ประเทศไทยยังไม่ได้ใช้ระบบการเก็บค่าธรรมเนียมเช่นนี้)
- **การกระจายเสียงภาคเอกชนหรือธุรกิจ** จัดรายการเพื่อหากำไรจากการโฆษณา เจ้าของและผู้ควบคุมการกระจายเสียงประเภทนี้เป็นปัจเจกชนหรือบริษัท
- **การกระจายเสียงชุมชน** เป็นบริการที่ไม่หวังผลกำไร มีชุมชนเป็นเจ้าของและผู้จัดการ ส่วนใหญ่ดำเนินการผ่านทรัสต์ มูลนิธิหรือสมาคม มุ่งให้บริการเพื่อประโยชน์ของประชาชนในชุมชนนั้นๆ อันที่จริงแล้ววิทยุชุมชนเป็นการกระจายเสียงเพื่อการบริการสาธารณะแบบหนึ่งเพียงแต่ว่าวิทยุกระจายเสียงเพื่อการบริการสาธารณะให้บริการประชาชนทั่วประเทศ แต่วิทยุชุมชนให้บริการเฉพาะชุมชนของคนเท่านั้น นอกจากนี้วิทยุชุมชนยังอิงกับทรัพยากรในชุมชนเป็นหลัก คำว่า “ชุมชน” หมายถึงกลุ่มคนที่มีคุณลักษณะเหมือนกัน และ/หรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ
  - ▶ มีพื้นที่อยู่อาศัยในแหล่งเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นเมือง หมู่บ้าน หรือละแวกเดียวกันก็ตาม
  - ▶ อยู่ในเศรษฐกิจและสังคมเดียวกัน โดยค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการซึ่งกันและกัน

หลักการ

“วิทยุชุมชนตอบสนอง ความต้องการของชุมชนที่สถานีวิทยุที่ตั้งอยู่ โดยสนับสนุนการพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่ดีขึ้น สถานีวิทยุชุมชนมุ่งสร้างประชาธิปไตยในการสื่อสาร โดยให้ชุมชน มีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆกันตามบริบททางสังคมของแต่ละชุมชน”

สมาคมนักวิทยุชุมชน โลก, พ.ศ. ๒๕๓๑

ความหมาย

“ความเป็นเจ้าของ ลักษณะรายการ และชุมชนเป้าหมาย เป็นตัวกำหนด สถานีวิทยุชุมชน คือต้องมีองค์กรที่ไม่ค้ากำไรเป็นเจ้าของและผู้ควบคุม ต้องให้คนในชุมชนเป็นสมาชิก จัดการ ดำเนินงาน และจัดรายการ โดยยึดหลักว่าจะต้องเข้าถึงชุมชนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม และสะท้อนความสนใจและความต้องการของผู้ฟังกลุ่มเป้าหมาย”

จาก Independent Radio and Television Commission of Ireland, 1988.

วิทยุสำหรับคนธรรมดา

“วิทยุก็แค่ชาวบ้านคุยกัน สถานีวิทยุแทมบูลีแค่ขยายโอกาสให้เขา ได้พูดมากขึ้นกับคนมากขึ้น และได้ฟังความคิดเห็นที่หลากหลายมากขึ้น เกี่ยวกับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเขาโดยตรง”

ลูอีแทบิง

ผู้จัดการ โครงการแทมบูลี

ความเป็นเจ้าของและการจัดการโดยชุมชน

“สถานีต้องเป็นของชุมชน ที่สถานีนี้ให้บริการ และต้องอยู่ในอาณาเขตของชุมชนนั้น โดยไม่มีข้อกังขา จึงจะถือเป็นวิทยุชุมชนได้”

จาก Zane Ibrahim and Ms. Adams. Bush Radio 89.5 FM.

บางครั้งการแบ่งการกระจายเสียงออกเป็นสามประเภทแบบนี้ก็ใช้ไม่ได้ เพราะบางสถานีมีลักษณะประสม เช่น สถานีวิทยุเอกชนอาจกระจายเสียงรายการบริการชุมชนด้วย หรือสถานีขององค์กร เช่น องค์กรทางศาสนา ก็อาจมีแต่รายการศาสนา ส่วนรัฐก็อาจให้ท้องถิ่นต่างๆ ดำเนินงานสถานีวิทยุกระจายเสียงเพื่อบริการสาธารณะ และออกอากาศรายการเพื่อชุมชนมากขึ้น

วิทยุชุมชนมีคำนิยามต่าง ๆ กัน มีคนเรียกสถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีกำลังส่งต่ำว่า สถานีวิทยุท้องถิ่นบ้าง สถานีวิทยุทางเลือกบ้าง หรือสถานีวิทยุอิสระ และสถานีวิทยุเสรี เป็นต้น คำว่าสถานีวิทยุท้องถิ่นอาจหมายถึง การดำเนินงานในระบบกระจายเสียงของรัฐผ่านสถานีระดับท้องถิ่น หรือแม้แต่สถานีธุรกิจขนาดเล็ก สถานีวิทยุทางเลือก และสถานีวิทยุเสรี ก็มีความหมายกว้างพอกัน คือไม่ใช่สื่อกระแสหลัก ไม่ได้เป็นของรัฐ และไม่อยู่ในความควบคุมของรัฐ จึงอาจหมายรวมถึงวิทยุชุมชนได้ แต่ก็ไม่เสมอไป

บรรดานิยามต่างๆ ของวิทยุชุมชนนั้นล้วนแล้วแต่บอกลักษณะที่เหมือนกันบางประการ คือสรุปได้สั้นๆ ง่ายๆ ว่าเป็น “วิทยุของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” ซึ่งถือเป็นแก่นของวิทยุชุมชนที่แท้จริงคือ ประการแรกต้องบริหารจัดการโดยชุมชน และประการที่สองต้องบริการชุมชนนั้นๆ เท่านั้น หากถือตามหลักการนี้อย่างเคร่งครัด สถานีวิทยุชุมชนที่มีองค์กรเอกชนไม่หวังผลกำไรเป็นเจ้าของหรือบริหารจัดการ จะไม่เข้าข่ายวิทยุชุมชนที่แท้จริงถึงแม้ว่าจะมุ่งจัดรายการเพื่อพัฒนาชุมชนก็ตาม ซึ่งก็มีตัวอย่างอยู่มากมาย เช่น สถานีวิทยุกระจายเสียงขององค์กรทางศาสนา ที่มีกฎกระทรวงเป็น “สถานีวิทยุชุมชน” อยู่ด้วยบ่อยๆ อย่างเช่นสถานีราดิโอมารีอา ที่เริ่มแรกเป็นเพียงสถานีวิทยุในเขตคริสตจักรตอนเหนือของอิตาลีเมื่อ ค.ศ. ๑๙๘๓

(พ.ศ. ๒๕๔๖) แต่ปัจจุบันมีรัศมีการออกอากาศครอบคลุมทั้งประเทศอิตาลี อีกทั้งยังมีสถานีในประเทศอื่นๆอีก ๒๑ ประเทศ ที่จริงแล้วสถานีนี้เป็นงานทางศาสนาที่ใช้อาสาสมัครทำงานวิทยุ และมีผู้ฟังเป็นฝ่ายสนับสนุน แต่ก็ให้บริการสังคมและช่วยพัฒนาชุมชนอยู่มาก

แนวคิดที่ทำให้วิทยุชุมชนต่างจากวิทยุกระจายเสียงของเอกชน และวิทยุกระจายเสียงที่ให้บริการสาธารณะพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

พี. เอ็ม. ลิวอิส และ เจ. บูธ อธิบายไว้ว่า วิทยุชุมชนเน้นว่าคนไม่ค้ากำไร ไม่สั่ง และควบคุมผู้ฟังเหมือนวิทยุกระจายเสียงเพื่อบริการสาธารณะ วิทยุกระจายเสียงธุรกิจ และวิทยุเพื่อบริการสาธารณะเห็นผู้ฟังเป็นเป้าหมายของการโฆษณาสินค้า หรือเป็นผู้ที่วิทยุต้องปรับปรุงและสั่งสอน แต่วิทยุชุมชนหวังให้ผู้ฟังเป็นตัวตั้งและมีส่วนร่วม (จาก *The Invisible Medium: Public, Commercial and Community Radio*, MacMillan. London, 1989)

อีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ถือว่า วิทยุกระจายเสียงเพื่อธุรกิจและเพื่อสาธารณะ เป็นวิทยุประเภทสังการเหมือนกัน ก็เพราะทั้งคู่เป็นฝ่ายกำหนดเวลาออกอากาศเอง ซึ่งตรงกันข้ามกับวิทยุชุมชนที่ให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม

วิทยุชุมชนและการโลกาภิวัตน์สื่อ

การโลกาภิวัตน์สื่อมีแนวโน้มชัดเจนขึ้นในระยะหลังนี้ ปัจจุบันมีธุรกิจขนาดใหญ่ด้านสื่อที่ขยายการส่งรายการครอบคลุมไปทั่วโลก บางประเทศกลายมาเป็นศูนย์การผลิตสื่อที่ประสบผลสำเร็จอย่างสูง สื่อพวกนี้ส่วนใหญ่เป็นการบันเทิงที่ส่งออกขายทั่วโลก ตัวอย่างที่เห็นง่ายๆ คือละครหลายตอนจบจากสหรัฐอเมริกา อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยผู้ชมแสดงว่า คนชอบดูรายการที่เป็นวัฒนธรรมของตนเองมากกว่า ธุรกิจสื่อขนาดใหญ่จึงเริ่มเสนอรายการจากประเทศที่กำลังพัฒนา เช่น บราซิล จีน อินเดีย และอินโดนีเซีย มากขึ้น

บางคนเห็นว่า การโลกาภิวัตน์สื่อมวลชนทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่บางคนกลับกล่าวว่า สื่อมวลชนระดับโลกมีประโยชน์ เพราะทำให้ผู้คนรู้สึกถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของโลกมากขึ้น พวกนี้เห็นว่าสื่อโลกกับสื่อชุมชนเสริมกันและกัน และต่างก็มีหน้าที่สำคัญที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่สามารถปฏิบัติได้ ซึ่งก็เป็นจริงดังนั้น

สื่อมวลชนโลกเป็นธุรกิจที่ต้องพยายามดึงดูดผู้รับสื่อกลุ่มใหญ่มาก ให้ดูโฆษณา ดังนั้นจึงต้องเสนอรายการที่สนองความปรารถนาร่วมกันของคนจำนวนมาก ในรูปแบบรายการบันเทิงที่ทดลองมาแล้วว่าได้ผล ความไม่หลากหลายของรายการจึงเป็นผลของการที่ตลาดควบคุมตนเอง โดยใช้ความบันเทิงเป็นเกณฑ์คัดเลือกเพียงประการเดียว ฝ่ายรัฐบาลก็สบายใจที่นักวิทยุและโทรทัศน์เอกชนผลิตรายการบันเทิงมากกว่ารายการที่เป็นปัญหา เช่น ข่าว และสถานการณ์ปัจจุบัน ดังนั้น สื่อเอกชนจึงผลิตรายการที่สะท้อนสังคมและการเมืองน้อยไป หรือไม่ก็ใจไม่ผลิตเสียเลย

ในเมื่อธุรกิจสื่อมวลชนโลกมีลักษณะ และทิศทางการดำเนินงาน เช่นนี้ ก็ยากที่จะสนองความต้องการด้านการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้รับบริการได้ รายการบันเทิงมากมายล้นตลาดทำให้มีการเรียกร้องให้ประเมินศักยภาพของวิทยุโทรทัศน์เพื่อสาธารณะโดยเน้นคุณภาพรายการ และเรียกร้องให้มีตัวเลือกมากขึ้น สิ่งที่น่าจะเกิดขึ้นต่อไปคือ ชุมชนจะเข้าถึงสื่อมากขึ้นผ่านทางวิทยุชุมชน

วิทยุชุมชนดำเนินงานในบริบททางวัฒนธรรมของชุมชนที่วิทยุให้บริการ คือเสนอเนื้อหาที่เป็นประเด็นปัญหาของท้องถิ่นด้วยภาษาท้องถิ่น และมุ่งที่จะช่วยชุมชนพัฒนาสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ วิทยุชุมชนจึงต่างจากสื่อโลก และสื่อระดับชาติ รวมทั้งสื่อเพื่อบริการสังคม ที่ตั้งอยู่ในเมือง บริหารจัดการจากส่วนกลาง และห่างไกลจากความเป็นจริงและความต้องการของชุมชนชนบท

สื่อธุรกิจต้านสื่อชุมชน

“สื่อธุรกิจกระแสหลักยังคงรู้สึกไม่ดีต่อสื่อชุมชน เพราะเชื่อว่าคนสามารถสนองความต้องการของชุมชนได้เพียงพอ และไม่ยอมรับว่าลักษณะพิเศษของสื่อชุมชนเสริมสื่อธุรกิจมากกว่าที่จะเป็นปฏิปักษ์หรือแยกจากกัน”

จาก Jocelyn Josiah. Presentation on Media for Community Building in the Caribbean during Roundtable on Communication for Development, Brazil (Bahia, 1998).

การสื่อสารโลก

“เมื่อ ค.ศ. 1984 จอร์จ ออร์เวล พูดเตือนเราว่าสังคมจะตกอยู่ใต้เผด็จการ นั่นคือสิ่งที่เราเผชิญอยู่ทุกวันนี้หรือเปล่า คือมีคนเยอะแยะในชุมชนยากจนที่รับสื่อตามอุดมคติแบบตะวันตกของสังคมนิยมโลกที่มั่งคั่ง ออร์เวลกังวลมากกว่า สังคมนิยมจะนำไปสู่ยุคอุตสาหกรรมที่จะทำให้อำนาจการเมืองประชาธิปไตยตกต่ำ และสังคมก็จะถูกรอบงำโดยอำนาจการเมืองดังกล่าวนี้ และการหาทางออกง่ายๆ โดยการโลกาภิวัตน์สื่อ”

จาก Carlos A. Arnaldo. Localism and the Displacement of Politics: Place based Communication. Development (Globalism and the Politics of Place). Vol 41 No. 2, 1998. Sage Publications and SID (Rome, June 1998).

พลังวิธีท้องถิ่น

“ยุทธวิธีที่ได้ผลของสถานีวิทยุชุมชนคือ นำเสนอสิ่งที่สถานีอื่นทำไม่ได้ เช่น เนื้อหาท้องถิ่นที่มีกลิ่นอายท้องถิ่น สถานีวิทยุท้องถิ่นต้องไม่ลืมว่าตนเกิดขึ้นเพราะ เหตุการณ์ ประเด็น ข้อกังวล และบุคคลในท้องถิ่นนั้นๆ ถ้าสถานีวิทยุท้องถิ่น สามารถเสนอรายงานละเอียดเป็นประจำว่า มีอะไรเกิดขึ้นในชุมชนบ้าง สถานีวิทยุกระจายเสียงระดับภูมิภาคหรือระดับชาติ ก็ไม่มีวันแย่งชิงผู้ฟังไปได้ สถานีวิทยุชุมชนควรใช้ความใกล้ชิดให้เป็นประโยชน์ ใครๆ ก็สนใจอยากจะทำทุกวันหรือทุกชั่วโมงด้วยซ้ำไปว่า เกิดอะไรกับบ้านใกล้เรือนเคียงบ้าง”

จาก Louie N. Tabing. Programming Tips for a Community Radio Station. UNESCO-DANIDA Tambuli Project (Manila, 1998)

วิสัยทัศน์ของผู้ก่อตั้งวิทยุชุมชนตาเตนซา และพลังวัฒนธรรม

“หลังจากมาถึงซูดานตาเตนซาได้ไม่กี่สัปดาห์ ซาลเซโดพระหนุ่มก็เทศน์ชวนชาวนาให้ช่วยกันต่อสู้กับความยากจน และความเล้าหลังในชุมชน ท่านเสนอว่าจะช่วยคิดช่วยทำ ชาวนาจึงตอบรับให้คำมั่นสัญญา ซาลเซโดริเริ่มแนวคิด“การศึกษาพื้นฐานผสมผสาน” ซึ่งคล้ายกับที่เรียกกันว่า “การศึกษาตลอดชีวิต” ในปัจจุบัน แก่นของแนวคิดนี้ก็คือกระบวนการศึกษาเป็นการพัฒนาบุคคลในทุกๆ ด้าน และในฐานะสมาชิกของสังคมคนหนึ่ง...

แนวคิดนี้ก็กลายมาเป็นคำขวัญของกลุ่มพลังวัฒนธรรมว่า “การพัฒนา อยู่ในใจของมนุษย์ทุกคน” การให้การศึกษาให้มากที่สุด จะช่วยให้ คนตัดสินใจได้อย่างมีหลักมีเกณฑ์ และเป็นคนที่กระตือรือร้น ที่จะจัดการกับชีวิตของตนเอง”

จาก Colin Fraser and Sonia Restrepo-Estrada. Communicating for Development – Human Change for Survival. I.B. Tauris (London/ New York, 1998)

วิวัฒนาการของวิทยุชุมชน

ละตินอเมริกาเริ่มบุกเบิกวิทยุชุมชนเมื่อห้าสิบปีที่ผ่านมาแล้ว ความยากจนและความไม่เป็นธรรมในสังคมกระตุ้นให้เกิดประสบการณ์ครั้งแรกๆ เช่น วิทยุชาวเหมืองในประเทศโบลิเวียเมื่อ ค.ศ. ๑๙๔๗ (พ.ศ. ๒๔๙๐) และวิทยุชุมชนเตนซา/กลุ่มพลังวัฒนธรรม ในประเทศโคลัมเบียเมื่อปีเดียวกัน (อ่านเรื่องเล่าที่ ๑ และ ๒ ท้ายบทนี้)

ทั้งสองสถานีเป็นผู้ริเริ่มแนวทางวิทยุชุมชน แต่แนวคิดวิทยุชุมชนได้วิวัฒนาการขึ้นอีกมาก ตัวอย่างเช่น วิทยุชาวเหมืองในประเทศโบลิเวียส่งกระจายเสียงตลอดนับสิบปีที่มีความขัดแย้งกันระหว่างลัทธิมาร์กซ์กับลัทธิทุนนิยม จุดหลักจึงอยู่ที่การที่ชุมชนรวมตัวกันต่อสู้ เพื่อให้มีสภาพการทำงานที่ดีขึ้นและเป็นธรรมมากขึ้น สถานีวิทยุจึงถูกมองว่าเป็นของสหภาพแรงงาน ทั่วๆ ที่คนงานเหมืองเป็นฝ่ายช่วยกันออกเงินซื้ออุปกรณ์ ตลอดจนค่าใช้จ่ายต่างๆ

สถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชนเตนซาในประเทศโคลัมเบียก็เช่นกัน สถานีนี้มุ่งสนับสนุนชาวนา แม้ว่าชาวนาไม่ได้เป็นเจ้าของหรือผู้จัดการ ผู้ฟังที่เป็นชาวนาเขียนจดหมายถึงสถานีปีละกว่าห้าหมื่นฉบับ ทุกครั้งที่สถานีผลิตรายการจึงนึกถึงความปรารถนาและความต้องการของชาวนาเสมอ แต่สถานีนี้ก็ยังไม่ใช่ “วิทยุโดยประชาชน เพื่อประชาชน” ตามหลักการวิทยุชุมชนในปัจจุบัน

ถึงกระนั้น ความพยายามอย่างเป็นทางการครั้งแรกของสถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชนเตนซาในการให้การศึกษาทางวิทยุ ก็ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวที่ “...แพร่ขยาย และกลายมาเป็นสมาคมวิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษาของชาวละตินอเมริกัน [Latin American Educational Radio Broadcasting Association - ALER] การโยงสถานีวิทยุเข้ากับการศึกษารั้งนี้ ซึ่งก็เป็นแนวคิดพื้นฐานของการบริการสาธารณะ ถือเป็นกำเนิดสื่อชุมชนในละตินอเมริกา” (Rafael Roncaglio Io, Public Service Broadcasting – Cultural and Educational Dimensions. UNESCO. Paris, 1995)

วิทยุชุมชนขึ้นต้นในละตินอเมริกา แต่กลับไปเบ่งบานในยุโรปเป็นสื่อทางเลือก หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการวิเคราะห์สื่อกระแสหลัก สื่อทางเลือกในยุโรปประลองกำลังกับการกระจายเสียงสาธารณะของรัฐในช่วงทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๖๐

และ ๑๕๗๐ (พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๒๒) เมื่อ “กลุ่มผู้ประกอบการใจถึงกลุ่มหนึ่ง ออกอากาศอย่างผิดกฎหมาย และแย่งผู้ฟังจำนวนมากไปจากสถานีที่รัฐผูกขาด และควบคุมอยู่” (T. McCain and F. Lowe. Localism in Western European Broadcasting, Journal of Communication, Vol. 40-1, 1990) ในซีกโลกตะวันตก สถานีวิทยุกระจายเสียงที่ผิดกฎหมายเหล่านี้ เป็นตัวกระตุ้นให้รัฐบาลและการกระจายเสียงแห่งชาติเปิดวิทยุท้องถิ่นที่ถูกต้องตามกฎหมาย

การก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชนในทวีปแอฟริกา กลายเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคม หลังจากที่รัฐบาลประเทศแอฟริกาได้ ซึ่งมีนโยบายแบ่งแยกผิวสีอันน่าจ จากนั้นก็มีการบวนการประชาธิปไตย การกระจายอำนาจ และการปรับโครงสร้างทางสังคมตามมาในประเทศอื่นๆ ของทวีป (Moncef M. Bouhafa, Child Survival and Broadcasting – Opportunities and Challenges, paper presented at international conference on Broadcasting for Child Survival, Voice of America/USAID. Washington. April 1998)

ทวีปเอเชียไม่มีใครมีกลุ่มพลังทางสังคมต่างๆ อย่าง เช่น ชาวเหมืองผู้ดำเนินการวิทยุผิดกฎหมาย พวกสอนศาสนาและกลุ่มพลังประชาธิปไตยที่ผลักดันให้เกิดวิทยุชุมชน แต่กลับมีองค์การระหว่างประเทศ เช่น องค์การยูเนสโก และแหล่งทุนต่างๆ สนับสนุนให้ก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชนอยู่บ่อยๆ ในบางกรณี สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งชาติก็เป็นผู้ริเริ่มสถานีวิทยุชุมชนเอง

อิทธิพลของเจ้าของ

ประเทศในแถบละตินอเมริกาใช้ระบบเดียวกับของอเมริกาเหนือ คือ เป็นการกระจายเสียงเพื่อธุรกิจเป็นส่วนใหญ่ โดยออกอากาศหลายสถานี ที่มีกำลังส่งและรัศมีการส่งต่างๆ กัน ทำให้มีสถานีใหม่ได้ง่าย สถานีวิทยุในละตินอเมริกาที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้มีนับพันสถานี ส่วนใหญ่ก็เริ่มจากเป็นสถานีผิดกฎหมายก่อน

ส่วนในยุโรปตะวันตก รัฐเป็นผู้ผูกขาดการกระจายเสียงเพื่อสาธารณะ ซึ่งมีมาตั้งแต่เริ่มมีวิทยุและโทรทัศน์ คณะกรรมการที่ประกอบด้วยตัวแทนประชาชนเป็นผู้จัดการดูแลเห็นนโยบาย และรายการวิทยุโทรทัศน์เป็นอิสระ ปราศจากอิทธิพลของฝ่ายรัฐบาล พรรคการเมือง หรือกลุ่มอื่นใด

ประเทศในยุโรปหลายประเทศ รับเอาแนวทางการกระจายเสียงเพื่อสาธารณะผ่านเครือข่ายของรัฐมาใช้ ก็เพราะบรรดานักคิดแนวหน้าเห็นว่า ตั้งแต่ เริ่มมีวิทยุกระจายเสียงในปี ค.ศ. ๑๙๒๐ (พ.ศ. ๒๔๖๓) และโทรทัศน์ เมื่ออีกราว ๓๐ ปีต่อมา สื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นเครื่องมือดีเยี่ยมที่ใช้เผยแพร่ วัฒนธรรม การศึกษา ข่าวสาร และพัฒนาสังคมได้ จึงไม่อาจปล่อยให้สื่อมวลชนดำเนินงานแบบธุรกิจเป็นหลัก จนตกเป็นเครื่องมือของธุรกิจการโฆษณา เพื่อขายสินค้าได้

ประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศ โดยเฉพาะในทวีปแอฟริกา และ เอเชีย ที่เคยเป็นอาณานิคมของประเทศในยุโรป ก็ลอกแบบยุโรป อย่างน้อยก็ในแง่การผูกขาดโดยรัฐ ประเทศเหล่านี้ไม่ยอมให้องค์กรสาธารณะอิสระที่ก่อตั้งขึ้นตามกฎหมาย เข้ามาควบคุม แต่กลับยอมให้รัฐควบคุมสื่ออิเล็กทรอนิกส์แบบเบ็ดเสร็จ ดังนั้น รัฐบาลของประเทศเหล่านี้โดยเฉพาะรัฐบาลที่รวบอำนาจ จึงใช้เครือข่ายการกระจายเสียงเพื่อบรรลุเป้าหมายทางการเมือง และเพื่อสร้างฐานอำนาจ

ในเมื่อรัฐบาลตระหนักถึงอำนาจของข่าวสาร รัฐบาลที่ควบคุมการกระจายเสียงในทุกแง่มุม จึงไม่มีใครอยากปล่อยให้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ดำเนินงานอย่างอิสระ ทำให้สื่อชุมชนเกิดขึ้นได้ยาก ในราวต้นทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๘๐ (พ.ศ. ๒๕๒๓) รัฐบาลบางประเทศเริ่มปล่อยให้สื่อเป็นอิสระมากขึ้น แต่ครบจนทุกวันนี้ ยังคงมีรัฐบาลที่ต่อต้านแนวคิดให้ยกเลิกการควบคุมแบบผูกขาดสื่อกระจายเสียง

เพิ่งสักสิบปีมานี้เอง ที่เริ่มเห็นได้ชัดว่า ไม่มีใครควบคุมข่าวสารได้ เครื่องโทรสาร เครื่องคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่อกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ต อีเมล และการรับสัญญาณโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม บ่อนทำลายความพยายามของรัฐที่จะ

จะควบคุม หรือไม่ก็สร้างเงื่อนไขการรับข่าวสารของประชาชนรอบ
ประชาธิปไตย และแนวคิดเรื่องเสรีภาพการแสดงออกของประชาชน ที่แพร่
ขยายไปเกือบทั่วโลกช่วยปูทางให้สื่อชุมชนโดยเฉพาะวิทยุชุมชน ประเทศที่
ยอมให้มีสื่อชุมชนประจักษ์แล้วว่า วิทยุชุมชนมีศักยภาพมหาศาลในการส่งเสริม
และสนับสนุนการกระจายอำนาจและการพัฒนาตนเอง

สื่อทางเลือกเป็นภูมิคุ้มกันหรือ

“สิบห้าปีที่ผ่านมาแล้วผมบอกว่า สื่อทางเลือกเปรียบเสมือนภูมิคุ้มกัน
ที่คอยป้องกันไม่ให้สื่อดั้งเดิมมีเงินเฉย ไม่รู้ร้อนรู้หนาว และไร้อคติ”

จาก Peter Lewis, *Alternative Media: linking Global and Local. Reports and Papers on Mass Communication No. 107*, UNESCO (Paris, 1993)

วิวัฒนาการทางเทคนิค

นอกจากมุมมองทางการเมืองของการกระจายอำนาจการกระจายเสียงแล้ว
ยังมีปัจจัยทางเทคนิคอีกหลายประการที่สำคัญต่อวิวัฒนาการวิทยุชุมชน ทั้ง
เครื่องรับวิทยุทรานซิสเตอร์ และเครื่องส่งกระจายเสียงกำลังส่งต่ำที่มีราคา
ถูกลง ช่วยให้วิทยุชุมชนแพร่หลายไปได้มาก

ก่อนการประดิษฐ์ทรานซิสเตอร์ได้สำเร็จในกลางทศวรรษ ค.ศ.
๑๙๕๐ (พ.ศ. ๒๔๙๓) เครื่องรับวิทยุใช้หลอด แพง และเทอะทะ ส่วนใหญ่
ผลิตในอเมริกาเหนือและยุโรป พอมีวิทยุทรานซิสเตอร์ คนจำนวนมากใน
ประเทศกำลังพัฒนาได้เป็นเจ้าของเครื่องรับวิทยุ ตัวอย่างเช่น ใน
แถบซาสาร่าของทวีปแอฟริกา อินเดีย และจีน เคยมีเครื่องรับวิทยุรวมกันเพียง
สองล้านเครื่อง ใน ค.ศ. ๑๙๕๖ (พ.ศ. ๒๔๙๙) อีกเพียงยี่สิบปีต่อมาตัวเลขนี้
เพิ่มขึ้นเป็น ๕๐ ล้าน และก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนทุกวันนี้มีถึงสองพันล้านเครื่อง
ทั่วโลก

เครื่องรับราคาถูกลงที่หาซื้อได้ง่าย เป็นส่วนสำคัญในวิวัฒนาการของวิทยุชุมชน และในทำนองเดียวกัน พอสถานีวิทยุชุมชนเริ่มออกอากาศ ก็มีคนที่ซื้อเครื่องรับวิทยุมากขึ้น แสดงว่าคนฟังวิทยุเพราะทั้งสนใจรายการ และทั้งอยู่ในวิสัยที่ซื้อหาเครื่องรับได้ เมื่อสถานีวิทยุชุมชนในชนบทยากจนของประเทศมาลีเริ่มออกอากาศ จำนวนผู้ซื้อเครื่องรับวิทยุเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๑๕๐ ที่เดียว (Mary Myers, *The Promotion of Democracy at the Grass-roots: The Example of Radio in Mali*. Frank Cass Journal, Vol. 5, No. 2. London, 1998)

ส่วนเครื่องส่งระบบเอฟเอ็มกำลังส่งต่ำ ก็แพร่หลายขึ้นในทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๗๐ (พ.ศ. ๒๕๑๓) และ ๑๙๘๐ (พ.ศ. ๒๕๒๓) (อ่านบทที่ ๔ ประกอบ) บริษัทต่างๆ ในหลายประเทศเริ่มผลิตอุปกรณ์ที่ออกแบบมาเพื่องานวิทยุชุมชนโดยเฉพาะ อุปกรณ์เหล่านี้มาเป็นชุด แต่ละชิ้นแข็งแรง และประกอบได้ง่าย จึงเหมาะอย่างยิ่งสำหรับการใช้งานสมบุกสมบันในประเทศที่กำลังพัฒนา

ศักยภาพของวิทยุกระจายเสียงชุมชนในแอฟริกา

“วิทยุกระจายเสียงชุมชนอาจเป็นสื่อมวลชนที่ถูกที่สุด สำหรับการพัฒนาชนบทในแอฟริกาที่ขาดแคลนสื่อวิทยุ อาจช่วยส่งเสริมเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ดี โดยใช้ภาษาถิ่นซึ่งใช้ไม่ได้ผลในวิทยุกระจายเสียงระดับชาติ ที่มีผู้ฟังเป็นคนเมืองกลุ่มเล็กๆ เท่านั้น”

เจค มิลส์

การริเริ่มที่สำคัญของยูเนสโก

องค์การยูเนสโกมีภารกิจที่จะก่อให้เกิด “การแลกเปลี่ยนความคิด และความรู้อย่างเสรี” และส่งเสริมให้ “ความคิดไหลเวียนอย่างเสรี โดยอาศัยคำพูดและภาพ” ด้วยเหตุนี้ องค์การยูเนสโกจึงริเริ่มสนับสนุนวิทยุชุมชนใน ค.ศ. ๑๙๘๐ (พ.ศ. ๒๕๒๓)

ในปีนั้น ยูเนสโกหารือกับคณะกรรมการเศรษฐกิจแอฟริกาเรื่องการกระจายเสียงท้องถิ่น ที่ประชุมพิจารณาว่า มีอยู่ไม่กี่ประเทศในทวีปแอฟริกา

ที่ใช้ภาษาเดียว ซึ่งทำให้การกระจายเสียงระดับชาติเข้าถึงประชาชนในชนบท ซึ่งเป็นร้อยละ ๘๐ ของประชากรทั้งหมดได้เป็นอย่างดี นักกระจายเสียงจึงต้องเลือก ออกอากาศเป็นภาษาถิ่นหลักๆ สัก ๑๐ ภาษาสลับกันไปทั้งวัน ทุกวัน ฉะนั้น ชุมชนหนึ่งๆ ก็ฟังวิทยุได้วันละไม่นานนัก

นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องความห่างไกล ทั้งทางกายภาพ และความคิด จิตใจ สถานีวิทยุส่วนกลางมักจะอยู่ไกลมากเสียจนผู้ฟังในชนบทรับสัญญาณได้ ไม่ชัดเจนจึงฟังไม่รู้เรื่อง ส่วนผู้ผลิตรายการในเมืองก็ไม่รู้จัก และไม่เข้าใจผู้ฟัง ในชนบท

การพูดคุยกันในระบายนั้นและหลายปีต่อมาสรุปว่า ระบบการกระจายเสียงของรัฐจะต้องถ่ายทอดสัญญาณจากเมืองหลวงสู่ท้องถิ่น และผลิตรายการ บางส่วนในท้องถิ่นด้วย วิธีนี้ทำให้วิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นยังคงอยู่ภายใต้การ ควบคุมของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งชาติ จึงไม่อาจถือเป็นตัวอย่างของการ กระจายเสียงวิทยุชุมชนในปัจจุบันได้

ปัจจัยด้านอุปกรณ์ สถานีวิทยุท้องถิ่นต้องมีอุปกรณ์แบบง่ายๆ ราคา ถูก ไม่เหมือนที่ใช้ในสถานีวิทยุกระจายเสียงระดับชาติ และสถานีวิทยุธุรกิจ องค์การยูเนสโกจึงเชิญวิศวกรชาวอังกฤษ จีน คิวบา ฝรั่งเศส และกานา มา พบกันที่ ไบรตันโพลีเทคนิค ใน ค.ศ. ๑๙๘๐ (พ.ศ. ๒๕๒๓) เพื่อพิจารณาว่า ต้องทำอะไรก่อน และวางแผนคิดการออกแบบ แรกทีเดียวกำหนดว่าต้องมี เครื่องส่งวิทยุกระจายเสียงระบบเอฟเอ็มขนาด ๑๐ วัตต์ ที่ใช้กับแบตเตอรี่รถยนต์ ขนาด ๑๒ โวลต์ หรือแม้แต่พลังงานแสงอาทิตย์ได้ ต่อมาก็ต้องมีเครื่องผสม สัญญาณเสียงที่ใช้ง่าย ราคาถูก และใช้พลังงานเช่นเดียวกันกับเครื่องส่ง เพื่อ ผสมสัญญาณเสียงต่างๆ (เสียงพูด คนตรี และเสียงประกอบ) ให้ออกมาเป็น รายการเดียวกัน นอกจากนี้ก็ต้องมีเครื่องบันทึกเสียงและเครื่องเล่นแผ่นเสียงที่ หาซื้อได้ตามท้องตลาดในราคาที่เหมาะสม

บริษัทแมลลาร์ด คอนเซพท์ของอังกฤษออกแบบ และผลิตเครื่องส่ง เจค มิลส์ ชาวกานาที่เคยทำงานเป็นผู้อำนวยการฝ่ายเทคนิคของบริษัทกระจาย เสียงแห่งประเทศไทยมาเป็นเวลานานหลายปีเป็นผู้ออกแบบ และผลิตเครื่อง ผสมสัญญาณเสียงที่มีช่องควบคุมสัญญาณหกช่อง

แม้ว่าเครื่องส่งของแมลลาร์ดใช้วงจรไฟฟ้าแบบผสม แต่ก็มีความใหญ่กว่าเครื่องขยายเสียงไฮไฟที่ใช้ตามบ้านเพียงชนิดเดียวเท่านั้น ผู้ซื้อเลือกซื้อแบบแยกชิ้นส่วนไปประกอบเองก็ได้ หรือไม่ก็ซื้อแบบประกอบเสร็จเรียบร้อยแล้ว ส่วนประกอบชิ้นใหญ่ที่สุดในเครื่องส่งชนิดนี้คือ หม้อแปลงไฟฟ้าที่แปลงไฟฟ้ากระแสสลับจาก ๑๑๐ หรือ ๒๒๐ โวลต์ ไปเป็นไฟฟ้ากระแสตรง ๑๒ โวลต์ เครื่องส่งแมลลาร์ดราคาราวสองพันเหรียญอเมริกัน แต่เครื่องส่งที่ใช้กับสถานีวิทยุธุรกิจที่มีขนาดกำลังส่งใกล้เคียงกัน มีราคาถึงหนึ่งหมื่นเหรียญ

เครื่องส่งแมลลาร์ด ส่งสัญญาณเข้าเครื่องรับวิทยุธรรมดาๆ ที่อยู่ห่างไป ๑๒-๒๐ กิโลเมตรได้ เครื่องส่งชนิดนี้มีน้ำหนักเบา แต่แข็งแรงทนทาน จึงขนใส่รถยนต์ไปใช้ในชนบทได้ แค่ออกเครื่องกับแบตเตอรี่รถยนต์และสายอากาศที่ติดตั้งไว้บนต้นไม้ ก็ได้สถานีออกอากาศนอกสถานที่แล้ว

องค์การยูเนสโกเองก็พัฒนาเครื่องรับวิทยุใช้พลังงานแสงอาทิตย์และหาวิธีปรับเปลี่ยนเครื่องรับวิทยุเอเอ็มให้รับสัญญาณเอฟเอ็มได้โดยไม่ต้องสิ้นเปลืองนัก ทั่วๆที่มีแบบเครื่องรับวิทยุใช้พลังงานแสงอาทิตย์ที่น่าจะ ใช้ได้ผลดีบ้างแล้ว แต่ก็ไม่มีใครยอมผลิตออกมาในปริมาณมากพอที่จะทำให้ ราคาขายต่อเครื่องถูกลงพอสำหรับคนจน ทุกวันนี้มีเครื่องรับวิทยุทั้งแบบ ใช้พลังงานแสงอาทิตย์และแบบโซลารันออกวางขาย แต่ก็ยังแพงไปสำหรับ ชาวชนบทส่วนใหญ่

ยิ่งใหญ่ยิ่งน่าประทับใจ

“วงจรไฟฟ้าแบบผสม และส่วนประกอบใหม่ๆ ช่วยให้ อุปกรณ์เล็กๆ แต่ผู้ผลิตบางรายก็ชอบผลิตอุปกรณ์ชิ้นใหญ่โต แต่ข้างในแทบจะไม่มีอะไรเลย”

มาร์ติน แอลลาร์ด

ผู้ออกแบบเครื่องส่งวิทยุเอฟเอ็มราคาถูกลง

ปัจจัยด้านการเมือง ในการส่งเสริมให้มีวิถυχุมชนอย่างแพร่หลาย ปัญหาเทคนิคแก้ได้ง่ายกว่าปัญหาการเมือง องค์การยูเนสโกผลักดันวิถυχุมชน โดยยึดแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพ ในการแสดงความคิดเห็นเป็นพื้นฐาน แต่การเมืองโลกในยุคคั่นทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๘๐ (พ.ศ. ๒๕๒๓) ยังมีแต่ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวา และรัฐก็ผูกขาดการกระจายเสียงในประเทศกำลังพัฒนาหลายๆประเทศ

มักคิดกันว่า รัฐบาลต้องการปิดกั้นไม่ให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นที่จะคุกคามอำนาจและความมั่นคงของรัฐบาล แต่ปรากฏว่ารัฐบาลหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่มีประชาชนหลายเชื้อชาติ หลายภาษา รู้สึกว่าการกระจายเสียงจากส่วนกลางในภาษาประจำชาติเพียงภาษาเดียว จะช่วยเสริมสร้างเอกลักษณ์และเอกภาพของชาติ การผูกขาดการกระจายเสียงโดยรัฐไม่คุ้มค่าด้วยเหตุผลอะไร เป็นความท้าทายในการส่งเสริมวิถυχุมชน

จากรายงานการประเมินผลวิถυχุมชนมหเวลี

ค.ศ. ๑๙๘๘ (พ.ศ. ๒๕๔๑)

“มันทำให้ผู้ที่ย้ายมาตั้งรกรากมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างตัวเอง เอกลักษณ์ของชุมชน และการพัฒนา เมื่อมหเวลีประสานงานกับพัฒนากรก็ทำให้กลุ่มผู้ตั้งรกราก ได้ทดลองสิ่งใหม่ๆ ทางเกษตรและอนามัย อีกทั้งยังทำให้พัฒนากรท้องถิ่นสนใจปัญหาของกลุ่มผู้ตั้งรกรากอย่างจริงจังมากขึ้น และบริการประชาชนเพิ่มขึ้น”

ความสำเร็จของวิทยุชุมชนมหเวลี

“เราพูดออกอากาศกระตุ้นให้กลุ่มเด็กวัยรุ่นเกรงใจที่พากัน ที่อยากจะได้ทำอะไรบ้าง ช่วยกันทำความสะอาดบ่อน้ำของหมู่บ้าน และเริ่มกิจการขายปลาสดงาม ส่วนในหมู่บ้านอีกแห่งหนึ่ง มีพ่อแม่ที่อยู่กันโดยไม่ได้แต่งงานกันตามกฎหมาย ซึ่งทำให้ลูกหลานต้องพลอยลำบากเราก็ตัดสินใจช่วยจัดพิธีแต่งงานหมู่ให้ เราจัดรายการเกี่ยวกับการพนันและการคิดเหล้าซึ่งได้ช่วยพวกคิดเหล้า คิดการพนันได้คิด และเลิกนิสัยแบบนี้ไป”

สุนิล วิเจสิงห์

นักกระจายเสียงวิทยุชุมชนมหเวลี

วิทยุชุมชนสถานีแรกในแอฟริกา

เคนยาเป็นประเทศแรก ที่เปิดรับข้อเสนอจากองค์การยูเนสโก ให้ตั้งวิทยุชุมชนหมู่บ้าน โสมาเบย์ ริมทะเลสาบวิกตอเรีย ได้รับเครื่องส่งวิทยุกระจายเสียงขนาด ๑๐ วัตต์แบบแมลลาร์ด และเครื่องผสมสัญญาณเสียงที่เจค มิลล์ส ออกแบบ รวมทั้งอุปกรณ์กระจายเสียงอื่นๆ มีรายการรวมทั้งหมดราวหกแสนกว่าบาทในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๘๒ (พ.ศ. ๒๕๒๕) ชุมชนโสมาเบย์เป็นชุมชนยากจน ด้อยพัฒนาที่มีปัญหามากมาย ชาวบ้านในชุมชนได้ฝึกใช้อุปกรณ์ต่างๆ และสถานีก็เริ่มออกอากาศวันละสองชั่วโมง เป็นภาษาลูโอ ซึ่งเป็นภาษาหลักภาษาหนึ่งของเคนยา แต่ไม่ใช่ภาษาของเผ่า หรือกลุ่มการเมืองที่สำคัญ

โสมาเบย์ประสบความสำเร็จในการส่งกระจายเสียงอยู่เพียงสองปีครึ่ง รัฐบาลก็สั่งปิดด้วยเหตุผลว่า ขัดนโยบายของรัฐ เพราะไม่ได้ใช้ภาษาสวาฮีลี และภาษาอังกฤษซึ่งถือเป็นภาษาประจำชาติ บ้างก็ว่าวิทยุชุมชนแห่งนี้เพิ่มความตึงเครียดระหว่างคนต่างเผ่า ทั้งๆ ที่สถานีส่งกระจายเสียงครอบคลุมเพียงพื้นที่โสมาเบย์เท่านั้น

ต่อจากโฮมาเบย์

ประสบการณ์ของโฮมาเบย์พิสูจน์ว่า วิทยุชุมชนต้นทุนต่ำขนาดเล็ก แต่มีประสิทธิภาพ มีเทคโนโลยีขั้นต่ำแต่ใช้งานได้จริงๆ โดยไม่มีปัญหาทางเทคนิคใดๆ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

การริเริ่มของยูเนสโกประจวบกับแนวโน้มผู้วิทยุชุมชน ที่สำคัญที่สุดคือ ผู้คนเริ่มตระหนักว่า การวางแผนเศรษฐกิจที่ส่วนกลางมีข้อจำกัด และไม่ประสบความสำเร็จ ประเทศที่ไม่ดำเนินตามลัทธิมาร์กซ์ก็ก้าวไปสู่ระบอบประชาธิปไตย นโยบายกระจายอำนาจ และเสรีนิยม ทำให้รัฐบาลเต็มใจที่จะปล่อยให้ท้องถิ่นได้มีการกระจายเสียงของตนเองด้วย

ในประเทศศรีลังกา บรรษัทการกระจายเสียงศรีลังกา ได้แบ่งเขตการให้บริการไปสู่ท้องถิ่นเรียบร้อยแล้ว และแนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนก็เกิดตามมาอย่างเลี่ยงไม่ได้ ใน ค.ศ. ๑๙๘๓ (พ.ศ. ๒๕๒๖) องค์การยูเนสโกริเริ่มวิทยุชุมชนในบริบทการชลประทานอเนกประสงค์ ภายใต้โครงการพัฒนามหเวลี โครงการนี้พาประชาชนนับล้านคนจากทั่วประเทศ ไปตั้งรกรากในเขตชลประทานใหม่ แรกทีเดียวโครงการนี้ไม่มีองค์ประกอบด้านสื่อเลย แต่ต่อมาก็ตระหนักว่า วิทยุชุมชนจะช่วยผู้มาตั้งรกรากให้รวมตัวกัน และริเริ่มปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของตนเองได้ ครอบครัวเหล่านี้จะต้องพัฒนาความรู้สึกเป็นชุมชน และเรียนรู้เรื่องการเพาะปลูกที่ดีขึ้น เรื่องสุขภาพพลานามัยและอื่นๆ อีกหลายอย่าง

รัฐบาลเคนมาร์กและองค์การยูเนสโกเล็งเห็นศักยภาพของวิทยุชุมชน จึงให้ความช่วยเหลือก่อตั้งวิทยุชุมชนมหเวลี วิทยุชุมชนสถานีแรกเข้าถึงผู้ฟังประมาณสองหมื่นคนในเขตพัฒนาหลักกรอบๆ เมืองกิรันคูโรคต ต่อมาก็ได้ตั้งสถานีเอฟเอ็มขนาดเล็กขึ้นเสริมอีกหลายสถานี

แม้ว่าสถานีวิทยุชุมชนมหเวลีจะอยู่ในความควบคุมของบรรษัทการกระจายเสียงศรีลังกา แต่ก็ดำเนินงานแบบวิทยุชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งต่างจากแบบของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งชาติมาก

นอกเหนือจากการบริการด้านข่าวสารแล้ว สถานีมหเวลีก็เปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ มีทั้งบันทึกเสียง

ผู้ฟังจริงในชุมชนมาใช้ประกอบในรายการ ทั้งเชิญผู้ฟังให้มาพูดออกอากาศที่
สถานี การมีส่วนร่วมในรายการวิทยุและการหยิบยกปัญหา และประเด็นต่างๆ
ของท้องถิ่นมาอภิปรายในลักษณะนี้ ทำให้วิทยุเป็นตัวแทนที่สำคัญในชุมชน

วิทยุชุมชนโตวันโตคืน

กระแสความเปลี่ยนแปลงทั่วโลกไปสู่ระบอบประชาธิปไตย และการ
กระจายอำนาจในทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๘๐ (พ.ศ. ๒๕๒๓) และทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๙๐
(พ.ศ. ๒๕๓๓) ทำให้วิทยุชุมชนแพร่หลายรวดเร็ว องค์การยูเนสโกสนับสนุน
สถานีวิทยุชุมชนในอีกหลายๆประเทศ เช่น กานา ตองกา เฮติ เคนยา เวียดนาม
ลูเซเชีย ตรินิแดด และโตเบโก ซูรินาม จาเมกา กายอานา ฟิลิปปินส์ เป็นต้น องค์การ
พัฒนานานาชาติ รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนอีกหลายองค์กรช่วยสนับสนุนวิทยุ
ชุมชนกันทั่วโลก

วิทยุชุมชนแพร่หลายเร็วมาก เช่น ที่ประเทศมาลี เมื่อ ค.ศ. ๑๙๙๐
(พ.ศ. ๒๕๓๔) หลังจากที่ได้ยุติการปกครองแบบเผด็จการทหารมาประมาณ
๒๓ ปี รัฐบาลผสมในระบอบประชาธิปไตย รักษาการปกครองประเทศระหว่าง
ที่รอเลือกตั้ง

ประเทศมาลีเป็นสังคมชนบท ตลอดยี่สิบปีก่อนนั้น รัฐบาลใช้สื่อระดับ
ชาติเป็นช่องทางออกคำสั่งและคำเตือน ส่วนเจ้าหน้าที่ของรัฐในชนบทที่ห่างเหิน
ชาวไร่ชาวนาจึงไม่รู้สึกรู้ว่า คนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของโครงการพัฒนาต่างๆ
ที่รัฐบาลกำหนดให้ดำเนินการและทำمينเฉยเสีย แต่รัฐบาลรักษาการเลือก
ประชุมปรึกษาหารือกับตัวแทนประชาชนแทนการใช้สื่อ

ด้วยความช่วยเหลือจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (ยูเอ็นดีพี)
และองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (เอฟเอโอ) ทั้งรัฐบาล
รักษาการและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งตัดสินใจกำหนดนโยบายให้ใช้สื่อเพื่อ
การพัฒนาอย่างเป็นระบบ มาลีเป็นประเทศแรกในโลกที่ใช้สื่อในลักษณะนี้
และนำกลุ่มทวีปแอฟริกาให้เปิดเสรีสื่อมวลชน โดยจัดประชุมระดับสำคัญ เรื่อง
เสรีภาพเพื่อวิทยุกระจายเสียงแอฟริกา ในเมืองบามาโกเมื่อเดือนกันยายน
ค.ศ. ๑๙๙๓ (พ.ศ. ๒๕๓๖) รัฐบาลมาลีเองก็เพิ่งเปิดเสรีวิทยุโทรทัศน์ และวิทยุ

กระจายเสียงแห่งชาติ ก่อนหน้านั้นพลเมืองประมาณร้อยละ ๗๐ ที่ไม่รู้หนังสือ ไม่ได้รับข่าวสารผ่านสื่อเลย เพราะสื่อใช้แต่ภาษาฝรั่งเศส ซึ่งเป็นภาษาของ อภิสิทธิ์ชน

ตลอดห้าปีหลังจากที่มาลีให้เสรีภาพแก่สื่อ มีสถานีวิทยุกระจายเสียง อีตระเกิดขึ้นอีกมากกว่า ๖๐ สถานี และเป็นครั้งแรกที่มีการใช้ภาษาถิ่นในการ กระจายเสียง ต่อมานานาประเทศก็หันมาส่งเสริมสถานีวิทยุในทำนองเดียวกัน สถานการณ์วิทยุชุมชนดีขึ้นมากหลังจากที่รัฐบาลเคนยาสั่งปิดสถานีวิทยุชุมชน โสมาเบย์ไปแล้ว ๑๕ ปี

บางตอนจากปฏิญญามมาโกเรื่องวิทยุกระจายเสียงพหุนิยม

“พหุนิยมของวิทยุกระจายเสียง เป็นเครื่องมือสำคัญ ในการหยั่งราก ประชาธิปไตยให้ลึกกลงไปอีก เพราะทำให้ประชาชนเข้าถึงข่าวสารที่ หลากหลายได้มากขึ้น และประกันว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมมากขึ้น ในการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน รัฐแอฟริกันต้องเร่งยุติการผูกขาดคลื่น วิทยุ และควรจัดสรรความถี่วิทยุให้แก่วิทยุกระจายเสียง อีตระก่อน.....”

เรื่องเล่าที่ ๑ วิทยุชาวเหมืองในโบลิเวีย

ประสบการณ์ของประเทศโบลิเวียเริ่มด้วยวิทยุ “เสียงชาวเหมือง” ในแคว้นโปโตซี ในปีต่อๆมามีสถานีวิทยุเพิ่มขึ้นอีก ๒๑ สถานี ในพื้นที่ที่ทำเหมืองแร่ทั่วประเทศ เรียกกันว่าสถานีวิทยุชาวเหมือง เหมืองแร่เป็นธุรกิจของครอบครัวมหาเศรษฐีโลกมากไม่กี่ตระกูลเช่น ปาดินโยส เจ้าของเหมืองดีบุก ที่ใช้ชีวิตหรูหราฟุ่มเฟือยจนลือเลื่องไปทั่วโลก ในขณะที่ชาวเหมืองแร่ที่ช่วยให้ตระกูลเหล่านี้ได้ร่ำรวยมหาศาล จากการส่งแร่ออกไปขายต่างประเทศถูกใช้งานอย่างไร้มนุษยธรรม มีสุขภาพเสื่อมโทรมราวคนชรา ตั้งแต่อายุเพียง ๔๐ ปี อาศัยอยู่ในค่ายที่สร้างอย่างง่าย ๆ ที่มีอากาศหนาวเยือกเย็น ได้ค่าแรงแสนต่ำ มีหน้าซึ้งต้องทนทุกข์ทรมานจากโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดจากเหมืองแร่ เช่น โรคนิวโมซิสที่เกิดจากการหายใจเอาฝุ่นซิลิกาเข้าไป ความเสี่ยงและอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นบ่อยๆทำให้ชาวเหมืองอายุสั้น สหภาพแรงงานตอบโต้สภาพการทำงานที่น่าอดสู่นี้โดยตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงพวกนี้ขึ้นมา เหมืองแร่ตกเป็นของรัฐใน ค.ศ. ๑๙๕๒ (พ.ศ. ๒๔๙๕) แต่รัฐบาลก็ขาดมโนสำนึกทางสังคม ทำให้ชีวิตชาวเหมืองแร่ยังคงเหมือนเดิม

ความเป็นมาของสถานีวิทยุชาวเหมือง อยู่แต่ในความทรงจำของคนที่เกี่ยวข้องเท่านั้น ที่แน่ๆก็คือ วิทยุกระจายเสียงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ช่วยนำการต่อสู้ในโบลิเวียอยู่หลายปี เป็นการเผชิญหน้าทีละง่อยด้วยการสังหารหมู่ชาวเหมืองแร่และครอบครัว สงครามกลางเมือง และการปฏิวัติ

วิทยุกระจายเสียงช่วยชาวเหมืองแร่ให้รวมตัวกันต่อสู้ให้ข่าวและข้อมูลตอบโต้โฆษณาชวนเชื่อในสื่อกระแสหลักส่วนใหญ่ที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อชาวเหมือง รัฐบาลแล้วรัฐบาลเล่าส่งทหารไปพังสถานี หรือยึดอุปกรณ์หลายต่อหลายครั้ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า วิทยุชาวเหมืองมีความสำคัญ มากเพียงไร

ที่จริงพวกชาวเหมืองนี้เองที่นัดหยุดงานกันทั่วไปหมดเมื่อ ค.ศ. ๑๙๘๑ (พ.ศ. ๒๕๒๔) จนนำไปสู่จุดจบของการปกครองประเทศแบบเผด็จการทหารในประเทศโบลิเวีย ทุกครั้งที่ชาวเหมืองต้องเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่

ของรัฐ ก็จะต้องเรียกร้องให้รัฐคืนอุปกรณ์กระจายเสียง หรือถ้ารัฐทำลาย
อุปกรณ์ไปแล้ว ชาวเหมืองก็เรียกร้องสิทธิที่จะตั้งสถานีขึ้นใหม่ ชาวเหมือง
มักต้องออกเงินซื้ออุปกรณ์ใหม่เองเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งยิ่งแสดงให้เห็นว่า สถานี
วิทยุกระจายเสียงสำคัญต่อชีวิตของเขาเพียงไร

ถึงแม้ว่าบทบาทหลักของสถานีวิทยุชาวเหมืองแรกคือ การปกป้องและส่ง
เสริมสิทธิของชาวเหมือง แต่สถานีวิทยุก็มีบทบาทสำคัญในกิจกรรมการ
ศึกษาและวัฒนธรรมด้วย สถานีส่งเสริมและออกอากาศรายการเกี่ยวกับ
เทศกาลและบทกวีของชาวเหมืองเรื่องสุนทรียภาพของเพลงขอดนิยม รวมทั้ง
ศิลปะแขนงอื่นๆ ประเด็นการศึกษาหรือแม้แต่ประเด็นที่ว่า ลูกชาวเหมือง
ควรหัดเล่นหมากรุกหรือไม่

ชาวเหมืองเป็นฝ่ายออกค่าก่อสร้างและดำเนินงานสถานี แต่ส่วนใหญ่แล้ว
สหภาพแรงงานเป็นฝ่ายกำหนดแนวนโยบายการบริหารจัดการ และเนื้อหา
รายการของสถานี ชาวเหมืองเองไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมในการเลือกประเภท
รายการดังที่ปฏิบัติกันตามสถานีวิทยุชุมชนในปัจจุบัน แต่สถานีตั้งอยู่ใกล้
ชุมชนเหมืองแร่ ซึ่งก็ช่วยประสานสถานีเข้ากับชุมชน และทำให้ผู้คนมี
โอกาสไปพูดเปิดใจที่สถานีได้

สถานีวิทยุชาวเหมืองแร่ส่วนใหญ่ก่อตั้งขึ้นในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ
ค.ศ. ๑๙๕๐ (พ.ศ. ๒๔๙๓) แต่รุ่งเรืองที่สุดในระหว่าง ค.ศ. ๑๙๖๓-๑๙๘๓
(พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๒๖) หลังจากนั้นราคาดีบุกในตลาดโลกเริ่มตก และใน
ค.ศ. ๑๙๘๕ (พ.ศ. ๒๕๒๘) รัฐบาลเสรีนิยมใหม่ออกกฎหมาย “โยกย้าย”
ชาวเหมือง ทำให้คนราวสองหมื่นคนไม่ได้ทำงานในเหมืองแร่อีกเลย ซึ่งก็
เท่ากับว่าได้ตัดรากถอนโคนสถานีวิทยุชาวเหมือง ซึ่งถูกส่งต่อให้กลุ่มชาวนา
ทุกวันนี้มีสถานีที่ยังออกอากาศอยู่ไม่ถึงสิบสถานี

เรื่องเล่าที่ ๒ วิทยุชูตาเตนซาในโคลัมเบีย

โจอาควินซาลเซโด เป็นพระผู้ริเริ่มก่อตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียง ในหมู่บ้านชูตาเตนซาบนเทือกเขาแอนดีส เครื่องส่งเครื่องแรกเป็นเครื่องที่ทำขึ้นเอง มีรัศมีการส่งครอบคลุมพื้นที่เพียงสองสามกิโลเมตรเท่านั้น แต่สถานีวิทยุกระจายเสียงชูตาเตนซา ก็กลายมาเป็นสถานีที่มีเครือข่ายที่ทรง อำนาจมากที่สุดในประเทศโคลัมเบีย

ซาลเซโดเป็นพระที่ไม่ธรรมดา ท่านเอาใจใส่สถานภาพทางสังคม และเศรษฐกิจของชาวนาโคลัมเบียมากกว่างานศาสนา ท่านมุ่งมั่นที่จะให้การศึกษาแก่ชาวนาเพื่อช่วยให้พัฒนาขึ้น ท่านตระหนักดีว่าวิทยุกระจายเสียงสามารถเข้าถึงแม้กระทั่งผู้ที่อาศัยอยู่บนเขาในท้องที่ห่างไกล ดังนั้น วิทยุโรงเรียนของชูตาเตนซาจึงได้เกิดขึ้น และก่อให้เกิดกลุ่มพลังวัฒนธรรมตามมาภายหลัง

รายการเพื่อการศึกษาของสถานีวิทยุชูตาเตนซาเติบโตขึ้น จนครอบคลุมหลายหัวข้อ เช่น การอ่านออกเขียนได้ การคิดเลข อนามัย การผลิต การปรับปรุงที่อยู่อาศัย ความสัมพันธ์ในครอบครัวและส่วนบุคคล กีฬาและการพักผ่อน และที่กลายเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งคือ ความรับผิดชอบของพ่อแม่ และการสร้างครอบครัว

คนฟังรายการพวกนี้ที่โรงเรียนทางวิทยุตามอัครยาศัย นั่นคือมาจับกลุ่มกัน ตอนเย็นมีผู้มีความรู้และประสบการณ์มากกว่าคอยเป็นที่เล็ง โดยรวมแล้วเคยมีชาวนาถึงสองแสนคนเข้าเรียนในโรงเรียนทางวิทยุประมาณสองหมื่นแห่ง

กลุ่มพลังวัฒนธรรมผลิตหนังสือเรียนหลายเล่มเพื่อเสริมการเรียนทางวิทยุ และสร้างห้องสมุดชาวนาที่มีหนังสือเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่นถึงร้อยเล่ม นอกจากนี้ยังออกนิตยสารรายสัปดาห์ซึ่งประมาณว่ามีผู้อ่านราวหกแสนคน ฝึกอบรมผู้นำชาวนาและอบรมด้านเทคนิคให้กับคนในชุมชนหลายโครงการ

ศาสนาคริสต์นิกายโรมันแคทอลิกได้สนับสนุนการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มต้นด้วยทุนทรัพย์จากกลุ่มแคทอลิกในยุโรป แต่กลุ่มพลังวัฒนธรรมก็เป็นที่สนใจไปทั่วโลก และมืองค์การระหว่างประเทศหลายแห่งให้เงินสนับสนุน

ผลสุดท้าย สถาบันวิทยุซูดานเซาท์ก็ตกเป็นเหยื่อของความสำเร็จของตนเอง เมื่อสถานีเสนอรายการเกี่ยวกับการสร้างครอบครัวอย่างมีความรับผิดชอบ วัดก็เริ่มบ่อนทำลายการดำเนินงาน พระชาลเซโดประกาศว่าปัญหาอยู่ที่การโน้มน้าวให้ใครๆ เห็นว่า เรื่องแบบนี้คุยกันได้ไม่บาป กลุ่มพลังวัฒนธรรมไม่แสดงความเห็นว่าควรคุมกำเนิดอย่างไร เพียงแต่ต้องการวางเกณฑ์ไว้ให้คุณตัดสินใจกันเอง แต่การสอนให้รู้จักเลือกว่าควรมีครรภ์เมื่อไร ในประเทศที่ครอบงำโดยกฎหมายศาสนาเป็นเรื่องยาก

รายการนี้ทำให้พระคริสต์ในประเทศโคลัมเบียโกรธมาก เพราะถือว่าเพศสัมพันธ์เป็นแค่การขยายเผ่าพันธุ์ จึงชักจูงกลุ่มแคทอลิกในยุโรปให้เลิกสนับสนุนรายการ แต่กลุ่มพลังวัฒนธรรมก็ยังคงเดินหน้าต่อไปด้วยทุนสนับสนุนต่างประเทศที่ให้ผ่านรัฐบาล

วิทยุอดทนดำเนินงานต่อไป โดยต้องอาศัยเงินยืมอยู่เนืองๆ จนกระทั่ง ค.ศ. ๑๙๘๕ (พ.ศ. ๒๕๒๘) ก็ต้องขายโครงสร้างพื้นฐานที่เปี่ยมด้วยพลังและทรงคุณค่าให้เครือข่ายทางธุรกิจ และต่อมาใน ค.ศ. ๑๙๘๗ (พ.ศ. ๒๕๓๐) สถาบันวิทยุซูดานเซาท์ได้ทุ่มเท ช่วยให้ชาวนาพัฒนาความคิด ความรู้ และทักษะในการดำเนินชีวิต และประสบผลสำเร็จยาวนานถึง ๔๐ ปี ก็เลิกดำเนินการโดยเด็ดขาด และต้องขายทรัพย์สินต่างๆ รวมทั้งสำนักพิมพ์ โรงงานอัดแผ่นเสียง อาคารที่ทำงานสูง ๑๔ ชั้นในเมืองหลวง และศูนย์ฝึกอบรมชาวนาเพื่อล้างหนี้

บทที่ ๒

ลักษณะและหน้าที่ของวิthyชุมชน

ลักษณะสำคัญของวิthyชุมชน

ผู้ฟังเป็นตัวเอก

วิthyชุมชนเป็นการกระจายเสียงแบบบริการสาธารณะ จึงแตกต่างจากการกระจายเสียงแบบดั้งเดิม วิthyชุมชนยกให้ผู้ฟังเป็นตัวเอก โดยเสนอรายการที่จะช่วยชุมชนให้พัฒนาและก้าวหน้าทางสังคม และให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการจัดการและผลิตรายการทุกแง่มุมด้วย

แนวทางข่าว ความบันเทิง และการศึกษา

ข่าวที่ออกอากาศทางวิthyชุมชนต่างจากข่าวในสื่อกระแสหลัก ตรงที่ไม่ได้เป็นเรื่อง หรือเหตุการณ์เดียวโดดๆ แต่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในชุมชน

การบันเทิงก็เป็นการแสดงหมู่ทางวัฒนธรรม มากกว่าที่จะเป็นการแสดงของนักแสดงฝีมือดี เปรียบได้ว่าเป็นการร้องเพลงคาราโอเกะมากกว่าการฟังนักร้องอาชีพร้องเพลง

ส่วนการศึกษาก็เป็นการแบ่งปันประสบการณ์ และการเรียนรู้ในระหว่างกันในชุมชน มากกว่าที่จะมีผู้เชี่ยวชาญหรืออาจารย์มาพูดให้ฟัง

การเข้าถึงและมีมีส่วนร่วมของสาธารณชน

ประชาชนมีสิทธิตามระบอบประชาธิปไตยที่จะได้ทราบข้อมูลที่เชื่อถือได้ถูกต้อง และทันต่อเหตุการณ์ ดังนั้น การกระจายเสียงเพื่อสาธารณประโยชน์จึงควรต้องยึดหลักการเข้าถึงและการมีส่วนร่วม

การเข้าถึงหมายถึงว่า มีบริการกระจายเสียงสำหรับพลเมืองทุกคน ส่วนการมีส่วนร่วมคือการทำที่สาธารณชนมีบทบาทแข็งขันในการวางแผนจัดการผลิตรายการ และแสดงในรายการด้วย

ในเชิงรูปธรรม แนวคิดนี้หมายถึง

- วิทยุชุมชนเป็นการกระจายเสียงที่เข้าถึงสมาชิกทั้งหมดของชุมชนที่เป็นเป้าหมายการบริการ
- ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์การบริการทางวิทยุ นโยบายวางแผนงาน หลักการจัดการ และการจัดรายการ
- ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับเนื้อหา ความยาว และเวลาออกอากาศรายการ เพราะผู้ฟังควรจะเป็นคนเลือกประเภทของรายการที่ตนต้องการฟังแทนที่จะปล่อยให้เป็นที่ของผู้ผลิตรายการ
- ชุมชนแสดงความคิดเห็น และวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างอิสระ
- ผู้ผลิตรายการกับผู้ฟังสื่อสารกันได้ตลอดเวลาทางวิทยุ และติดต่อกับผู้ผลิตรายการ และคณะบริหารสถานีวิทยุได้ง่าย กลุ่มสมาชิกชุมชน หรือปัจเจกบุคคลได้ร่วมจัดรายการ และได้ใช้อุปกรณ์เทคนิคในการผลิตรายการโดยมีเจ้าหน้าที่สถานีคอยช่วยเหลือ
- ชุมชนมีส่วนร่วมในการก่อตั้ง จัดการ บริหาร และหาเงินทุนให้สถานีวิทยุ

กรรมสิทธิ์

ชุมชนเป็นเจ้าของอุปกรณ์ของวิทยุชุมชนเสมอ โดยตั้งเป็นทรัพย์สิน สหกรณ์หรือองค์กรในลักษณะเดียวกัน แต่ก็อาจมีกรณีที่บุคคลภายนอกชุมชนเป็นเจ้าของอย่างเป็นทางการ แต่ให้ชุมชนใช้อุปกรณ์โดยอิสระแต่เพียงกลุ่มเดียว

การจัดการ

ไม่ว่าใครจะเป็นเจ้าของสถานีวิทยุชุมชนตัวจริง สถานีนั้นๆจะเป็นวิทยุชุมชนอย่างแท้จริงได้ก็ต่อเมื่อชุมชนเป็นฝ่ายรับผิดชอบ กำหนดคน นโยบาย จัดการ และวางแผนการจัดรายการของสถานี โดยปกติก็จะต้องมีคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนของชุมชน หรือ กรรมการอำนวยการเป็นฝ่ายวางแผนนโยบายโดยรวม และมีผู้จัดการสถานีที่ได้รับเลือกจากชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงาน และบริหารงานรายวัน

การหาเงินทุน

วิद्यุชุมชนคล้ายกับองค์กรที่ไม่หวังผลกำไร คืออาศัยความสนับสนุนทางการเงินจากแหล่งต่างๆ ซึ่งอาจรวมถึงเงินบริจาค เงินช่วยเหลือ ค่าธรรมเนียม สมาชิก ผู้อุปถัมภ์ หรือค่าโฆษณา ถ้าวิद्यุชุมชนหาเงินได้จากทุกแหล่งที่กล่าวมานี้ก็จะดีที่สุดใน เพราะจะช่วยประกันอิสรภาพของวิद्यุชุมชน วิद्यุชุมชนหลายๆ สถานียังให้มีกิจกรรมหาทุนภายในหมู่ผู้ฟัง วิद्यุชุมชนต้องเลี้ยงตัวเองให้ได้

ความเป็นอิสระของบรรณาธิการ และความน่าเชื่อถือ

วิद्यุชุมชนต้องนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ได้โดยไม่มีแทรกแซงจากรัฐบาลส่วนกลางและส่วนภูมิภาค พรรคการเมือง และสถาบันทางธุรกิจและศาสนา กรรมการที่เป็นตัวแทนระดับชุมชนเป็นฝ่ายกำหนดนโยบายใหญ่ และผู้จัดการสถานีต้องตัดสินใจเรื่องผังรายการในแต่ละวัน เพราะฉะนั้นความน่าเชื่อถือและเป็นกลางของผู้จัดการจึงสำคัญมาก

ตัวแทนกลุ่มและผลประโยชน์ต่างๆในชุมชน

ในชุมชนย่อมมีคนหลายกลุ่มที่มีความสนใจแตกต่างกัน วิद्यุชุมชนออกอากาศรายการเพื่อกลุ่มต่างๆเหล่านี้ และสนับสนุนให้พวกเขาได้แสดงออกผ่านทางวิทยุด้วย การจัดสรรรายการและเวลาต้องเป็นสัดส่วนตามขนาดของกลุ่มคนในชุมชนหรือความสนใจ และคำนึงถึงความต้องการและสภาพการณ์เฉพาะต่างๆ

ชนกลุ่มน้อยและชนชายขอบ

วิद्यุชุมชนต้องถือว่าชนกลุ่มน้อยและชนชายขอบสำคัญมากเท่ากับกลุ่มอื่นๆ ไม่ใช่แค่ให้โอกาสเป็นครั้งคราวอย่างที่สถานีอื่นๆปฏิบัติ รายการวิทยุชุมชนเปิดโอกาสให้ชนชายขอบหลายกลุ่มได้แสดงทัศนะ ทั้งยังช่วยสนับสนุนและปกป้องผลประโยชน์ วัฒนธรรม และภาษาที่หลากหลายของชนกลุ่มน้อยในสังคมอีกด้วย

ร้องเพลงแลกเครื่องบันทึกเสียง

สถานีวิทยุชุมชนมักจะจัดกิจกรรมชุมชน เช่น งานออกร้าน งานวัฒนธรรม และกิจกรรมอื่นๆ เพื่อหาเงินทุน สถานีวิทยุชุมชนแทบทุกสถานีในฟิลิปปินส์เคยส่งคณะนักร้องไปร้องเพลงคริสต์มาสตามบ้าน เพื่อหาเงินซื้อเครื่องบันทึกเทปเครื่องใหม่

หน้าที่ของวิทยุชุมชน

สะท้อนและสนับสนุนเอกลักษณ์ คุณลักษณะ และวัฒนธรรมท้องถิ่น

รายการวิทยุชุมชนสะท้อนเอกลักษณ์และคุณลักษณะของชุมชน จึงมีเนื้อหาเกี่ยวกับท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็เสนอข่าวและกิจกรรมภายนอกชุมชนที่ผู้ฟังสนใจหรือมีนัยเกี่ยวข้องกับชุมชนนั้นๆ ด้วย

นอกจากนั้น วิทยุชุมชนก็เน้นวัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมคือสิ่งที่ชุมชนบอกตนเองและบอกคนอื่น เป็นเรื่องความใฝ่ฝันและความหวัง เป็นเรื่องอดีตและอนาคตเป็นเรื่องที่พวกเขาใส่ใจ วัฒนธรรมก็เหมือนชีวิตคือผันแปรและเปลี่ยนแปลงไม่รู้จบ วัฒนธรรมเป็นผลของกระบวนการ ไม่ใช่ผลของการนิยาม ดังนั้นประชาชนจึงคาดหวังให้รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย วางกรอบไว้ให้ประชาชนได้แสดงออกทางวัฒนธรรม โดยไม่มาอยู่กับเนื้อหาหรือรูปแบบ (Piere Juneau, General Introduction, Public Service Broadcasting - the Challenge of the 21st Century. Reports and Papers on Mass Communication, No.111, UNESCO. Paris, 1997)

วัฒนธรรมชุมชนเป็นการแสดงทางศิลปะโดยอาศัยดนตรี การเดินรำ โคลงกลอน ละคร การเล่าเรื่อง และสิ่งอื่นๆ ของท้องถิ่น รายการเช่นนี้มีให้ฟังได้จากวิทยุชุมชนส่วนใหญ่ที่สนับสนุนให้นักแสดงท้องถิ่นแสดงออกอากาศโดยไม่คำนึงว่าได้ ‘มาตรฐานมืออาชีพ’ อย่างในสื่อกระแสหลักหรือไม่ คุณค่าของเนื้อหาและ ‘ความเป็นท้องถิ่น’ สำคัญกว่าคุณภาพและ ‘ความเป็นมืออาชีพ’ แต่ไม่ใช่ข้ออ้างให้วิทยุชุมชนปล่อยให้มีรายการที่ไม่ได้มาตรฐานทางเทคนิคออกอากาศ

ภาษาก็เป็นวัฒนธรรม ภาษาและการแสดงออกของท้องถิ่นคืออัตถิภา
ของวิทยุชุมชน เป็นตัวสมานความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่สำคัญต่ออนาคต
ของมนุษยชาติมากพอๆ กับความหลากหลายทางชีวภาพ ทุกประเทศทั่วโลกมี
ภาษารวมกันถึง ๖,๗๐๐ ภาษา เป็นภาษาของทวีปแอฟริกาและเอเชียเสียร้อยละ
๖๓ การกระจายเสียงแห่งชาติและการโลกาภิวัตน์สื่อ ประกอบกับปัจจัยอื่นๆ
เช่นการโยกย้ายเข้ามาอยู่ในเมือง จะทำให้ภาษาต่างๆ จำนวนครึ่งหนึ่งต้องสูญ
ไปในยุคหน้า และวัฒนธรรมก็จะสูญหายตามไปด้วย วิทยุชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ
ที่จะป้องกันไม่ให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมนี้ถดถอยไป (Sophie K. Ly,
El Recuerdo del Conocimiento Perdido. InteRadio, Vol.9, No.2, AMARC.
Montreal, 1997)

สร้างความคิดเห็นที่หลากหลายทางวิทยุ

วิทยุชุมชนเปิดให้ทุกคนในสังคมทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วม ทำให้มี
ความคิดเห็นที่หลากหลาย ทุกชุมชนย่อมมีความไม่ลงรอยกันบ้าง ชุมชนไม่ใช่
กลุ่มคนในอุดมคติที่รักสงบและสามัคคีกันเสมอ แต่อาจมีความขัดแย้งเพราะมี
ผลประโยชน์ขัดกัน หรือมีเชื้อชาติ ภาษาและศาสนาแตกต่างกัน หรืออาจเป็น
เพราะเคยบาดหมางกัน ระบอบประชาธิปไตยและชุมชนที่เป็นประชาธิปไตย
ต้องรับรู้ว่ามี ความขัดแย้ง และเมื่อเข้าใจสาเหตุของความขัดแย้งก็จะเข้าใจกัน
ดีขึ้น อันเป็นการเบิกทางเพื่อยุติข้อขัดแย้งนั้น วิทยุชุมชนต้องเป็นกลาง
โดยเสนอมุมมองของทุกฝ่าย

หน้าที่หลักของวิทยุชุมชนตามแนวคิดของแอฟริกาใต้

สถานีวิทยุชุมชนควรจะ

- ▶ สนับสนุนและสะท้อนวัฒนธรรม คุณลักษณะ และเอกลักษณ์ของท้องถิ่น
- ▶ ช่วยสร้างความคิดเห็นที่หลากหลาย และสนับสนุนให้ทุกคนแสดงออก
- ▶ เข้าถึงความคิดเห็นที่หลากหลายได้มากขึ้น
- ▶ ช่วยให้มีเจ้าของวิทยุชุมชนหลากหลาย
- ▶ ตอบสนองความต้องการของชุมชน
- ▶ ช่วยพัฒนาทรัพยากรบุคคลด้านการกระจายเสียง และช่วยสร้างงานตามที่เหมาะสม
- ▶ สนับสนุนสมาชิกในชุมชนที่เกี่ยวข้องให้มีส่วนร่วมในการจัดผังรายการและการผลิต
- ▶ สนับสนุนนวัตกรรม และการทดลองจัดผังรายการ

จาก Triple Enquiry Report. Independent Broadcasting Authority. Republic of South Africa (1995)

อนุรักษ์ความหลากหลายทางภาษาแม่ในประเทศอุตสาหกรรม

ทุกวันนี้อาทิตย์สถานีวิทยุชุมชนในมลรัฐนิวยอร์คส่งกระจายเสียงเป็นภาษาวอลอฟสำหรับชุมชนเซเนกัล มีสองสถานีที่ออกอากาศเป็นภาษาเกาหลี ชาวอาหรับในฝรั่งเศสก็เรียกร้องสิทธิที่จะมีสื่อที่สนองความต้องการเฉพาะของกลุ่มตน

จาก Triple Enquiry Report. Independent Broadcasting Authority. Republic of South Africa (1995)

สร้างรายการและเนื้อหาที่หลากหลาย

รายการวิทยุชุมชนมีหลากหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับว่าผู้ฟังชอบอะไร และรายการแบบใดจะเหมาะสมที่สุด เช่น สัมมนาโต๊ะกลม รายงาน สัมภาษณ์ พูดคุย ให้ผู้ฟังโทรเข้ามาร่วมสนุก ถ่ายทอดสดการประชุมในชุมชน เป็นต้น

ส่วนเนื้อหาที่ครอบคลุมหัวข้อต่างๆมากมาย ตามความปรารถนาและความต้องการของผู้ฟัง เนื้อหาส่วนมากขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตและการยังชีพ รวมทั้งปัญหาของชุมชน เรื่องสำคัญสำหรับชาวชนบท คือ สุขภาพอนามัย การเกษตร การประมง สิ่งแวดล้อม สินเชื่อ การตลาด และธุรกิจขนาดย่อม ทุกหัวข้อต้องอยู่ในบริบทของสภาพการณ์ที่แท้จริงของชุมชน

รายการข่าวก็อาจเน้นเนื้อหาต่างๆ อาจจะเสนอแต่เหตุการณ์และประเด็นในท้องถิ่น หรืออาจรวมเรื่องระดับชาติเฉพาะที่มีความหมายต่อท้องถิ่นไว้ด้วย หรือถ้าชุมชนนั้นห่างไกลมากและไม่มีสื่ออื่นใด วิทยุชุมชนจะเสนอข่าวอื่นๆ ในประเทศและต่างประเทศด้วยก็ได้

สนับสนุนการเจรจา และกระบวนการทางประชาธิปไตย

ชาวกรีกโบราณผู้ให้กำเนิดประชาธิปไตยเป็นพวกที่อภิปรายการเมืองกันในที่สาธารณะให้ใครๆ เข้าฟังและแสดงความคิดเห็นได้ แต่เดิยวันนี้มีคนมากเสียจนวิธีนี้ใช้ไม่ได้ผล ชาวบ้านจึงไม่ได้มีส่วนในกระบวนการทางประชาธิปไตย นักการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งแล้วก็ไม่มีใครได้พบปะกับประชาชน และปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ปรึกษาหารือหรืออภิปรายกับผู้ที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้น วิทยุชุมชนจึงมีหน้าที่จัดหาเวทีอิสระเพื่อให้ประชาชนผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมอภิปรายหัวข้อ หรือมติต่างๆ ที่สำคัญต่อชุมชน และได้มีส่วนตัดสินใจมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการกระจายอำนาจของหลายๆ ประเทศ

แต่ถ้ากระบวนการทางประชาธิปไตยมีอยู่แค่ในระดับชุมชน ก็ย่อมไม่มีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคม รัฐบาลและสถาบันเอกชนที่ดำเนินงานในชุมชน รวมทั้งผู้วางนโยบาย และเจ้าหน้าที่ระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับชาติต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ด้วย

ถ้าวิทยุชุมชนถ่ายทอดการอภิปรายสาธารณะ ข้าราชการและเจ้าหน้าที่องค์กรเอกชนท้องถิ่นก็จะได้รับฟัง รับรู้และไปรายงานให้ผู้บังคับบัญชาทราบได้ ซึ่งเท่ากับเป็นการวางรากฐานให้เกิดการพัฒนาตามความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เทปที่วิทยุชุมชน บันทึกไว้ยังนำไปเปิดฟังกันในการประชุมหรือนำไปออกอากาศทางสถานีอื่นได้อีกจะได้ทราบทั่วกันว่าเกิดอะไรขึ้นบ้างในระดับชาวบ้าน

โดยสรุปหัวใจของกระบวนการประชาธิปไตย อยู่ที่การที่ประชาชนได้รู้ และได้พูด วิทยุชุมชนช่วยเปิดเวทีให้ประชาชน

ส่งเสริมการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

คนยากคนจนมักมองว่าความยากจนของตนเป็นเรื่องเวรกรรม และมีแนวคิดต่างหากซึ่งเป็นปัญหาต่อการพัฒนา ก่อนอื่นจะต้องเข้าใจให้ตรงกันเสียก่อนว่าความจริงเป็นอย่างไร และมีทางปรับปรุงอย่างไรได้บ้าง จึงต้องอภิปรายกันภายในชุมชนเกี่ยวกับสถานการณ์ สาเหตุ และหนทางแก้ไขให้ดีขึ้น

วิทยุชุมชนเป็นเวทีที่เหมาะสมสำหรับการอภิปรายภายในแบบนี้ เพื่อให้คนในชุมชนรับรู้ร่วมกันว่าสถานการณ์เป็นอย่างไร ได้วิเคราะห์ปัญหา ได้อภิปรายวิธีแก้ไข และได้ระดมกำลังจากคนที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดหรือคนที่ช่วยแก้ปัญหาได้

นอกจากนี้ วิทยุชุมชนยังเป็นช่องทางให้คนส่วนใหญ่ได้ช่วยปรับพฤติกรรมต่อต้านสังคมของคนส่วนน้อยในชุมชนได้

การเชื่อมต่อ

“สถานีวิทยุท้องถิ่นมีหน้าที่เชื่อมโยงชาวบ้านกับชาวบ้าน ชาวบ้านกับองค์กรของชาวบ้าน และชาวบ้านกับข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล”

B.S.S. Rao

ระหว่างการประชุม Consultation on Media Policy and Community Radio, Bangalore, India (1996)

ส่งเสริมประชาสังคม

ประชาสังคมประกอบด้วยสถาบันทางสังคมที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี ประชาสังคมเป็นฝ่ายกำหนดมาตรฐานและค่านิยม พฤติกรรมกลุ่ม และพฤติกรรมส่วนบุคคลของตนเอง

ในประเทศที่เพิ่งเป็นประชาธิปไตยหลังจากที่ตกอยู่ใต้การปกครองระบบพรรคการเมืองเดียว หรือระบอบเผด็จการมานานับสิบปี คนรุ่นใหม่ไม่มีใครเข้าใจว่าประชาธิปไตย หรือประชาสังคมที่ทำให้ประชาธิปไตยได้ผลคืออะไร

วิทยุชุมชนบางแห่งจึงเฝ้าอธิบายความหมายของระบอบประชาธิปไตย และประชาสังคม สร้างความตื่นตัวเรื่องสิทธิและหน้าที่พลเมือง และพยายามอธิบายว่าประชาชนต้องมีสำนึกในหน้าที่พลเมือง เสรีภาพที่เพิ่งได้รับจึงจะนำมาซึ่งความสามัคคีและความก้าวหน้าในสังคม

ส่งเสริมธรรมาภิบาล

เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและนักการเมืองในชุมชนยากจนเอารัดเอาเปรียบชาวบ้านได้ง่ายๆ ส่วนหนึ่งก็เพราะชนชายขอบและคนที่ถูกกดขี่ ไม่มีทางร้องเรียนวิทยุชุมชนช่วยชาวบ้านให้มีสิทธิมีเสียงโดยเปิดเวทีให้พูดเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจของตน วิทยุชุมชนทำหน้าที่เฝ้าระวัง ทำให้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและนักการเมืองสำนึกในความรับผิดชอบต่อส่วนรวมมากขึ้น

วิธีที่ใช้กันเป็นประจำคือถ่ายถอดการอภิปรายหรือการถามตอบระหว่างสมาชิกชุมชนกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในบางประเด็น หรือไม่ก็ถ่ายทอดสดการประชุมรัฐบาลส่วนภูมิภาค

วิทยุชุมชนทำหน้าที่นี้ให้สำเร็จได้ยาก การปกครองชุมชนห่างไกลตกอยู่ในกำมือของคนไม่กี่ตระกูลมาหลายชั่วคน ชาวบ้านจึงลังเลที่จะแสดงความคิดเห็นตรงไปตรงมา เพราะเป็นหนี้บุญคุณครอบครัวพวกนี้อยู่ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง และพวกที่มีอำนาจพวกนี้ก็ไม่ยอมให้ใครมาวิพากษ์วิจารณ์ตน

สนับสนุนการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนข่าวสาร และนวัตกรรม

นักพัฒนามักพูดถึงการมีส่วนร่วม แต่ไม่ค่อยเห็นว่าการมีส่วนร่วมกับการสื่อสารเป็นของคู่กัน คนมีส่วนร่วมและปูทางที่จะทำงานร่วมกันต่อไปก็

ต่อเมื่อสื่อสารกันเรื่องสถานการณ์ของตนและหนทางที่จะปรับปรุงสถานการณ์นั้น
วิทยุชุมชนสนับสนุนการมีส่วนร่วมโดยเปิดเวทีให้ผู้ฟังอภิปราย วิเคราะห์
และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

วิทยุชุมชนช่วยให้ประชาชนได้แบ่งปันข่าวสารข้อมูลและนวัตกรรม
ตัวอย่าง เช่น หลายครอบครัวอาจอยากขอกู้เงินเพื่อการเกษตรจากธนาคารแต่
ไม่ทราบว่าต้องทำอะไร ครอบครัวหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ได้รับเงินกู้จาก
ธนาคารนั้นแล้วก็มาเล่าผ่านทางวิทยุชุมชนว่า จะต้องทำตามขั้นตอนอย่างไรบ้าง
เป็นการกระตุ้นให้ครอบครัวอื่นปฏิบัติตาม หรือวิทยุชุมชนอาจประกาศให้ผู้ฟัง
ทราบว่าใครขายเมล็ดพันธุ์ผักอะไรบ้าง

ประโยชน์ทางสังคมและการพัฒนาของสถานีวิทยุชุมชนแทมบูลีใน ฟิลิปปินส์:

- ▶ ชุมชนกระตือรือร้นและพยายามสร้างความเปลี่ยนแปลง
- ▶ ผู้ชายเลิกเล่นการพนันหลังจากได้ฟังการอภิปรายทางวิทยุเรื่อง
ผลกระทบทางเศรษฐกิจเชิงลบของการพนันต่อครอบครัวและ
ชุมชน
- ▶ มีการห้ามพ่อค้าเนื้อไม่ให้ฆ่าและสัตว์เป็นๆในตลาด
- ▶ มีการทำความสะอาดฟาร์มสัตว์ปีกเพื่อลดกลิ่นและมลพิษ
- ▶ มีการขุดลอกคูคลองเพื่อป้องกันน้ำท่วม
- ▶ มีการก่อสร้างสะพานคนเดิน และติดตั้งไฟให้แสงสว่างเพิ่มขึ้น
- ▶ เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเปิดศูนย์รับเลี้ยงเด็ก
- ▶ ชุมชนกดดันไม่ให้มีการตัดไม้และจับปลาอย่างผิดกฎหมาย

จาก Colin Fraser/Sonia Restrepo-Estrada, *Communicating for
Development - Human Change for Survival*, I.B. Tauris (London/
New York), 1998

ผู้อำนวยการฝ่ายรายการสถานีวิทยุอิสระบามาکنในประเทศมาลีกล่าวว่า
“ชาวบ้านยังไม่รู้ประชาธิปไตยอีกหลายแ่งมุม เราต้องอธิบายทำให้เขา
ตระหนักว่าประชาธิปไตยไม่ใช่อนาธิปไตย ประชาธิปไตยเป็นเรื่องของ
สิทธิและพันธะ เรามีสิทธิที่จะเรียกร้อง แต่เราก็มีพันธะต่อรัฐด้วย”

จาก May Myers, The Promotion of Democracy at the Grassroots: The
Example of Radio in Mali, Frank Cass Journal, Vol.5, No.2 (London,
Summer 1998)

ให้คนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น

ในสังคมแบบดั้งเดิม ผู้หญิง เยาวชน และชนกลุ่มน้อย เป็นกลุ่มที่ถูกเมิน
ในกิจการชุมชน แต่ไม่มีชุมชนไหนที่จะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาได้อย่าง
เป็นธรรมและเป็นที่พอใจ ถ้าผู้หญิง เยาวชน และชนกลุ่มน้อยไม่ได้มีส่วนร่วม
(อ่านเรื่องเล่าที่ ๓ ท้ายบท)

วิทยุชุมชนให้โอกาสคนที่ไม่เคยได้แสดงความคิดเห็นที่เคยได้รับฟัง
รายการวิทยุทั้งของรัฐ หรือวิทยุธุรกิจมานานนับหลายปีได้พูดบ้าง

แทนโทรศัพท์

ในพื้นที่ห่างไกลและยากจนที่โทรศัพท์เข้าไปไม่ถึง วิทยุชุมชน
ทำหน้าที่แทนโดยช่วยกระจายเสียงข้อความต่างๆ ตัวอย่างเช่น ผู้ป่วยกลางชุมชน
ส่งข่าวผ่านวิทยุชุมชนไปถึงญาติที่อยู่ไกลออกไปในชุมชนเดียวกันให้มาเยี่ยม
เกษตรกรที่ต้องการขายสัตว์ก็ประกาศขายทางวิทยุ ซึ่งถ้ามีบริการโทรศัพท์ เขาก็
คงใช้โทรศัพท์ติดต่อกับผู้ซื้อ คนที่ต้องการแรงงานมาช่วยในไร่ก็อาจประกาศ
หาผู้สนใจมาทำงานได้

วิทยุชุมชนช่วยประกาศว่าหน่วยบริการของรัฐ เช่น หน่วยแพทย์
เคลื่อนที่จะออกหน่วยวันเวลาใด ประชาชนจะได้ทราบล่วงหน้าและเตรียมมา
รอรับบริการ ทำให้บริการต่างๆของรัฐมีประสิทธิภาพมากขึ้นได้

ช่วยให้มีความหลากหลายในการเป็นเจ้าของสื่อกระจายเสียง

การกระจายเสียงของชุมชน ธุรกิจ และของรัฐต่างก็มีบทบาทในสังคม แม้ว่า การกระจายเสียงชุมชนยังรั้งท้ายอยู่ วิทยุชุมชนช่วยแก้ปัญหาและทำให้เกิดสมดุลของแหล่งข้อมูลที่ช่วยให้สังคมประชาธิปไตยก้าวหน้าต่อไปได้

เส้นทางสู่ความโปร่งใส - กรณีตัวอย่างจากฟิลิปปินส์

ยิ่งชุมชนอยู่ห่างไกลเท่าไร ผู้คนก็ยิ่งลังเลที่จะแสดงความคิดเห็น ชาวบ้านคอยฟังผู้นำให้ช่วยแก้ปัญหา แม้แต่เรื่องเล็กๆน้อยๆ มีหน้าซ้ำ ยังพากันเป็นหนึ่งครอบครัวนักการเมืองกันทั้งนั้น การวิพากษ์วิจารณ์ นักการเมืองจึงเป็นเหมือนการเนรคุณ สภาท้องถิ่นให้วิทยุชุมชนถ่ายทอดสดการประชุมสภาประจำสัปดาห์ และให้ผู้ฟังโทรศัพท์เข้ามาถามหรือแสดงความคิดเห็นระหว่างนั้นได้ แต่พอผู้ฟังเริ่มโทรศัพท์เข้ามา สภากลับบอกให้เลิกรับสาย แล้วยังเริ่มเถียงว่าจะให้ถ่ายทอดการประชุมเรื่องอะไรได้บ้าง และบอกให้ทีมงานวิทยุชุมชนออกไปจากห้องประชุม เวลาจะอภิปรายงบประมาณกัน

ถอดความจาก Cecile Balgos. The Sounds of Silence, UNESCO Sources No.89. UNESCO (Paris, 1997)

ช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการกระจายเสียง

วิทยุชุมชนให้สมาชิกในชุมชนผลิตรายการ ทำให้อาชีพกระจายเสียงไม่ใช่เรื่องลึกลับ และยังเป็นเสมือนโรงเรียนให้นักกระจายเสียงมือใหม่ได้ฝึกฝีมือด้วย

แต่ปัจจัยที่ทำให้คนที่ฝึกปรือจากวิทยุชุมชนมีค่ามากก็คือ การที่เขาเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนักจัดรายการกับผู้ฟัง ได้อย่างไม่มีใครเหมือน เพราะเขาอยู่กับผู้ฟัง มีปัญหาเหมือนๆ กัน และได้รับทั้งคำติคำชมเกี่ยวกับรูปแบบ ความสนใจ รวมถึงประโยชน์ของรายการอยู่เสมอ และเขายังเข้าใจอีกว่าวิทยุเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา จึงไม่แปลกที่นักจัดรายการชุมชนผันตัวเองไปเป็นนักจัดรายการวิทยุกระแสหลัก

ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ

“...การใช้วิทยุชุมชนอย่างเหมาะสมก็คือ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและสังคม ในการนี้ชาวบ้านต้องสามารถเข้าถึงสิ่งสำคัญยิ่งที่เรียกว่า ข้อมูลที่ใช้ตัดสินใจเรื่องประจำวัน”

จาก Felix Librero ใน Communication for People Power. Ed. Maslog, Navarro, Tabing, Teodoro. UNESCO/Tambuli Project, Institute of Development Communication, College of Mass Communication, UNESCO National Commission, Philippines (Manila, 1997)

‘โทรศัพทชาวบ้าน’ ในเฮติ

“โจรพวกนั้นมันคงคิดว่ารอดตัวแล้ว ตอนที่มันเร่งเครื่องมอเตอร์ไซค์หนีไปจนฝุ่นตลบ ทั้งคนตายและหมู่บ้านไว้ข้างหลังแต่เป็นเพราะมันไม่รู้เรื่องสถานีวิทยุหมู่บ้านราดิโอฟลานโบ สถานีวิทยุชุมชนอย่างฟลานโบ เป็นรู้จักกันในเฮติในฐานะ ‘โทรศัพทชาวบ้าน’ ตอนที่โจรมันเตรียมไปก่อกวนหมู่บ้านถัดไป ผู้ประกาศข่าวของฟลานโบก็ออกอากาศเตือนให้หมู่บ้านใกล้เคียงรู้ว่าโจรกำลังจะมา มันก็เหมือนกับว่าพวกโจรทิ้งระเบิดไปให้ตำรวจจับนั้นแหละ”

จาก David Shanks. Voices for the Voiceless. World Association for Christian Communication (WACC). (London, March 1999)

เรื่องเล่าที่ ๓ บทบาทสตรี

ผู้หญิงฟิลิปปินส์ที่อยู่ในชนบทยากจนและได้รับการศึกษาน้อย ไม่ใคร่มีโอกาสได้สังคม จึงมักจะขี้อาย ประหม่า และไม่ค่อยแสดงออก ครอบครัวยุคใหม่ในชนบทก็มักส่งเสริมให้ผู้หญิงเป็นแม่แม่เหี้ยแม่เรือนตามประเพณีนิยม ฝ่ายผู้หญิงเองก็พอใจที่จะให้สามีเป็นฝ่ายได้มีส่วนร่วมในโครงการชุมชน

เห็น ได้ชัดว่าเรื่องสิทธิและการเสริมความเข้มแข็งให้สตรีเป็นเรื่องที่สำคัญน้อยที่สุดในสังคมชนบท กว่าจะทำให้พวกผู้หญิงออกมามีบทบาทนอกบ้านได้ ก็ต้องหลอกล่อและให้ความมั่นใจกันหลายพัก

แต่พวกที่เปิดรับวัฒนธรรม สื่อมวลชนก็พร้อมมากขึ้นที่จะมีส่วนร่วมในโครงการต่างๆ ของชุมชน พอเราพูดถึงให้ผู้หญิงได้จัดการการวิเทศพิเศษเพื่อผู้หญิง ก็มีคนกระตือรือร้นสนใจดี นี่เป็นเพราะว่าบางครอบครัวและสถาบันทางสังคม ที่เคยพยายามสนับสนุนกิจกรรมของผู้หญิงในชุมชน รู้สึกว่าถูกคุกคาม จึงอยากให้อายุช่วยสนับสนุน

พอผู้หญิงได้มีส่วนร่วม เขาก็เป็นที่พึ่งได้ ผู้หญิงทำตามกฎเกณฑ์ เทียบกับผู้ชายแล้ว ผู้หญิงละเอียดละออกว่า ไม่ค่อยมีพฤติกรรมผิดปกติกหรือผิดวินัย และกระตือรือร้นตลอดเวลา และถ้าผู้หญิง ผู้ชายได้ทำงานร่วมกันอย่างน้อย ถ้าพวกผู้ชายไม่ทำงานได้ดีขึ้น ก็จะกระตือรือร้นขึ้น

มีเรียม อรานาส์ ประธานมูลนิธิพัฒนาสื่อชาวเกาะโอลูตตานกา เป็นคนมุ่งมั่น เธอเป็นผู้นำกลุ่มสตรีที่สนับสนุนโครงการการศึกษาเชิงชีพและการอนุรักษ์ เธอจดทะเบียนองค์กรและนำการรณรงค์ก่อสร้างตึกสถานีวิจัย

คุณครูโรซารีโอ โกซอส ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้จัดการสถานีในปาร์ติโดคามารีเนส ซูร์ เธอต้องดูแลครอบครัวตามลำพัง เนื่องจากสามีไปทำงานอยู่ต่างประเทศ เธอเป็นผู้นำต่อต้านการพนันผิดกฎหมายในเขตนั้นจนสำเร็จ นอกจากนั้นยังริเริ่มโครงการวันเสาร์เพื่อสตรีอีกด้วย การอุทิศตนของเธอเป็นแรงบันดาลใจให้อาสาสมัครทุกคนในสถานีวิจัย สถานีนี้กลายเป็นสถาบัน

ทรงพลังในชุมชน ที่ช่วยสร้างความก้าวหน้าและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเป็นอย่างมากในปาร์ติโดในเวลาไม่ถึงสามปี

ลิน วิญาซิส เป็นช่างเสริมสวยที่จัดโครงการเล่นิทานให้เด็กฟังมาเป็นเวลาหลายปี และเป็นคนยอดเยี่ยมคนหนึ่งในสถานีวิทยูบังงา ที่เมืองอักลัน

มาลู อังกอลลวน มีการศึกษาระดับวิทยาลัย ผู้ฟังชื่นชมเธอมากที่ได้อุทิศตนทำแต่งงานอาสาสมัคร และเป็นแบบอย่างที่ดี สถานีวิทยูเชิงธุรกิจรายใหญ่หลายรายเสนอตำแหน่งให้เธอ แต่เธอปฏิเสธหมด

เงื่อนไขทางกฎหมาย

กฎหมายไม่คงเส้นคงวา

คลื่นหรือความถี่วิทยุเป็นสมบัติสาธารณะ ดังนั้น รัฐมีหน้าที่ควบคุมและจัดสรรการใช้ความถี่เพื่อประโยชน์ส่วนรวมให้ยุติธรรมและโปร่งใส ตามมติที่ประชุมวางแผนที่จัดขึ้นโดยสหภาพโทรคมนาคมระหว่างประเทศ นโยบายรัฐบาลเรื่องสื่อก็ควรใช้เกณฑ์เดียวกันนี้

แต่ความจริงมักไม่เป็นเช่นนั้น และกฎหมายวิทยุชุมชนก็ไม่คงเส้นคงวา วิทยุชุมชนในหลายพื้นที่ต้องเดือดร้อนเพราะไม่มีกฎหมาย หรือกฎหมายที่มีอยู่ไม่เสมอต้นเสมอปลาย หรือกฎหมายเป็นปฏิปักษ์ต่อวิทยุ คู่มือนี้ไม่ได้กล่าวถึงกฎหมายของทุกประเทศโดยละเอียด หากแต่นำเสนอภาพรวมอย่างสั้นๆ ของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในไม่กี่ประเทศทั่วโลก เพียงเพื่อให้ผู้อ่านพอมองเห็นภาพ

แอฟริกาใต้ทั่วโลกที่สุด

การออกกฎหมายวิทยุชุมชนในหลายประเทศในทวีปแอฟริกาถีบหน้าไปมาก ซึ่งน่าสนใจเป็นพิเศษเพราะคู่มือนี้ขัดแย้งกัน ในแง่หนึ่งวิทยุชุมชนต้องสนองความต้องการข้อมูลและความสนใจของเชื้อชาติ วัฒนธรรม และภาษาที่หลากหลายในแอฟริกา แต่รัฐบาลก็กลัวว่าเสรีภาพการแสดงออกทางเชื้อชาติและภาษาจะบั่นทอนเอกภาพของประเทศ ต้องไม่ลืมว่าซ็อกังวลนี้มีส่วนทำให้วิทยุชุมชนโฮมาเบย์ ในเคนยาต้องยุติลงก่อนเวลาอันควรใน ค.ศ. ๑๙๘๔ (พ.ศ. ๒๕๒๗)

แต่ดูเหมือนจะมีบทเรียนแล้วว่าการห้ามมิให้แสดงออกทางภาษาและวัฒนธรรมที่หลากหลายภายในประเทศ มีแต่ทำให้เกิดความไม่พอใจ และความตึงเครียดในสังคม ในช่วงยี่สิบปีที่ผ่านมาแม้แต่รัฐบาลประเทศอุตสาหกรรมก็หันมาพยายามอนุรักษ์ภาษาและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย

ภายในประเทศเอาไว้ เพราะตระหนักแล้วว่าสังคมพหุนิยมก็มีเอกลักษณ์และเอกภาพได้

ในแอฟริกาที่เช่นเดียวกันตั้งแต่ต้นทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๕๐ (พ.ศ. ๒๕๑๓) หลายประเทศ เช่น มาลี บูร์กินาฟาโซ นามิเบีย และแอฟริกาใต้ เปิดให้ใช้คลื่นวิทยุได้อย่างเสรี และส่งเสริมวิทยุชุมชนให้เป็นส่วนหนึ่งของการกระจายเสียงของประเทศ พร้อมทั้งยังออกกฎหมายที่เหมาะสมขึ้นมาสนับสนุนอีกด้วย

ความก้าวหน้าของประเทศแอฟริกาใต้เรื่องนโยบายการสื่อสารและกฎหมายวิทยุชุมชนถือเป็นตัวอย่างที่ดี จนบางประเทศลอกเลียนแบบ และอีกหลายประเทศใช้เป็นต้นแบบ

กระบวนการออกกฎหมายสื่อมวลชนในแอฟริกาใต้ - กรณีตัวอย่าง

รัฐบาลแอฟริกาใต้หลังยุคการแบ่งแยกผิวตระหนักว่า สื่อมวลชนในประเทศช่วยแก้ปัญหาความต้องการในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และช่วยสร้างสังคมประชาธิปไตยและพหุนิยมได้ แต่จำเป็นต้องมีนโยบายการกระจายเสียงและการปฏิบัติใหม่เสียก่อน

องค์กรอิสระด้านการกระจายเสียง

แรกทีเดียว รัฐบาลแต่งตั้งองค์กรอิสระเพื่อการกระจายเสียงขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๙๓ (พ.ศ. ๒๕๓๖) เพื่อให้วางนโยบายการกระจายเสียง วางแผนการใช้คลื่นความถี่ ออกใบอนุญาต ตรวจสอบและตัดสินเรื่องที่ได้รับร้องเรียน และควบคุมอุตสาหกรรมการกระจายเสียง โดยทำหน้าที่เป็นอิสระปราศจากอิทธิพลของรัฐและพรรคการเมือง เป็นองค์กรที่ไม่คำกำไรแต่เรียกเก็บค่าธรรมเนียมและได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐ

ประธานาธิบดีแต่งตั้งกรรมการขึ้นเจ็ดคน ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ทั้งนโยบายการกระจายเสียง กฎหมายสื่อ การตลาด วารสารศาสตร์ กิจกรรมบันเทิง และการศึกษา เป็นผู้ที่ยึดมั่นในความยุติธรรม เสรีภาพในการแสดงออก สิทธิของประชาชนในการรับรู้ข่าวสาร ความเปิดเผย และความรับผิดชอบ คณะกรรมการนี้มีหน้าที่ดำเนินงานขององค์กรให้ลุล่วง

วัตถุประสงค์ของกฎหมายการกระจายเสียง

วัตถุประสงค์หลักของกฎหมายกระจายเสียงของประเทศแอฟริกาใต้
คือ

- ▶ ส่งเสริมให้มีบริการการกระจายเสียงที่หลากหลายในระดับชาติ ภูมิภาค และท้องถิ่นเพื่อให้ความบันเทิง การศึกษา และข่าวสาร ข้อมูลแก่ผู้ฟังทุกกลุ่มภาษา และ วัฒนธรรม
- ▶ ส่งเสริมการพัฒนาบริการกระจายเสียงสาธารณะ เอกชน และ ชุมชนที่สนองความต้องการของสาธารณชน
- ▶ พัฒนาและคุ้มครองเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และคุณลักษณะของชาติ และภูมิภาค
- ▶ สนับสนุนให้กลุ่มที่ด้อยโอกาสได้เป็นเจ้าของ และควบคุมบริการ การกระจายเสียง
- ▶ ประกันให้บุคคลหรือกลุ่มต่างๆจากหลายชุมชนเป็นฝ่ายควบคุม การออกใบอนุญาตกระจายเสียงเอกชน และชุมชน
- ▶ ประกันให้ผู้ได้รับใบอนุญาตกระจายเสียงปฏิบัติเป็นธรรมต่อพรรค การเมืองทุกพรรคในช่วงการเลือกตั้ง
- ▶ ดูแลให้ผู้ได้รับใบอนุญาตกระจายเสียงปฏิบัติตามระเบียบที่เป็น ที่ยอมรับขององค์กร

ประเภทของวิทยุกระจายเสียง

กฎหมายนี้จำแนกการบริการวิทยุเป็นสามประเภท คือ

- **บริการสาธารณะ** เป็นการบริการของบรรษัทกระจายเสียงแอฟริกา ใต้ หรือองค์กร หรือบุคคลใดๆตามบัญญัติกฎหมาย เป็นบริการ ที่มีรายได้จากค่าธรรมเนียมการออกใบอนุญาตให้ผู้ฟังมีเครื่องรับ วิทยุไว้ในครอบครองได้
- **บริการของเอกชน** เป็นการดำเนินการหวังผลกำไรที่ควบคุมโดย ผู้ที่ไม่ได้รับอนุญาตให้กระจายเสียงแบบบริการสาธารณะ
- **บริการชุมชน** คือการบริการกระจายเสียงซึ่ง

- ▶ ความคุ้มครองโดยผู้ที่ไม่ค้ากำไร เพื่อผลประโยชน์ที่ไม่ใช่การค้ากำไร
- ▶ บริการเฉพาะในชุมชนที่กำหนด
- ▶ สนับสนุนสมาชิกของชุมชน หรือผู้ที่ส่งเสริมความสนใจของชุมชนนั้น ให้มีส่วนร่วมในการคัดเลือกและจัดเตรียมรายการที่จะออกอากาศ
- ▶ อาจจะได้รับเงินสนับสนุนจากการบริจาคเงินให้เปล่า เงินอุดหนุนค่าโฆษณา หรือค่าธรรมเนียมสมาชิก หรือจากแหล่งต่างๆ ดังกล่าวมากกว่าหนึ่งแหล่ง

คำว่า ‘ชุมชน’ หมายรวมถึงกลุ่มคนที่อยู่ในบริเวณภูมิศาสตร์เดียวกัน หรือกลุ่มบุคคล หรือภาคส่วนของสาธารณชนที่มีความสนใจเฉพาะร่วมกัน

การออกใบอนุญาตในแอฟริกาใต้

ตามแนวนโยบายข้างต้น ผู้ขอใบอนุญาตดำเนินงานวิทยุชุมชนจะต้องทำตามข้อกำหนดปลีกย่อยมากมาย และกฎหมายยังกำหนดกระบวนการต่างๆ ที่ทั้งซับซ้อนทั้งละเอียดละออ ใบอนุญาตวิทยุชุมชนมีอายุสี่ปี แต่จะขอใบอนุญาตชั่วคราวที่มีอายุสั้นกว่านั้นก็ได้

กลุ่ม องค์กร ขบวนการ หรือพรรคใดๆ ที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง จะไม่ได้รับใบอนุญาตให้ประกอบกิจการวิทยุชุมชน

วิทยุชุมชนในเอเชียและอินเดีย

สถานการณ์ในเอเชียไม่ดีเท่าในแอฟริกา กรณีของอินเดียเป็นตัวอย่างที่ดีของปัญหา ส่วนเนปาลและศรีลังกาเป็นตัวอย่างการแก้ปัญหา

รัฐผูกขาดการกระจายเสียงโดยก่อตั้งวิทยุออกอินเดียขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๓๕ (พ.ศ. ๒๔๗๘) ตามแบบวิทยุบีบีซีของอังกฤษ รายงานของคณะกรรมการจัดทำเมื่อสามสิบกว่าปีก่อน ก่อนขบวนการความคิดเรื่องการยกเลิกการผูกขาดนี้ คณะกรรมการชุดต่อๆ มาถึงกับแนะนำให้กระจายอำนาจการกระจายเสียงเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม และเพื่อสนองตอบสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ในการรับข้อมูลข่าวสารให้เป็นกิจลักษณะ ศาลฎีกาพิพากษาใน ค.ศ. ๑๙๕๕ (พ.ศ. ๒๕๓๘) ว่า คลื่นวิทยุเป็น ‘สาธารณสมบัติ’ และเน้นความสำคัญของการ

รักษาสมดุลการกระจายเสียงระหว่างอิทธิพลตลาด (ธุรกิจ) การผูกขาดโดยรัฐบาล และการตอบสนองความต้องการและสิทธิของประชาชนในการได้รับและแจ้งข้อมูลข่าวสาร คำพิพากษานี้เปิดทางให้รัฐออกใบอนุญาตให้สถานีวิทยุท้องถิ่น ได้ตั้งสมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และให้กระจายเสียงได้ภายในขอบเขตจำกัด แต่ก็ยังไม่มีการออกกฎหมายที่จำเป็นเพื่อการนี้ในตอนนั้น

การถกเถียงกันนานหลายสิบปีมีผลให้วิทยุออกอากาศเดียวก็กระจายอำนาจไปยังสถานี ‘ท้องถิ่น’ บางแห่ง และทำให้มีสถานีธุรกิจที่เช่าคลื่นเอฟเอ็มของวิทยุออกอากาศเดียวเพิ่มขึ้นมากในเวลาไม่นาน สถานี ‘ท้องถิ่น’ บางแห่งของวิทยุออกอากาศเดียวพยายามเข้าใกล้ชุมชนให้มากขึ้น และใช้ลีลาแบบวิทยุชุมชน แต่สถานี ‘ท้องถิ่น’ พวกนี้ก็ได้แต่ถ่ายทอดรายการสำหรับชาวเมืองจากสถานีระดับชาติ หรือจากสถานีในเมืองหลวงระดับภูมิภาค มากกว่าที่จะผลิตเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นเอง

สถานีวิทยุธุรกิจได้รับอนุญาตให้ออกอากาศเฉพาะรายการบันเทิงเท่านั้นจะเสนอข่าวเหตุการณ์บ้านเมือง หรือรายการเทศศึกษาไม่ได้ ดังนั้นสถานีเอฟเอ็มของเอกชนที่เพิ่มจำนวนขึ้นตามความต้องการของตลาดจึงมีลักษณะเป็น ‘ดิสโกอิเล็กทรอนิกส์’ เพื่อวัยรุ่นในเมือง

นักกระจายเสียง ผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย อาจารย์มหาวิทยาลัย และนักการสื่อสารเพื่อการพัฒนาว่า ๖๐ คน ที่ไปประชุมหารือกันที่เมืองบัลกาลอร์ ประเทศอินเดียใน ค.ศ. ๑๙๘๖ (พ.ศ. ๒๕๓๙) ร่วมกันลงนามใน *ปฏิญญาบัลกาลอร์* กระตุ้นให้รัฐบาลส่งเสริมและทำให้วิทยุชุมชนเป็นเรื่องถูกกฎหมาย การกดดันจึงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และก็เริ่มส่อเค้าว่าจะสำเร็จ

ในเนปาล วิทยุของรัฐบาลเป็นสถานีเดียวที่ออกอากาศก่อนที่จะมีวิทยุซาคาร์มาธาเมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๘๗ (พ.ศ. ๒๕๔๐) นโยบายการกระจายเสียงสัมพันธ์กับกฎหมายที่ออกมาตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๘๓ (พ.ศ. ๒๕๓๖) สนับสนุนให้มีทั้งการกระจายเสียงของรัฐบาล ธุรกิจ และชุมชน แต่วิทยุซาคาร์มาทาก็ยังต้องรอตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๘๔ (พ.ศ. ๒๕๓๗) จนถึง ค.ศ. ๑๙๘๗ (พ.ศ. ๒๕๔๐) กว่าจะได้รับใบอนุญาตวิทยุชุมชนเป็นรายแรก ความสำเร็จครั้งนี้เป็นนิมิตหมายว่า วิทยุชุมชนมีแต่จะขยายตัวไปทั่วประเทศ

รัฐบาลศรีลังกาก็เป็นเจ้าของบริการการกระจายเสียงเหมือนกัน การบริการนี้เองที่ก่อให้เกิดวิทยุชุมชนมหาเวลีเมื่อ ค.ศ. ๑๙๘๓ (พ.ศ. ๒๕๒๖) ต่อมาวิทยุชุมชนแพร่หลายไปสู่พื้นที่อื่นในประเทศ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาชนบท พอถึงกลางทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๙๖ (พ.ศ. ๒๕๔๐) ศาลฎีกาก็พิจารณาห้ามไม่ให้รัฐบาลผูกขาดคลื่นวิทยุ รัฐสภาแต่งตั้งคณะกรรมการกร่างพระราชบัญญัติการกระจายเสียงฉบับใหม่ที่ยอมรับและส่งเสริมวิทยุชุมชนแบบมหาเวลี เพราะเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของการกระจายเสียงที่มีฐานมั่นคงในศรีลังกา

ในประเทศที่เดินตามรอยการกระจายเสียงธุรกิจแบบอเมริกาเหนือ เช่น ฟิลิปปีนส์ สถานีวิทยุชุมชนออกอากาศได้โดยไม่ต้องมีใบอนุญาต

สื่อแบบตะวันตกเป็นภัยต่อการพัฒนา

”สื่อกระจายเสียงในประเทศโลกที่สามเป็นการสื่อสารทางเดียว ที่มีข้อมูลข่าวสาร และความบันเทิงหลั่งไหลไปจากเมืองใหญ่ คนส่วนน้อยที่มั่งมีและมีอำนาจตัดสินใจเป็นฝ่ายกำหนดรายการที่ละเอียดประเด็นการพัฒนาซึ่งต้องสัมพันธ์กับแต่ละท้องถิ่น แนวคิดและการใช้สื่อที่พัฒนาขึ้นในสังคมอุตสาหกรรม ไม่เอื้อต่อความต้องการของการพัฒนาประเทศของเรา”

จากรายงาน *Consultation on Media Policy and Community Radio*

จัด โดย VOICES (Bangalore, India, 1996)

พระราชบัญญัติการกระจายเสียงแห่งชาติของเนปาล (พ.ศ. ๒๕๓๖) :

รายการต่อไปนี้เกี่ยวกับหัวข้อต่อไปนี้มีความสำคัญ

- การพัฒนาเกษตรกรรม การศึกษา อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สุขภาพ การวางแผนครอบครัว การคุ้มครองป่าและสิ่งแวดล้อม
- ความสมานฉันท์ของกลุ่มคนต่างชั้น ต่างภาษา ต่างวรรณะ และต่างศาสนา ความเสมอภาค และไม่ตรีจิตของปวงชน
- การเติบโตของภาษา และวัฒนธรรมทั้งหมดในเนปาล
- การเติบโตของผลประโยชน์ และเอกภาพของประเทศชาติ
- ความเจริญทางศีลธรรม และความมีสติของคนทั้งชาติ
- การปลูกสำนึกทางสังคม
- อิทธิพลเชิงบวกต่อสัมพันธภาพระหว่างเนปาลและมิตรประเทศ
- นโยบายต่างประเทศของชาติ
- ความเจริญทางวัฒนธรรม และเพลงพื้นบ้าน
- กิจกรรมระดับชาติ และนานาชาติที่สำคัญ

ความสำเร็จต่อความสำเร็จในเนปาล

วิทยุซาคาร์มาธาช่วยให้ข่าวสาร ข้อมูลแพร่หลายได้ดีขึ้นมาก และยังสามารถสร้างเวทีเพื่อการเสวนาประชาธิปไตย จนเป็นที่ประจักษ์ภายในเวลาไม่ถึงปี รัฐบาลจึงให้เพิ่มชั่วโมงออกอากาศที่เคยกำหนดไว้ว่า ต้องไม่เกินวันละสองชั่วโมง เป็นวันละ ๑๓ ถึง ๒๔ ชั่วโมง แคมเปญยกเลิกการห้ามโฆษณา อนุญาตให้ออกอากาศนอกสถานที่ได้ และสงวนความถี่ไว้ให้วิทยุซาคาร์มาธาได้ใช้ทั่วประเทศแต่เพียงฝ่ายเดียว

กฎหมายในแถบละตินอเมริกา

ละตินอเมริกาเป็นผู้บุกเบิกวิทยุชุมชน แต่กลับใช้กฎหมายที่ยังไม่ดีพอ ทั้งทั้งภูมิภาคนี้มีสถานีวิทยุที่ขึ้นทะเบียนไว้ถึงหกพันสถานี โดยร้อยละ ๘๕ เป็นสถานีเอกชนและธุรกิจร้อยละ ๑ เป็นของรัฐบาล ส่วนที่เหลือก็เป็นของศาสนาจักรซึ่งบางสถานีถือว่าตนเองเป็นวิทยุชุมชน สถานีที่ไม่ได้จดทะเบียนแต่ออกอากาศมานานหลายปีแล้วก็ยังมีอีกมาก พวกนี้จัดเป็นสถานีเถื่อนส่วนมากเป็นวิทยุชุมชน

ประเทศในแถบละตินอเมริกาบางประเทศเพิ่งเริ่มออกกฎหมายวิทยุชุมชนในช่วงกลางทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๙๐ (พ.ศ. ๒๕๑๓) นี้เอง แต่กฎหมายพวกนี้ก็ยังไม่น่าพอใจนัก

ตัวอย่าง เช่น ในประเทศบราซิล กฎหมายที่เพิ่งออกใหม่ไม่นานมานี้ จำกัดกำลังส่งของสถานีวิทยุไว้ที่ ๕ วัตต์ ซึ่งไม่ใคร่พอสำหรับชุมชนยากจนในเมืองที่มีคนมากถึง ๑๐,๐๐๐-๒๐,๐๐๐ คน ชุมชนชนบททั่วไปในประเทศใหญ่อย่างบราซิลที่ผู้คนตั้งบ้านเรือนกันกระจัดกระจาย ไม่สามารถตั้งวิทยุชุมชนได้ก็เพราะกฎหมายนี้ ซึ่งไม่อนุญาตให้วิทยุชุมชนโฆษณา ทำให้วิทยุชุมชนอยู่รอดได้ยากขึ้นไปอีก

วิทยุชุมชนเป็นสิ่งผิดกฎหมายในเอกวาดอร์จนถึง ค.ศ. ๑๙๙๖ (พ.ศ. ๒๕๓๙) วิทยุชุมชนส่วนใหญ่มีใบอนุญาตสถานีวิทยุธุรกิจ หรือวัฒนธรรม กฎหมายที่ประกาศใช้เมื่อ ค.ศ. ๑๙๙๖ รัับวิทยุชุมชนเป็นกลุ่มเฉพาะในวงการการกระจายเสียง ที่ต้องมีกำลังส่งไม่เกิน ๕๐๐ วัตต์ที่เสาอากาศ และต้องได้รับอนุมัติจากกองทัพก่อน กฎหมายฉบับนี้ห้ามวิทยุชุมชนมีโฆษณา เช่นเดียวกับในบราซิล

องค์กรระดับชาติที่เป็นตัวแทนวิทยุชุมชนในเอกวาดอร์อ้างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่มาประท้วง และขอแก้ไขกฎหมาย ทำให้วิทยุชุมชนไม่ต้องได้รับความเห็นชอบจากกองทัพ แต่ยังคงปฏิบัติตามข้อจำกัดกำลังเครื่องส่งและการโฆษณาจน ค.ศ. ๑๙๙๙ (พ.ศ. ๒๕๔๒) ก็ยังไม่มีสถานีวิทยุชุมชนที่ดำเนินการตามกฎหมายใหม่ เพราะต่างก็ใช้ใบอนุญาตสถานีธุรกิจและวัฒนธรรมกันทั้งนั้น

ประเทศโบลีเวียเคยเป็นผู้นำด้านวิทยุชุมชน แต่ตอนนี้ก็กลับประสบความขัดแย้ง กฎหมายที่ออกใน ค.ศ. ๑๙๙๕ (พ.ศ. ๒๕๓๘) กำหนดว่าจะออกใบอนุญาตให้แก่สถานีวิทยุ และสถานีโทรทัศน์ธุรกิจที่เป็นบริษัทจำกัดของเอกชนตามกฎหมายพาณิชย์เท่านั้น ในบรรดาสถานีวิทยุที่มีอยู่มากกว่า ๕๐๐ สถานีในโบลีเวีย มีวิทยุเพื่อการศึกษาซึ่งมันคงเป็นจำนวนมากที่จะได้รับอนุญาตให้ออกอากาศไปได้อีก ๒๐ ปีตามกฎหมายใหม่ แต่วิทยุชุมชนและวิทยุชาวบ้านหลายสิบสถานี กลายเป็นสิ่งผิดกฎหมายใน ค.ศ. ๑๙๙๖ (พ.ศ. ๒๕๓๙) เมื่อปิดสถานีพวกนี้แล้ว รัฐก็จะขายคลื่นความถี่ให้ผู้ที่เสนอราคาสูงที่สุดไปใช้

ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นหลังจากที่เพิ่งออกกฎหมายใหม่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้ไม่นาน กฎหมายฉบับนี้เป็นขั้นตอนของกระบวนการกระจายอำนาจ ที่ให้ท้องถิ่นมีอำนาจตัดสินใจใช้งบประมาณได้ตามต้องการ วิทยุชุมชนน่าจะช่วยกระบวนการกระจายอำนาจได้มาก โดยกระตุ้นให้ชุมชนสนใจ และมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น แต่กฎหมายใหม่ที่กีดกันวิทยุชุมชนทำให้เป็นไปได้

ในอาร์เจนตินาก็เกิดเหตุการณ์คล้ายๆ กัน ที่จริงอาร์เจนตินามีวิทยุชุมชน วิทยุประชาชน วิทยุวัฒนธรรม และวิทยุมหาวิทยาลัยอยู่มากมายมานานหลายปี แต่ใน ค.ศ. ๑๙๙๘ (พ.ศ. ๒๕๔๑) รัฐบาลออกกฎหมายคลื่นกระจายเสียงที่กำหนดให้ปิดสถานีวิทยุที่ทางการไม่ยอมรับทันที และอนุมัติแผนระดับชาติเรื่องความถี่ที่ไม่ได้คำนึงถึงความถี่ที่สถานีวิทยุเล็กๆ ทั่วประเทศจำนวนมากใช้กันมาแล้วหลายปี

ปัญหาที่หนักที่สุดก็คือ ถ้ามองภาพรวมของกฎหมายการกระจายเสียงในแง่การใช้ความถี่ก็เหมือนกับว่าไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง แต่เป็นกฎหมายที่ใช้มาตั้งแต่สมัยที่มีการปกครองระบอบเผด็จการ ที่ไม่อนุญาตให้องค์กรทางสังคมใดๆ ใช้ความถี่เพื่อการกระจายเสียงได้ จะมีก็แต่องค์กรทางการค้าเท่านั้นที่ขอใช้ความถี่ได้

มีประชาธิปไตยแต่ไม่มีการสื่อสาร

“ประชาธิปไตยเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่มีการสื่อสารที่เป็นประชาธิปไตย (อาร์เจนตินา) ต้องจัดระเบียบและกำหนดมาตรฐานคลื่นความถี่เพื่อการกระจายเสียง แต่จะใช้หลักเกณฑ์สมัยเผด็จการไม่ได้”

จากแถลงการณ์ของกลุ่มการกระจายเสียงไม่คำกำไรในประเทศอาร์เจนตินา เรียกร้องให้มีกฎหมายใหม่ (1999)

กฤษฎีกา ค.ศ. ๑๙๙๖ แก้ไขกฎหมายเก่า เพราะเห็นว่ากฎหมายเดิมขัดต่อรัฐธรรมนูญและไม่เป็นธรรม แต่กฤษฎีกานี้ก็ถูกยกเลิกหลังการประกาศใช้ได้ไม่กี่วัน กฎหมายเก่าจากยุคเผด็จการจึงยังคงมีผลบังคับใช้อยู่

สถานการณ์นี้คุกคามวิทยุชุมชน และวิทยุประชาชนทั้งหมดทั่วประเทศเมื่อสิ้นสุดวาระที่ยี่สิบ ภาคการกระจายเสียงชุมชนและการกระจายเสียงที่ไม่หวังผลกำไรในอาร์เจนตินา ยังคงต่อสู้เอาเป็นเอาตายเพื่อกฎหมายใหม่ที่ยอมรับว่า วิทยุเหล่านี้มีสิทธิ์ดำเนินกิจการ และมีบทบาทในสังคมประชาธิปไตย

ตัวอย่างจากยุโรปตะวันตก

สถานการณ์ในยุโรปควรค่าแก่การศึกษาเพื่อเปรียบเทียบ ประเทศยุโรปตะวันตกล้วนแล้วแต่เป็นต้นแบบการกระจายเสียงบริการสาธารณะแห่งชาติด้วยกันทั้งนั้น พอถึง ค.ศ. ๑๙๖๐ (พ.ศ. ๒๕๐๓) บางประเทศเริ่มอนุญาตให้มีวิทยุและโทรทัศน์ธุรกิจที่เป็นอิสระ แต่รัฐบาลก็ยังใช้กฎระเบียบต่างๆ ควบคุมการปฏิบัติงานของสถานีพวกนี้อยู่ ต่อมาประเทศยุโรปตะวันตกส่วนใหญ่จึงลดทอนข้อบังคับการกระจายเสียงลงในต้นทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๘๐ (พ.ศ. ๒๕๒๓) ทำให้หลายประเทศเปิดเสรีการกระจายเสียง ทั้งวิทยุเอกชนเชิงธุรกิจ และวิทยุชุมชนก็แพร่หลายรวดเร็วดังไฟลามทุ่ง

ประเทศแถบสแกนดิเนเวียโดยเฉพาะสวีเดน เป็นกลุ่มสุดท้ายที่ยอมแพ้แรงกดดันจากสื่อธุรกิจ เพราะยังยึดมั่นในความเชื่อที่ว่าระบบการกระจายเสียงสาธารณะแห่งชาติเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับสังคมของตน ซึ่งเลื่องลือไปทั่วโลกว่าเป็นสังคมประชาธิปไตยที่มีสำนึกหน้าที่พลเมืองแรงกล้า ถึงแม้ไม่มีใครยับยั้ง

การแปรสื่ออิเล็กทรอนิกส์ในสแกนดิเนเวียให้เป็นธุรกิจเอกชนได้ แต่วิทยุชุมชนที่มีอยู่มากกว่าสองพันสถานีทั่วประเทศ ก็มีโอกาสได้ขยายตัวกว้างขวางขึ้นมาก สถานีวิทยุชุมชนส่วนใหญ่ในสวีเดน มุ่งสนองความต้องการของกลุ่มความสนใจพิเศษ

วิทยุชุมชนร่วมสามร้อยสถานีในเดนมาร์ก ให้บริการประชาชนร้อยละ ๕๖ มีหลายสถานีที่มีสถานะการเงินฝืดเคืองต่างๆ ที่ได้รับอนุญาตให้มีโฆษณา และมีสปอนเซอร์ได้ตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๘๐ (พ.ศ. ๒๕๒๓) สถานีส่วนมากได้รับเงินสนับสนุนจากหลายทาง เช่น จากค่าธรรมเนียมสมาชิกเงินบริจาคจากผู้ฟัง และความช่วยเหลือจากองค์กร เช่น สหภาพแรงงาน กลุ่มศาสนา หรือเทศบาลท้องถิ่น ถือกันว่าวิทยุชุมชนเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรม และถึงกับเสนอให้รัฐบาลตั้งกองทุนอุดหนุนวิทยุชุมชนในลักษณะเดียวกันกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่นๆ

ในไอร์แลนด์ พระราชบัญญัติวิทยุโทรทัศน์ ค.ศ. ๑๙๘๘ (พ.ศ. ๒๕๓๑) ระบุขั้นตอนการขอใบอนุญาตวิทยุชุมชนไว้ แต่ไม่ได้กำหนดรายละเอียดมากนัก นโยบายการกระจายเสียงเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจมากขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๕๐ (พ.ศ. ๒๕๓๓) และมีการพิมพ์เผยแพร่เอกสารนโยบายรัฐบาลเรื่องการกระจายเสียงใน ค.ศ. ๑๙๕๕ (พ.ศ. ๒๕๓๘)

คณะกรรมการอิสระเรื่องวิทยุและโทรทัศน์ของไอร์แลนด์ จัดโครงการนำร่องวิทยุชุมชนระยะ ๑๘ เดือนขึ้น เพื่อที่จะร่างนโยบายการกระจายเสียงได้เหมาะสม โครงการนี้เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๕๕ (พ.ศ. ๒๕๓๘) เพื่อสำรวจและประเมินศักยภาพของวิทยุชุมชนภายในประเทศ ความกังวลทั้งของประเทศไอร์แลนด์เองและของนานาประเทศเกี่ยวกับความยากจนและการว่างงานทำให้จำนวนกิจกรรมชุมชนและอาสาสมัครในไอร์แลนด์เพิ่มสูงขึ้นมาก ซึ่งเป็นผลดีต่อโครงการนี้

โครงการนี้ก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชนขึ้นทั้งหมด ๑๑ สถานี เพื่อดำเนินงานจนถึงสิ้น ค.ศ. ๑๙๕๖ (พ.ศ. ๒๕๓๙) ประสบการณ์ครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าสถานีวิทยุชุมชนเป็นแผนงานการกระจายเสียงที่เป็นไปได้จริงในไอร์แลนด์ ในระหว่างดำเนินงานก็มีปัญหายุ่งยากบ้าง วิทยุชุมชนจะดำเนินงานได้ตามศักยภาพก็ต่อเมื่อ

ได้รับความทุ่มเทสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากองค์กรต่างๆ และชุมชนที่วิทย์ให้บริการอยู่ที่ค่อนข้างแน่คือวิทย์ชุมชนจะพัฒนาและมีบทบาทที่เหมาะสมในการกระจายเสียงของไออาร์แลนด์ในอนาคต

ความเหมือนและความแตกต่างของกฎหมาย

กฎหมายวิทย์ชุมชนแห่งชาติไม่ว่าของประเทศใดๆ มักจะมีองค์ประกอบที่เหมือนกันบางประการ แต่ก็มีข้อแตกต่างอย่างเด่นชัดด้วย

ปัจจัยร่วมหลัก

- วิทย์ชุมชนต้องมีผู้ที่ไม่หวังผลกำไรเป็นเจ้าของ และควบคุม
- ต้องเป็นการดำเนินงานที่ไม่ค้ากำไร
- ต้องบริการเพื่อประโยชน์ของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง โดยอาจจะเป็นชุมชนทางภูมิศาสตร์ หรือชุมชนของผู้ที่มีความสนใจร่วมกัน
- ควรเสนอรายการที่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมเพื่อภาคส่วนต่างๆ ของชุมชน และโอบอุ้มความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและความเป็นปึกแผ่นของประชาชนด้วย

ข้อแตกต่าง

กำลังเครื่องส่ง บางประเทศกำหนดเพดานกำลังเครื่องส่งของวิทย์ชุมชนไว้ที่ระหว่าง ๕ ถึง ๕๐๐ วัตต์ การกำหนดแบบนี้อาจไม่เหมาะสมสำหรับพื้นที่ที่มีอุปสรรคทางภูมิประเทศ และจำเป็นต้องใช้เครื่องส่งที่มีกำลังสูงขึ้น

การสร้างเครือข่าย บางประเทศห้ามสร้างเครือข่ายวิทย์ชุมชน แต่อนุญาตให้เชื่อมสัญญาณกันได้บ้างเป็นครั้งคราว เมื่อมีเหตุการณ์พิเศษที่น่าสนใจสำหรับชุมชน

การโฆษณาและ/หรือการอุปถัมภ์ กฎเกี่ยวกับการโฆษณาและการอุปถัมภ์แตกต่างกันมาก บางประเทศห้ามการโฆษณาเชิงพาณิชย์หรือการอุปถัมภ์ทุกรูปแบบ แต่บางประเทศก็อนุญาตให้โฆษณาได้ โดยกำหนดว่าโฆษณาได้กี่นาทีในหนึ่งชั่วโมง ส่วนมากอยู่ที่ระหว่างชั่วโมงละ ๖ ถึง ๑๕ นาที

บางกรณียังมีข้อจำกัดว่าโฆษณาอะไรได้บ้าง ซึ่งมักจะระบุว่าต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนนั้นๆ โดยตรง การจ้างงานในท้องถิ่น เหตุการณ์ที่กำลัง

จะเกิดขึ้น และธุรกิจและบริการในพื้นที่นั้นๆเท่านั้น แต่ถึงแม้กฎหมายไม่ห้ามอะไรวิทยุชุมชนบางแห่งก็กำหนดขึ้นมาเอง เป็นต้นว่าจะไม่โฆษณาสินค้าที่บั่นทอนสุขภาพ เช่น เหล้าและบุหรี่

กฎหมายบางฉบับระบุว่า รายได้จากการโฆษณาของสถานีต้องมีสัดส่วนไม่เกินกว่าที่กำหนด คือมักจะเป็นครึ่งหนึ่งของรายได้ทั้งหมด

แหล่งเงินทุนอื่นๆ แหล่งเงินทุนอื่นๆ ที่สอดคล้องกับกฎบัตรสมาพันธ์วิทยุชุมชน (AMARC) เช่น ค่าธรรมเนียมสมาชิกจากผู้ฟัง เงินบริจาคจากบุคคลองค์กร หรือเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น และค่าบริการจากการประกาศข่าวส่วนบุคคล กฎหมายบางฉบับระบุว่าวิทยุชุมชนไม่ควรรับเงินจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งเกินกว่าครึ่งหนึ่งของรายได้ทั้งหมดของสถานี กฎหมายบางฉบับก็ห้ามวิทยุชุมชนไม่ให้รับเงิน จากพรรคการเมืองหรือกลุ่มความสนใจพิเศษ

การกระจายเสียงทางการเมือง กฎหมายในบางประเทศห้ามมิให้วิทยุชุมชนออกอากาศรายการที่เกี่ยวกับการเมือง แต่บางประเทศก็อนุญาตให้ออกอากาศได้ช่วงก่อนการเลือกตั้ง โดยใช้หลัก ‘เวลาเท่ากัน โอกาสเท่ากัน’ สำหรับทุกพรรค บางครั้งวิทยุชุมชนต้องรายงานให้หน่วยงานอิสระด้านการกระจายเสียงของประเทศทราบว่า นักการเมืองคนใดปราศรัยนานกว่าสามนาที โดยต้องระบุระยะเวลาการปราศรัยจริง รวมทั้งวันและเวลาที่ออกอากาศ และชื่อพรรคการเมืองที่เกี่ยวข้องด้วย

การยื่นขอใบอนุญาต

ผู้ต้องการก่อตั้งวิทยุชุมชนควรศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เริ่มตั้งแต่การขอใบอนุญาต บางประเทศมีบทลงโทษค่อนข้างรุนแรงสำหรับการออกอากาศผิดกฎหมาย ส่วนมากกำหนดให้เสียค่าปรับสูงมาก

กระบวนการขอใบอนุญาตแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ส่วนมากผู้ที่ยื่นคำขอจะต้องเตรียมข้อมูลและเอกสารสนับสนุนต่างๆต่อไปนี้

- สถานภาพทางกฎหมายและการที่ไม่หวังผลกำไรของผู้ยื่นคำขอ
- ความซื่อสัตย์ของผู้ที่จะบริหารวิทยุชุมชน
- ชุมชนเป้าหมาย และจำนวนผู้ฟัง

- ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากบริการวิทยุชุมชน
- ความต้องการบริการดังกล่าวของชุมชน
- ลักษณะทางเทคนิคของสถานีวิทยุตามที่เสนอ รวมทั้งความสูงและตำแหน่งของสายอากาศ
- โครงสร้างการบริหารของชุมชน และบุคคลที่จะรับหน้าที่ตำแหน่งต่างๆ ในการให้บริการ
- ประเภทรายการที่จะออกอากาศ แผนการจัดการผลิต และวิธีประกันความมีส่วนร่วมของชุมชน

ความเข้าใจผิดเรื่องค่าใช้จ่าย

“ผู้ที่ได้รับใบอนุญาตให้ดำเนินการวิทยุชุมชนได้หลายรายในประเทศโคลัมเบีย ตั้งแต่ค.ศ. ๑๙๕๕ ทางการเงินมาจ่ายค่าความถี่ไม่ได้ บางรายก็คิดว่ากระทรวงการสื่อสารจะให้อุปกรณ์ จึงมีสถานีที่ออกอากาศจริงๆ แค่ ๑๕๐ สถานี แต่เราออกใบอนุญาตให้ผู้ขอไปถึง ๕๖๐ ราย เราเลยต้องเพิกถอนใบอนุญาตไปเสียเยอะ เพราะผู้ที่ได้รับใบอนุญาตไปแล้วไม่เปิดสถานีภายในระยะเวลาที่กำหนด”

จากเอกสารส่วนตัวของอลิดา เบเชรา, ผู้อำนวยการกรมพัฒนาสังคม กระทรวงการสื่อสาร (Columbia, 1999)

บางประเทศที่เพิ่งออกกฎหมายวิทยุชุมชนเมื่อไม่นานมานี้ ได้ทำบัญชีความถี่เอฟเอ็มที่สามารถใช้ได้ในเขตการบริหารที่เล็กที่สุดของประเทศ เช่น เทศบาล หรือแขวง บางประเทศโดยเฉพาะในแถบละตินอเมริกา หน่วยงานด้านการกระจายเสียงออกประกาศเป็นระยะว่า ยังมีความถี่ใดให้วิทยุชุมชนใช้ได้บ้าง และให้ผู้สนใจมายื่นขอได้ ถ้ามีผู้แสดงความจำนงค์ใช้ความถี่เป็นจำนวนมาก ก็จะตัดสินใจโดยดูจากคุณภาพของโครงการ ประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาชุมชนของผู้ยื่นคำขอ การวางผังรายการวิทยุ และขนาดของชุมชน

ผู้ที่ได้รับใบอนุญาตมักจะต้องจ่ายค่าธรรมเนียมความถี่ที่จัดสรรเพียงครั้งเดียว และค่าธรรมเนียมรายปีต่อไปทุกปีอีกนิดหน่อย

บทที่ ๔

เงื่อนไขด้านเทคนิค

ความรู้เบื้องต้นด้านเทคนิค

การกระจายเสียงวิทยุทำให้เกิดคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าที่เดินทางเป็นเส้นตรงด้วยความเร็วแสงคือประมาณสามแสนกิโลเมตรต่อวินาที

คลื่นวิทยุเคลื่อนที่ไปมาบนแกนเส้นตรงเส้นหนึ่ง ระยะทางจากจุดยอดของคลื่นด้านหนึ่งผ่านเส้นแกนไปยังจุดยอดของคลื่นอีกด้านหนึ่งเรียกว่าความกว้างคลื่น ระยะทางระหว่างยอดคลื่นสองลูกที่อยู่ต่อกันเรียกว่า ความยาวคลื่น

ความถี่ คือจำนวนลูกคลื่นที่เคลื่อนที่ผ่านจุดหนึ่ง หรือจำนวนรอบในหนึ่งหน่วยเวลา มีหน่วยเป็นเฮิร์ตซ์ตามชื่อของไฮน์ริช เฮิร์ตซ์ นักวิทยาศาสตร์ชาวเยอรมันผู้บุกเบิกเรื่องคลื่นวิทยุ ใช้ตัวย่อว่า Hz คลื่นวิทยุหนึ่งรอบในเวลาหนึ่งวินาทีเรียกว่า ๑ เฮิร์ตซ์ หนึ่งพันรอบในเวลาหนึ่งวินาทีคือ ๑ กิโลเฮิร์ตซ์ (kHz) และหนึ่งล้านรอบในเวลาหนึ่งวินาทีเรียกว่า ๑ เมกะเฮิร์ตซ์ (MHz)

คลื่นวิทยุแพร่ออกจากเสาอากาศเครื่องส่งเหมือนระลอกที่เกิดจากก้อนหินที่เราโยนลงน้ำ คลื่นที่ส่งจากสถานีวิทยุกระจายเสียงเรียกว่าคลื่นพาหะ เพราะนำข้อมูลไปด้วย การส่งข้อมูลแบบนี้ต้องปรับไม่ความกว้างคลื่น (ระบบเอเอ็ม) ก็ความถี่คลื่น (ระบบเอฟเอ็ม)

วิทยุกระจายเสียงใช้ความถี่ ๔ ช่วง คือ

๑. คลื่นยาว มีความถี่ระหว่าง ๑๕๐ – ๒๘๐ กิโลเฮิร์ตซ์
๒. คลื่นกลาง มีความถี่ระหว่าง ๕๒๕ – ๑,๖๐๐ กิโลเฮิร์ตซ์
๓. คลื่นสั้น มีความถี่ระหว่าง ๖-๒๕ เมกะเฮิร์ตซ์
๔. คลื่นความถี่สูง มีความถี่ระหว่าง ๕๗.๕-๑๐๘ เมกะเฮิร์ตซ์

การกระจายเสียงระบบเอเอ็ม

สำหรับความถี่สามช่วงแรก จะผสมสัญญาณกับคลื่นในแบบเอเอ็ม สัญญาณเอเอ็มเดินทางได้ไกลมาก เช่น คลื่นยาวจะเดินทางไปได้กว่า ๑,๐๐๐ กิโลเมตรจึงจะจางหายไป และคลื่นกลางก็เดินทางไปได้หลายร้อยกิโลเมตร

ความโค้งของโลกเป็นอุปสรรคต่อคลื่นสั้น แต่คลื่นสั้นก็เดินทางไปได้ไกลจนถึงชั้นบรรยากาศด้านนอกของโลกที่เรียกกันว่าไอโอโนสเฟียร์ ซึ่งเต็มไปด้วยประจุไฟฟ้า แล้วสะท้อนกลับลงมายังพื้นโลกในบริเวณที่ห่างไกลจากเครื่องส่งมาก

ชั้นของบรรยากาศไอโอโนสเฟียร์ที่ใช้ในการสื่อสารทางไกลได้นั้น อยู่เหนือพื้นดินประมาณ ๒๕๐ กิโลเมตรขึ้นไป รู้จักกันในชื่อว่าชั้นเอฟ ในเวลากลางวัน ชั้นเอฟแยกออกเป็นสองชั้นบางๆ เอฟ ๑ อยู่เหนือพื้นโลกตั้งแต่ประมาณ ๒๐๐ กิโลเมตร และเอฟ ๒ อยู่เหนือพื้นโลกประมาณ ๓๕๐ กิโลเมตร ทั้งสองชั้นนี้จะสะท้อนคลื่นวิทยุได้ไม่ดีนัก พอดตกค่าชั้นเอฟจะหนาแน่นพอที่จะสะท้อนสัญญาณคลื่นสั้นได้ดีขึ้นมาก เราจึงรับสัญญาณการกระจายเสียงด้วยคลื่นสั้นได้ดีกว่าในเวลากลางวัน รายการวิทยุที่ออกอากาศไปทั่วโลก เช่น วิทยุไอฟรอนซ์เองแตร่นาซิงอนาล, บีบีซี หรือ วีโอเอ ล้วนแล้วแต่ใช้คลื่นสั้น เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ได้ตามต้องการ คลื่นสั้นใช้ได้ดีในภูมิภาคที่เป็นภูเขา

การกระจายเสียงระบบเอเอ็มเผชิญปัญหาการรบกวนจากบรรยากาศค่อนข้างมาก จึงไม่เหมาะสำหรับการกระจายเสียงสเตอริโอ นอกจากนี้ยังต้องลงทุนด้านอื่นๆและใช้กำลังไฟฟ้าสูงมาก เสาอากาศของสถานีเอเอ็มแบบคลื่นกลางก็ต้องเป็นเสาที่มีประจุไฟฟ้าจึงต้องหุ้มด้วยฉนวน

การกระจายเสียงระบบเอฟเอ็ม

ความถี่ช่วงที่สี่ผสมสัญญาณวิทยุกับคลื่นพาหะด้วยระบบเอฟเอ็ม คือปรับความถี่โดยเปลี่ยนความเร็วของการสั่นสะท้อนของคลื่น แต่คงความกว้างของช่วงคลื่นไว้

สหรัฐอเมริกาเป็นต้นคิดระบบเอฟเอ็มเมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๓ (พ.ศ. ๒๔๗๖) สถานีวิทยุระบบเอฟเอ็มแห่งแรกตั้งขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๓๕ (พ.ศ. ๒๔๗๘) ระบบเอฟเอ็มได้เปรียบระบบเอเอ็มตรงที่ไม่ถูกรบกวนจากบรรยากาศรบกวน แต่ต้องใช้เครื่องส่งและเครื่องรับที่ต่างไปจากระบบเอเอ็ม จึงไม่ค่อยแพร่หลายนัก ในช่วงทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๓๐ และ ๑๙๔๐ (ประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๓ ถึง ๒๔๘๓) เพิ่งจะเริ่มแพร่หลายในประเทศอุตสาหกรรมในทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๕๐ และ ๑๙๖๐

(ประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๓ ถึง ๒๕๖๓) และในประเทศกำลังพัฒนาในสองทศวรรษ
ต่อมา (ประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓ ถึง ๒๕๗๓) บางประเทศก็เพิ่งเริ่มใช้ระบบเอฟเอ็ม
ในทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๕๐ (พ.ศ. ๒๕๓๓) นี้เอง

การกระจายเสียงระบบเอฟเอ็มใช้ไฟฟ้าน้อยกว่าระบบเอเอ็มมาก
และใช้สายอากาศแบบธรรมดา ส่งสัญญาณที่มีคุณภาพดีเยี่ยม เป็นโมโน
หรือสเตอริโอก็ได้

แต่สัญญาณเอฟเอ็มเดินทางได้ไม่ไกลเท่าสัญญาณเอเอ็ม เพราะเป็น
คลื่นดินที่เคลื่อนที่ไปได้ในระยะที่มองเห็นกันได้ คือจุดที่ตั้งเครื่องส่งและเครื่อง
รับต้องอยู่ในระยะสายตาของกัน และต้องไม่มีอาคารสูงหรือภูเขาปิดขวาง
สัญญาณจากสายอากาศกับจุดรับสัญญาณ แต่ถึงกระนั้นสัญญาณจากเครื่องส่ง
ก็อ่อนกำลังลงเมื่อระยะทางระหว่างทั้งสองจุดเพิ่มขึ้น คือเมื่อระยะทางเพิ่มขึ้น
เป็นเท่าตัวแรงสัญญาณก็ตกลงเหลือเพียงเศษหนึ่งส่วนสี่ ดังนั้นหากต้องการ
ให้สัญญาณเดินทางได้ระยะทางเป็นสองเท่า ก็ต้องใช้เครื่องส่งที่มีกำลังส่งเป็น
สี่เท่า

อุปกรณ์กระจายเสียง

อุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการกระจายเสียง แบ่งเป็นสี่ประเภทคือ

- เครื่องส่ง ที่ใช้ส่งสัญญาณกระจายเสียง
- สายอากาศ ที่ช่วยกระจายสัญญาณ
- อุปกรณ์การผลิตรายการในห้องส่งหรือห้องบันทึกเสียง
- อุปกรณ์ผลิตรายการนอกสถานที่และเชื่อมต่อภาคสนามกับห้องส่ง

อุปกรณ์เครื่องส่ง

หน่วยกำลังไฟฟ้าที่ออกจากเครื่องส่งวัดเป็นวัตต์ วิทยุชุมชนใช้เครื่อง
ส่งเอฟเอ็มกำลังต่ำราว ๒๐-๕๐๐ วัตต์ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง ๒๐-๑๐๐ วัตต์ กำลัง
ไฟฟ้าของเครื่องส่งเองต่างจากกำลังไฟฟ้าที่ออกจากสายอากาศ ที่เรียกย่อๆว่า
อีอาร์พี (Effective Radiated Power) แบบสายอากาศมีผลต่ออีอาร์พี สายอากาศ
กำลังสูง (high-gain) ให้อีอาร์พีสูงกว่ากำลังไฟจากเครื่องส่ง

มีหลายบริษัททั่วโลกที่ผลิตเครื่องส่งเอฟเอ็มราคาถูกสำหรับวิทยุชุมชน โดยใช้เวลาถึงระหว่าง ๘๗.๕ - ๑๐๘ เมกะเฮิรตซ์ ซึ่งเป็นช่วงปกติสำหรับการกระจายเสียงระบบนี้ เครื่องส่งพวกนี้มักมีขนาดประมาณนวนิยายปกอ่อนหนาๆ แต่ผู้ผลิต โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ไม่ได้ออกแบบทุกรุ่นสำหรับการใช้สมบุกสมบันในประเทศกำลังพัฒนา

ผู้คิดค้นเอฟเอ็ม

นักวิทยาศาสตร์ชาวอเมริกัน ชื่อ เอ็ดวิน อาร์มสตรอง มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทางเทคนิคของการกระจายเสียงทางวิทยุในช่วงยี่สิบปีแรกของคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ และคิดค้นระบบเอฟเอ็มขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๓๑ (พ.ศ. ๒๕๑๖) อาร์มสตรอง เกิดเมื่อ ค.ศ. ๑๘๙๐ (พ.ศ. ๒๔๓๓) เป็นเด็กกระทิงรื้อร้น ได้รับแรงบันดาลใจจาก กุยลโม มาร์โกนี ผู้ที่ส่งสัญญาณวิทยุข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกได้ใน ค.ศ. ๑๙๐๑ (พ.ศ. ๒๔๔๔) อาร์มสตรอง ตัดสินใจเมื่ออายุ ๑๔ ปีว่าจะ成为一名นักประดิษฐ์ อาร์มสตรองสร้างสถานีเอฟเอ็มแห่งแรกขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๕ (พ.ศ. ๒๔๗๒) ด้วยเงินของตัวเองจำนวนสามแสนดอลลาร์สหรัฐเพื่อพิสูจน์ว่าคุ้มค่า เขาต้องเสียเวลาส่วนใหญ่ไปกับการดำเนินคดีเพื่อปกป้องสิ่งประดิษฐ์ของตนเอง และต่อสู้กับอุตสาหกรรมวิทยุที่ไม่ต้องการใช้ระบบของเขา เมื่อใช้ทรัพย์สินเงินทองจนเกือบหมดตัวเพื่อระบบเอฟเอ็ม ในที่สุดอาร์มสตรองก็ฆ่าตัวตายเมื่อ ค.ศ. ๑๙๕๔ (พ.ศ. ๒๔๙๗)

มาร์ติน แอลลาร์ด อธิบายรูปแบบรัศมีการกระจายเสียง

ที่สัมพันธ์กับหน่วยพลังงานไฟฟ้าและความสูงของสายอากาศ

ตัวเลขต่างๆที่เกี่ยวกับรัศมีการส่งระบบเอฟเอ็มเป็นตัวเลขโดยประมาณต่างคนต่างก็มีความเห็นของตนว่า สัญญาณควรแรงเพียงไรจึงจะแรงพอสำหรับผู้ฟังทั่วไป แต่เราต้องเข้าใจข้อเท็จจริงต่อไปนี้

อีอาร์พีของสถานีเอฟเอ็ม คือกำลังของเครื่องส่งคูณด้วยองค์ประกอบต่างๆของสายอากาศถ้าสายอากาศใหญ่เกินไปกำหนด สายเคเบิลก็จะสูญเสียกำลังมาก

สัญญาณคลื่นวิทยุความถี่สูงเดินทางไปได้ไม่เกินขอบฟ้าที่เราเห็น สัญญาณเบนอ้อมเนินได้บ้าง แต่ปกติก็เดินทางเหมือนแสง สัญญาณจะไปได้ไกลแค่ไหนก็ขึ้นอยู่กับว่าสายอากาศอยู่สูงเท่าไร และมีสิ่งกีดขวางขนาดใหญ่อะไรบ้างหรือไม่

กำลังส่งสำหรับสัญญาณสเตอริโอควรต้องเป็นสามสี่เท่าของกำลังส่งแบบโมโน หากปรับปรุงสถานีกำลังต่ำโดยใช้สายอากาศกำลังสูง (high-gain) สมัยใหม่ และสายเคเบิลป้องกันการสูญเสีย สถานีที่ส่งสัญญาณสเตอริโอที่ดีได้โดยไม่ต้องเพิ่มกำลังส่ง

เครื่องส่งแบบสเตอริโอสำหรับพื้นที่ราบ ที่ใช้สายอากาศที่อยู่สูง ๒๕ เมตร จะมีกำลังไฟฟ้าที่วัดได้ที่สายอากาศ หรืออีอาร์พี และรัศมีการส่งดังต่อไปนี้ ๒๐ วัตต์ - ๕ กิโลเมตร ๑๐๐ วัตต์ - ๑๒ กิโลเมตร ๑๒๐๐ วัตต์ - ๓๐ กิโลเมตร

ตัวเลขอาจต่างกันไปบ้างแล้วแต่กรณี เช่น มีสถานีที่มีกำลังอีอาร์พี ๑๒๐๐ วัตต์ แต่ผู้ที่อยู่ห่างไปถึง ๘๐ กิโลเมตร ก็ยังรับฟังได้

เทคโนโลยีเครื่องส่งเอฟเอ็มปัจจุบันไม่ยุ่งยาก วิศวกรที่เก่งๆ ในประเทศกำลังพัฒนาที่สร้างขึ้นใช้เองได้ ใน ค.ศ. ๑๙๕๘ (พ.ศ. ๒๕๔๑) โครงการวิทยุชุมชนแทมบูลีในประเทศฟิลิปปินส์ที่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลเดนมาร์ก และองค์การยูเนสโกใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นมาทำเครื่องส่งขึ้นใช้เอง แม้ว่าตอนนี้สถานีของแทมบูลีส่วนใหญ่จะยังใช้เครื่องส่งของอังกฤษและเงินก็ตามช่างเทคนิคท้องถิ่นในประเทศเคปเวิร์ดก็สร้างเครื่องส่งเองเหมือนกัน

เครื่องส่งกำลังต่ำมักมีเครื่องขยาย หรือที่เรียกว่าบูสเตอร์ช่วยเพิ่มกำลังส่ง วิทยุชุมชนหลายๆ แห่งที่องค์การยูเนสโกสนับสนุนใช้เครื่องส่งขนาด ๒๐ วัตต์ และบูสเตอร์ขนาด ๑๐๐ วัตต์ เครื่องส่งนี้โดยเฉพาะตัวบูสเตอร์จะร้อนมาก จึงต้องคิดพัฒนาคด้วย และต้องตั้งเครื่องไว้ในที่ที่มีอากาศถ่ายเท

เครื่องส่งเอฟเอ็มส่วนใหญ่ที่สร้างสำหรับวิทยุชุมชน ต้องใช้ไฟกระแสตรง ๑๒ โวลต์ จึงใช้ได้เมื่อต่อกับแหล่งกำเนิดไฟฟ้าปกติและมีหม้อแปลงไฟหรือใช้ต่อกับแบตเตอรี่รถยนต์ หรือเครื่องผลิตกระแสไฟฟ้าแสงอาทิตย์ก็ได้

การรักษาสัญญาณเสียงจากเครื่องส่งเอฟเอ็มไว้ในระดับที่ถูกต้อง เป็นสิ่งที่สำคัญ หากปรับสัญญาณมากเกินไป สัญญาณเสียงอาจเพี้ยนและไปรบกวนสถานีใกล้เคียงได้ จึงต้องมีเครื่องควบคุมสัญญาณไว้ในระดับที่กำหนด

มีบ้างเหมือนกันที่วิทยุชุมชนกระจายเสียงในระบบเอเอ็มถึงค่าอุปกรณ์เริ่มต้นและดำเนินการมักจะสูงกว่าระบบเอฟเอ็มมากแต่ก็เป็นที่พึงปรารถนา กว่าในบางสถานการณ์ เพราะครอบคลุมพื้นที่ได้กว้างไกลกว่าแม้คุณภาพเสียงจะไม่ดี แต่บางครั้งในเมืองใหญ่ที่ใครๆ แย่งกันใช้ความถี่เอฟเอ็ม กว่าจะได้คลื่นเอฟเอ็มมาใช้ก็ต้องเสียเงินมากมาย สถานีวิทยุชุมชนพบว่าไปหาเช่าหรือซื้อคลื่นเอเอ็มกลับง่ายกว่า แม้ว่าอาจได้ใบอนุญาตให้ดำเนินการวิทยุธุรกิจแทนที่จะเป็นวิทยุชุมชน ในกรณีเช่นนี้ผู้บริหารต้องกำหนดนโยบายการโฆษณาให้ดี

สายอากาศ

ความสูง ตำแหน่ง และการปรับสายอากาศส่วนแล้วแต่มีผลต่อคุณภาพเสียง และรัศมีการส่งสัญญาณเอฟเอ็มทั้งนั้น เพราะสัญญาณเอฟเอ็มเดินทางเป็นเส้นตรงในระยะที่มองเห็นกันได้ จึงต้องติดตั้งสายอากาศที่จะส่งสัญญาณไว้สูงที่สุด และให้มีสิ่งกีดขวางสัญญาณน้อยที่สุด สายอากาศยิ่งสูง สัญญาณก็ยิ่งเดินทางไปได้ไกล

ปัญหาของระบบเอฟเอ็มในพื้นที่ภูเขา ระบบเอฟเอ็มมีข้อจำกัดในพื้นที่ภูเขา เพราะแม้ว่าสายอากาศจะตั้งอยู่บนยอดเขา ก็ยังมีพื้นที่ในหุบเขาที่เป็นมุมบอด ทางออกเดียวก็คือต้องติดตั้งเครื่องถ่ายทอดสัญญาณเพื่อส่งสัญญาณไปยังพื้นที่ในมุมบอดได้

สายอากาศจะต้องอยู่สูงเท่าไรขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นที่และสิ่งกีดขวางสัญญาณ สายอากาศบนพื้นที่ราบส่วนใหญ่อยู่สูงอย่างน้อย ๒๐-๓๐ เมตร จะติดตั้งสายอากาศบนตึกหรือบนยอดเขา หรือสร้างเสาขึ้นมาโดยเฉพาะให้ได้ความสูงที่ต้องการก็ได้

การสร้างเสา เสาสายอากาศอาจเป็นเหล็กยาวท่อนเดียว หรือใช้ท่อน้ำเหล็กกลีลาสมาประกอบก็ง่ายกว่าและถูกกว่า มีชั้นบันไดเชื่อมติดอยู่กับเสาให้เจ้าหน้าที่ปีนขึ้นไปปรับหรือซ่อมแซมสายอากาศได้

เสาทั้งสองแบบต้องตั้งอยู่กับฐานคอนกรีตที่ฝังอยู่ในดิน และใช้ลวดสลิงดึงด้านต่างๆ ให้เสาดั้งตรง อีกปลายหนึ่งของลวดสลิงพวกนี้ก็ต้องตั้งอยู่กับฐานคอนกรีตอีกตำแหน่งหนึ่งเช่นกัน

สายอากาศมีสองแบบ แบบแรกเป็นสายอากาศรอบทิศทางที่สามารถแพร่กระจายคลื่นได้รอบตัวมันเอง อีกแบบหนึ่งเป็นประเภททิศทางเดียว วิทยุชุมชนส่วนใหญ่ใช้สายอากาศแบบรอบทิศทาง แต่ในบางสถานการณ์สายอากาศแบบทิศทางเดียวจะดีกว่า เช่นเมื่อติดตั้งสายอากาศทางด้านข้างภูเขาหันไปทางหมู่บ้านเป้าหมาย สายอากาศแบบทิศทางเดียวจะส่งสัญญาณไปที่ชุมชนนั้นเท่านั้น และมีกำลังสูงกว่าสายอากาศแบบรอบทิศทางที่จะส่งสัญญาณไปด้านภูเขาด้วย ซึ่งเป็นการสูญเสียไป

การออกแบบ การผลิต และการปรับสายอากาศ สายอากาศเอฟเอ็มมีหลายแบบ จึงควรให้ผู้เชี่ยวชาญเลือกให้ และปรับสายอากาศให้ได้สัญญาณดีที่สุด สายอากาศสำเร็จรูปก็มีขาย แต่วิทยุชุมชนส่วนใหญ่ให้ช่างโลหะทำสายอากาศตรงที่ที่จะติดตั้งเลย โดยใช้ส่วนประกอบที่ซื้อจากร้านแถวนั้น เช่น ท่อทองแดง และท่ออะลูมิเนียมหรือท่อพีวีซี ใช้ตัวรัดยึดส่วนต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน หรือบัดกรีเชื่อมไว้ด้วยกัน

เวลาปรับสายอากาศให้ได้สัญญาณเที่ยงตรงที่สุด ต้องต่อมาตรเข้าระหว่างเครื่องส่งและสายอากาศ เพื่อวัดอัตราส่วนระหว่างกำลังจากเครื่องส่งและกำลังที่สะท้อนกลับจากสายอากาศ ถ้ามีกำลังสะท้อนกลับจากสายอากาศมากก็แสดงว่ากำลังการออกอากาศสูญเสียไปมาก ผู้เชี่ยวชาญจะปรับความยาวและตำแหน่งของอุปกรณ์กระจายคลื่นบนสายอากาศ จนกว่าเครื่องวัดแสดงว่าไม่มีหรือแทบจะไม่มีกำลังสะท้อนกลับจากสายอากาศเลย เครื่องส่งสมัยใหม่มักจะมีมาตรวัดอัตราส่วนนี้อยู่ในตัว

อุปกรณ์ห้องส่ง

เครื่องบันทึกและเครื่องเล่น อุปกรณ์ส่วนใหญ่ในห้องส่งสถานีวิทยุกระจายเสียงก็คล้ายเครื่องเสียงที่ใช้ในบ้าน ก็ประกอบด้วยเครื่องบันทึกและเครื่องเล่นเทปคาสเซต และเครื่องบันทึกเทปชนิดอื่นๆ ตลอดจนเครื่องเล่นแผ่นเสียง

และเครื่องเล่นแผ่นซีดี เพียงแต่มีคุณภาพดีกว่าที่ใช้ตามบ้าน เพราะเสียงที่ออกอากาศต้องมีคุณภาพสูง เพื่อว่าเสียงที่ผู้ฟังได้ยินจะยังมีคุณภาพดีพอ นอกจากนี้ยังต้องทนทานการใช้งานหนักกว่าอุปกรณ์เครื่องเสียงตามบ้าน

สถานีวิทยุชุมชนเล็กๆบางสถานีในประเทศอุตสาหกรรม ชอบซื้ออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ราคาถูกแบบใช้ตามบ้าน เช่น เครื่องเล่นซีดีมาใช้มากกว่า และพอเครื่องเก่าแล้วก็แค่ซื้อเครื่องใหม่มาแทน วิธีนี้ไม่เหมาะกับประเทศที่กำลังพัฒนาที่มีแต่เงินสนับสนุนเริ่มแรก แต่ไม่มีงบประมาณสำหรับค่าใช้จ่ายปกติ และสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ราคาถูกก็มีขายในประเทศพวกนี้น้อยกว่าในประเทศอุตสาหกรรม

แผงควบคุมและเครื่องผสมสัญญาณ แผงควบคุมและเครื่องผสมสัญญาณเป็นของแปลก สำหรับผู้ที่เข้ามาในห้องส่งเป็นครั้งแรก อุปกรณ์ชุดนี้ช่วยให้ผู้ผลิตรายการหรือช่างเทคนิคเลือกแหล่งเสียงได้ตลอดรายการว่า จะเปิดเครื่องเล่นเทปตลับ หรือเครื่องเล่นแผ่นซีดี หรือใช้ไมโครโฟนหนึ่งหรือสองตัวในห้องส่ง และยังช่วยให้ค่อยๆ เพิ่มหรือลดระดับเสียง หรือซ่อนเสียงได้ เช่น เปิดเสียงดนตรีคลอ หรือเปิดเสียงประกอบ ทั้งหมดนี้เรียกว่าผสมช่องสัญญาณเสียง แผงควบคุม/ผสมสัญญาณเสียงมีช่องเสียบหูฟัง ให้ผู้ผลิตรายการเลือกฟังเสียงจากช่องต่างๆ หรือฟังสัญญาณเสียงที่ผสมเสร็จแล้วสำหรับออกอากาศ อุปกรณ์ควบคุมสัญญาณเสียงมีสายต่อกับเครื่องส่งเพื่อส่งสัญญาณเสียง

เครื่องปรับแรงดันไฟฟ้าอัตโนมัติ ช่วยให้กระแสไฟฟ้าที่ไหลเข้าอุปกรณ์ในห้องส่งมีแรงดันคงที่ ความเร็วของเสียงหรือดนตรีจะได้คงที่ตามไปด้วย

การผลิตรายการ การหาข่าวและเรียบเรียงข่าวในภาคสนาม

เครื่องผสมสัญญาณไมโครโฟนระยะไกล เครื่องบันทึกเสียงเครื่องเดียวก็พอใช้สำหรับงานภาคสนามที่เรียบง่ายที่สุด หรือจะต่อไมโครโฟนเข้ากับห้องส่งเพื่อใช้นอกสถานที่ที่ไม่อยู่ไกลกันนักก็ยิ่งได้ แต่ถ้าจะใช้ไมโครโฟนหลายตัวเก็บเสียงจากหลายแหล่งนอกห้องส่ง ก็จะต้องใช้เครื่องผสมสัญญาณไมโครโฟนระยะไกล หรือที่บางครั้งเรียกกันว่าเครื่องสำรอง ซึ่งทำหน้าที่เหมือนเครื่องผสมสัญญาณในห้องส่งแต่เล็กกว่าและมักใช้แบตเตอรี่เวลาบันทึก

เสียงนอกสถานที่มักจะใช้เครื่องนี้เลือก และ/หรือผสมสัญญาณเสียงจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในรายการ

การเชื่อมโยงผู้รายงานข่าวและเสียงอื่นๆไปยังห้องส่ง ประเด็นการถ่ายทอดเสียงภายนอกประเด็นที่สองคือ การเชื่อมโยงผู้รายงานภาคสนามกับห้องส่งเพื่อกระจายเสียงรายงานข่าว หรือเหตุการณ์สดชานเขตชุมชน

ประเทศอุตสาหกรรมและเมืองใหญ่ๆในประเทศกำลังพัฒนามักใช้โทรศัพท์เชื่อมสัญญาณในรายการประเภทนี้ อุปกรณ์ที่ต้องการใช้คือเครื่องแปลงสัญญาณโทรศัพท์เพื่อเชื่อมสัญญาณโทรศัพท์กับแผงควบคุมบันทึกเสียงเพื่อส่งออกอากาศ หรือเพื่อบันทึกเสียงไว้ใช้ในคราวต่อไป

แต่ในชนบทประเทศกำลังพัฒนาอาจไม่มีโทรศัพท์อยู่ทั่วไป จึงต้องใช้อุปกรณ์อื่น เช่น วิทยุรับ-ส่งมือถือโดยเอาตัวฐานไว้ในห้องส่ง ผู้รายงานข่าวนอกสถานที่เอาตัววิทยุมือถือ (handset) ติดตัวไปเพื่อส่งสัญญาณเข้าไปยังห้องส่งที่สถานีวิทยุกระจายเสียง บางประเทศกำหนดให้วิทยุสื่อสารแบบนี้ใช้ความถี่ในช่วง ๒๐๐ เมกะเฮิร์ตซ์ ที่ให้สัญญาณเสียงที่มีคุณภาพดี อีกวิธีหนึ่งก็คือให้ผู้รายงานข่าวนอกสถานที่ใช้โทรศัพท์มือถือส่งข่าว

โทรศัพท์จากผู้ฟัง วิทยุชุมชนบางแห่งโดยเฉพาะในเมืองที่มีโทรศัพท์ใช้ คิดตั้งระบบผสมสัญญาณโทรศัพท์เพื่อรับโทรศัพท์หลายๆ สายพร้อมกันได้ หรือพักสายไว้ตามลำดับที่ติดต่อมา และส่งสัญญาณต่อไปยังแผงควบคุมสัญญาณเสียงเพื่อออกอากาศ จะใช้ระบบนี้สำหรับการรายงานจากนอกสถานที่ก็ได้ แต่ระบบนี้มีราคาค่อนข้างสูงจึงอาจไม่เหมาะกับชนบททั่วไปในประเทศกำลังพัฒนา ช่างเทคนิคในบางประเทศออกแบบระบบชุมสายโทรศัพท์ขึ้นเองวิธีที่ถูกที่สุดที่จะให้ผู้ฟังได้พูดออกอากาศคือใช้โทรศัพท์แบบมีลำโพง เวลาต้องการนำเสียงผู้ฟังที่โทรศัพท์เข้ามาออกอากาศก็เปิดลำโพงแล้วเอาไมโครโฟนไปจ่อไว้ที่ลำโพง แต่คุณภาพเสียงที่ออกอากาศจะไม่ค่อยดีนัก

ความวางใจได้และการบำรุงรักษา

อุปกรณ์ดังกล่าวมาแล้วส่วนใหญ่แข็งแรง ไว้ใจได้ ดูแลรักษาได้ง่ายถ้าเจ้าหน้าที่มีความรู้และได้รับการอบรมที่เหมาะสมแล้ว แต่ถึงอย่างไรก็ควรต้องป้องกันเครื่องไม่ให้เสียหายได้

ป้องกันจากฟ้าผ่า เมื่อมีพายุฝนฟ้าคะนอง อาจมีฟ้าผ่าลงที่สายอากาศ ทำให้เครื่องส่งเสียหาย จึงจำเป็นต้องติดตั้งสายล่อฟ้าที่ยึดเสาสายอากาศ หากติดตั้งเสาสายอากาศไว้บนหลังคา ก็ควรต่อสายดินลงมาทางด้านข้างอาคารลงไปยังแท่งเหล็กที่ฝังไว้ในดินเปียกให้ลึกพอ

ระวางเวลาใช้อุปกรณ์ ต้องใช้อุปกรณ์อย่างระมัดระวัง ก่อนเปิดเครื่องส่งต้องตรวจดูให้แน่ใจว่าเครื่องส่งนั้นต่อกับสายอากาศหรือความต้านทานเทียบเท่าสายอากาศที่ใช้อยู่ มิฉะนั้นเครื่องส่งจะเสียหายถาวรได้ ในทำนองเดียวกันเมื่อตัดสายเครื่องส่งออกจากสายอากาศเพื่อทดสอบหรือซ่อมแซม ก็ควรต้องต่อเครื่องส่งไว้กับคัมมีโพลด์ที่มีแรงต้านทานเท่ากันด้วย ตัวโพลด์ต้านทานนี้มีค่าความต้านทานต่างๆกัน และมีขายเป็นแบบสำเร็จรูป หรือจะใช้หลอดไฟฟ้าธรรมดาที่มีกำลังไฟฟ้าที่เหมาะสมแทนก็ได้

ที่สำคัญมากอีกเรื่องหนึ่งคือ ต้องต่อไฟฟ้ากับอุปกรณ์ต่างๆให้ถูกต้อง มิฉะนั้นแล้วเครื่องก็อาจเสียหายได้

ใช้วิทยุสื่อสารความถี่สูงระดมคน

ถ้าไม่มีบริการโทรศัพท์ ผู้คนมักใช้วิทยุสื่อสารสมัครเล่นความถี่สูงกันมาก ที่จริงเราเห็นวิทยุสื่อสารแบบนี้ที่ไหนก็พอจะรู้ว่าผู้ใช้อยู่ในพื้นที่ที่ไม่มีบริการโทรศัพท์ วิทยุชุมชนบนเกาะห่างไกลในฟิลิปปินส์ ในโครงการแทมบูลิให้ผู้ฟังร่วมรายงานข่าว โดยส่งข่าวมาทางวิทยุสมัครเล่นความถี่สูง รวมทั้งให้คนอื่นขอยืมวิทยุสื่อสารของตนส่งข่าวเข้ามาที่สถานีด้วย วิทยุชุมชนจึงสร้างเครือข่ายผู้รายงานข่าวอาสาสมัครขึ้นได้โดยไม่ต้องลงทุนอะไร

องค์ประกอบของห้องส่ง

ขนาดห้อง ถ้ามีพื้นที่สักเก้าตารางเมตรในบ้านหรือในห้องก็พอจะทำห้องส่งวิทยุแบบธรรมดาๆให้มีอุปกรณ์และที่พอทำงานได้ แต่ถ้ามีพื้นที่ ๒๕ หรือ ๕๐ ตารางเมตรขึ้นไปก็ยิ่งดี

ห้องผู้ประกาศควรมีขนาดไม่เล็กกว่า ๑๒ ตารางเมตร ถ้ามีพื้นที่ทั้งหมด ๕๐ ตารางเมตร ก็กันครึ่งหนึ่งให้เป็นห้องผู้ประกาศซึ่งใหญ่พอที่จะจัดรายการอภิปรายโต๊ะกลม ให้อำนาจคนตรีขนาดเล็กมาแสดงสด หรือจัดรายการอื่นๆที่มีผู้ร่วมรายการได้ ที่เหลือก็เป็นที่ตั้งของฝ่ายเทคนิคและที่ทำงานอื่นๆ

ห้องผู้ประกาศ และห้องฝ่ายเทคนิค ห้องผู้ประกาศมักจะอยู่ติดกับห้องเทคนิค มีหน้าต่างกระจกสองชั้นกันไว้ ผู้ประกาศและช่างจะได้มองเห็นกันได้ ต้องติดตั้งหน้าต่างกระจกนี้ให้ดี จะได้ไม่มีเสียงรบกวนภายนอกเข้าไปในไมโครโฟน ผู้ประกาศจะได้ไม่ต้องกังวลเรื่องอื่นใด และใส่ใจอยู่แต่ที่ไมโครโฟนตรงหน้า ช่างเทคนิคก็จะได้สนใจแต่พวกอุปกรณ์ต่างๆ ในห้องควบคุม เช่น ช่องสัญญาณเสียง เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องเล่นเทปเสียง

แต่สถานีวิทยุชุมชนบางแห่งก็ไม่ได้แยกห้องผู้ประกาศออกจากห้องช่างเทคนิค เพราะบางครั้งผู้ประกาศก็อยากจัดทำรายการเอง ทั้งควบคุมอุปกรณ์ทั้งหมดผ่านไมโครโฟน เป็น “โซว์เดี่ยว” ดังนั้น การวางผังห้องในสถานีจึงไม่มีข้อกำหนดตายตัว

การเก็บเสียงและความสมดุลของเสียง ห้องผู้ประกาศต้องเป็นห้องเก็บเสียง เพราะไมโครโฟนไวเสียง วัสดุกันห้องควรเป็นไม้หนาหนักเบา เช่น ไม้อัดทำเป็นฝาสองชั้น ใส่วัสดุที่ดูดซับเสียงได้ไว้ในช่องว่างระหว่างฝากันทั้งสองและถูกรอบประตูด้วยแถบยาง

ควรปรับความสมดุลของเสียงในห้องผู้ประกาศให้ดี เสียงที่สะท้อนกับฝาห้องที่แข็งอาจก้องเมื่อเปิดไมโครโฟน ฟังดูเหมือนพูดอยู่ในห้องโถงใหญ่ๆ เพราะฉะนั้น ควรบุฝาห้องบางส่วนด้วยวัสดุกันเสียงสะท้อนที่หาซื้อได้ในท้องตลาด หรือใช้วัสดุที่มีราคาถูกกว่า เช่น พวกถาดรองไข่ ฝ้าม่าน เสื้อ หรือกระดาษแข็งที่ใช้ทำกล่องก็ได้ ถ้าบุฝาห้องด้วยวัสดุพวกนี้มากเกินไป เสียงจากห้องผู้ประกาศก็จะฟังเหมือนเสียงที่แว่วมาจากที่ไกลๆ

การปรับอากาศ ถ้าจะติดตั้งเครื่องปรับอากาศต้องเลือกใช้แบบแยกส่วนที่เงียบ โดยวางคอมเพรสเซอร์ให้ห่างจากห้องบันทึกเสียงพอที่จะไม่มีเสียงลอดเข้าไปในห้องผู้ประกาศได้ ต่อให้นำลมเย็นจากเครื่องปรับอากาศไปยังห้องผู้ประกาศ และติดตั้งพัดลมดูดอากาศที่เงียบไว้ในห้องผู้ประกาศด้วย

ระยะห่างระหว่างอุปกรณ์

สายโคแอกเซียลที่ต่อเครื่องส่งเข้ากับสายอากาศชุดกำลังไฟฟ้าที่ออกจากเครื่องส่งด้วย สายนี้จึงควรสั้นที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ในเมื่อวิทยุชุมชนมักใช้สายโคแอกเซียลราคาถูก ระยะห่างระหว่างเครื่องส่งและสายอากาศจึงไม่ควรเกิน ๓๐ เมตร

ที่ดีที่สุดคือให้เครื่องส่งและห้องส่งอยู่ในตึกเดียวกันแต่คนละห้อง ติดตั้งสายอากาศไว้บนหลังคาอาคารหรือใกล้ๆ เครื่องส่งต้องอยู่นอกห้องส่งหรือห้องบันทึกเสียงเพราะหากอยู่ใกล้กันเกินไป คลื่นวิทยุจากเครื่องส่งอาจรบกวนอุปกรณ์อื่นๆในห้องบันทึกเสียง ทำให้เกิดเสียงฮัม

อาจมีบางครั้งที่ตำแหน่งที่กำหนดไว้สำหรับติดตั้งสายอากาศไม่เหมาะสมกับห้องส่งเพราะมีปัญหาเรื่องความสูง จึงควรพิจารณาติดตั้งสายอากาศบนยอดเนินและตั้งเครื่องส่งไว้ใกล้ๆ ฝั่งห้องส่งไว้ในพื้นที่ที่เหมาะสมที่อาจอยู่ห่างไปหน่อย ถ้าเป็นเช่นนี้ต้องต่อสายจากสายอากาศไปยังเครื่องส่งและต่อสายสัญญาณรายการที่ไม่ควรยาวเกินหนึ่งพันเมตรจากห้องส่งไปยังเครื่องส่งใช้สายเคเบิลโทรศัพท์ที่ดีที่สุดเพราะเป็นสายสำหรับส่งสัญญาณเสียงโดยเฉพาะและทนทานต่อคืนฟ้าอากาศ หรือจะใช้สายไฟที่ใช้ตามบ้านก็ได้ แต่ต้องหมั่นตรวจสอบสภาพเพราะสายไฟชนิดนี้ไม่ได้ออกแบบมาสำหรับใช้งานภายนอก

นวัตกรรมในอนาคต

ห้องส่งในคอมพิวเตอร์

ห้องส่งวิทยุใช้คอมพิวเตอร์มานานแล้วสำหรับงานต่างๆ ไป เช่น การพิมพ์บทวิทยุ การทำครรชนี การจัดหมวดหมู่รายการบันทึกเสียง ข้อมูลเหล่านี้มีเพิ่มขึ้นมาก จนค้นหาสิ่งที่ต้องการได้ยาก ถ้าต้องอาศัยแต่เพียงความจำของเรา การใช้คอมพิวเตอร์ทำครรชนีและจัดหมวดหมู่ ช่วยให้มีบัญชีวัสดุทุกประเภทที่ใช้ออกอากาศพร้อมคำอธิบายสั้นๆว่าแต่ละชิ้นคืออะไร อยู่ที่ไหน โดยมีหมายเลขกำกับชัดเจน

การผลิตรายการโดยใช้คอมพิวเตอร์ ระยะหลังนี้เทคโนโลยีดิจิทัลได้เปลี่ยนโฉมการผลิตรายการวิทยุ แทนที่จะเก็บองค์ประกอบต่างๆของรายการ

วิทยุ ไม่ว่าจะเป็นการพูดคุย คนตรี เสียงประกอบ เพลงประกอบ ฯลฯ ไว้ในเทป
บันทึกเสียงเหมือนเมื่อก่อน เดียวนี้เราเก็บองค์ประกอบพวกนี้ไว้ในฮาร์ดดิสก์
คอมพิวเตอร์ได้

ปัจจุบันนี้มีซอฟต์แวร์ที่ช่วยให้ผู้ผลิตรายการเลือกวัตถุดิบที่ต้องการได้
จากคอมพิวเตอร์ มาผสมและเรียบเรียงเป็นรายการได้พร้อมกันคราวละ ๑๕ คน
โดยแต่ละคนใช้คอมพิวเตอร์คนละเครื่อง เสร็จแล้วก็บันทึกรายการที่ผลิต
เรียบร้อยแล้วไว้ในคอมพิวเตอร์ และส่งคอมพิวเตอร์ให้นำรายการเหล่านี้ออก
อากาศตามกำหนด โดยเจ้าหน้าที่ในห้องไม่ต้องทำอะไรเลย

คอมพิวเตอร์ที่จะใช้ผลิตรายการในลักษณะนี้ได้ต้องมีประสิทธิภาพสูง
และสามารถทำงานแทนอุปกรณ์ห้องบันทึกเสียงแบบดั้งเดิมได้หลายชนิด แต่ใช้
ว่าจะเลิกใช้อุปกรณ์ที่ใช้กันมาแต่ดั้งเดิมได้ในเร็ววันนี้ เช่น เครื่องบันทึกเสียง
ที่ส่งข้อมูลไปยังฮาร์ดดิสก์ของคอมพิวเตอร์ก็จะยังคงต้องใช้กันต่อไป อุปกรณ์
ควบคุมไมโครโฟนระยะไกลที่ใช้ในการผลิตรายการนอกสถานที่ก็มีราคา
ถูก และยังใช้ได้สะดวกแม้ว่าการผลิตขั้นสุดท้ายในห้องบันทึกเสียงจะใช้
คอมพิวเตอร์ก็ตาม

นอกจากนั้น วิทยุชุมชนที่ดีต้องอาศัยให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในรายการสด
มากกว่าที่จะมีแต่รายการที่บันทึกเสียงไว้ล่วงหน้า อุปกรณ์แบบดั้งเดิมยังคงใช้
ได้ดีสำหรับรายการสดในห้องส่ง

วิทยุชุมชนและอินเทอร์เน็ต

อินเทอร์เน็ตมีศักยภาพมหาศาลเพื่อการพัฒนา โดยเฉพาะในชนบท
เพราะเป็นแหล่งข้อมูลด้านสุขภาพ เกษตรกรรม หรือสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่ช่วย
ให้ผู้ที่ทำงานด้านสาธารณสุข ส่งเสริมเกษตรกรรม หรือ ชาวบ้าน ได้อภิปราย
ปัญหาต่างๆกับผู้เชี่ยวชาญ และยังช่วยให้ชุมชนต่างๆได้พูดจากันเรื่องประเด็น
ที่ส่งผลกระทบต่อพวกเขา ปัญหาและหนทางแก้ไข

อินเทอร์เน็ตในชนบทศรีลังกา

คหามาเป็นชุมชนชนบทที่มีประชากรรวมกันประมาณหนึ่งแสนห้าหมื่นคน สถานีวิทยชุมชนของที่นี่เป็นพื้นฐานการทดลองใช้วิทยุเชื่อมโยงคนในท้องถิ่นกับอินเทอร์เน็ตได้เป็นอย่างดี

สถานีวิทยออกอากาศรายการ “ห้องอินเทอร์เน็ตทางวิทยุ” ทุกวัน ผู้จัดรายการคัดเลือกข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตมาอธิบายและตีความเป็นภาษาท้องถิ่น ผู้ฟังที่ไม่รู้ภาษาอังกฤษก็ได้ใช้อินเทอร์เน็ตด้วยวิธีนี้ ผู้ฟังขอข้อมูลเฉพาะเรื่องได้ โดยเฉพาะเรื่องที่เป็นประโยชน์กับพวกเขา เช่น แนวโน้มความต้องการของตลาด การเกษตร การบรรเทาความยากจน การศึกษา สุขภาพ และยา

โครงการนำร่องขององค์การยูเนสโกและรัฐบาลศรีลังกาช่วยให้อินเทอร์เน็ตที่สนใจอยากค้นหาข้อมูลในอินเทอร์เน็ตเอง ได้ใช้อินเทอร์เน็ตตามอินเทอร์เน็ตคาเฟ่ และในห้องสมุดชุมชนโดยไม่เสียเงิน นอกจากนี้สถานีวิทยก็สร้างฐานข้อมูลชุมชน เก็บเรื่องที่ผู้ฟังขอมา ส่วนใหญ่เป็นภาษาท้องถิ่น และเหมาะกับความสนใจและความจำเป็นในการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ เพราะชุดข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตมักไม่มีใครเหมาะกับท้องถิ่นนัก

ทางเดินเท้าหมู่บ้านและทางด่วนข้อมูลข่าวสาร นำเสียดายที่มีคนส่วนน้อยเท่านั้น ในประเทศกำลังพัฒนา ส่วนใหญ่ที่เข้าถึงข้อมูลทรงคุณค่าในอินเทอร์เน็ต เช่น ในแอฟริกามีคนไม่ถึงร้อยละ ๑.๕ ที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ ในปลาย ค.ศ. ๑๙๙๘ (พ.ศ. ๒๕๔๑) ไม่มีชาวชนบทที่ยากจนที่ไหนได้อยู่ในจำนวนคนส่วนน้อยที่ใช้อินเทอร์เน็ต ปัญหาก็คือ ทำอย่างไรจึงจะเชื่อมต่อคนชนบทที่อยู่ในหมู่บ้านห่างไกล กับทางด่วนข้อมูลข่าวสารได้

การผสมผสานรายการวิทยุชุมชนกับอินเทอร์เน็ตเป็นหนทางหนึ่ง ถ้าสถานีวิทยมีคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตได้ ผู้ผลิตรายการก็หาข้อมูลต่างๆ จำนวนมากมาขยายผลมาให้ผู้ฟังได้ และยังคงหาคำตอบกระตุ้ถาม

จากสมาชิกในชุมชนได้ด้วย การออกอากาศข้อมูลข่าวสารแบบนี้ก็เท่ากับนำ อินเทอร์เน็ตเข้าไปถึงบ้านผู้ฟัง แม้ว่าบางครั้งรอบครัวไม่มีโอกาสได้มีโทรศัพท์ที่ใช้ ยิ่งคอมพิวเตอร์ในบ้านยิ่งไม่ต้องพูดถึง

อินเทอร์เน็ตกับการผลิตรายการ อินเทอร์เน็ตมีประโยชน์ต่อการผลิต รายการมาก สถานีได้รับข้อมูลหลากหลายจำนวนมากจากอินเทอร์เน็ต เช่น ข้อมูลจากสำนักข่าวใหญ่ๆ ข้อมูลจากองค์กรพัฒนาต่างๆ องค์กรภาครัฐและ เอกชน มหาวิทยาลัย และองค์กรอื่นๆ นอกจากนั้นผู้ใช้อินเทอร์เน็ตก็ดาวน์โหลด รายการจากอินเทอร์เน็ตมาออกอากาศใหม่ได้ เนื้อหาหลักของแต่ละรายการ มัก เป็นเรื่องสำคัญๆ ต่อวิถุชุมชน เช่น เรื่องสุขภาพ การศึกษา สิทธิสตรี และอื่นๆ

อินเทอร์เน็ตใช้เป็นเวทีการแลกเปลี่ยนรายการได้ด้วย การบริการ เช่น วันเวิลด์ (OneWorld) โกลบอลเรดิโอเซอร์วิส (Global Radio Service) และ เอ อินโฟส์ (A-Infos) ช่วยให้ผู้ผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงได้ฝากรายการของ ตนไว้ให้ผู้ผลิตรายการคนอื่นนำไปใช้ออกอากาศได้ และก็นำรายการของผู้อื่น มาออกอากาศได้เช่นกัน

วิถุชุมชนอาจต้องการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับตนเองทางเวบไซค์ อธิบายองค์กร รายการ บุคลากร และอื่นๆ ตามต้องการ (Philippe Bchamp, “The ABCs of ICTs InteRadio, Vol. 10/No. 2. Montreal. December 1998)

ศูนย์ทางไกลเนกประสงค์

คนเราพูดกันเรื่องการใช้อินเทอร์เน็ต และการสื่อสารผ่านดาวเทียมเพื่อ การพัฒนาชนบทกันมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๘๐ (พ.ศ. ๒๕๒๓) แนวคิด เรื่องศูนย์ทางไกลเนกประสงค์ หรือที่รู้จักกันในนามร้านข้อมูลชนบท ได้พัฒนา เรื่อยมา

หลักการเบื้องต้นคือสร้างที่ให้ชาวบ้านไปหาข้อมูล เช่น ข้อมูลการ เกษตร สุขภาพ การวางแผนครอบครัว และการพัฒนาอื่นๆ หรือประเด็นทาง สังคม อาจให้ใช้โดยไม่ต้องเสียเงินหรือต้องเสียค่าธรรมเนียม เมื่อพัฒนาเต็ม รูปแบบแล้ว ก็จะมีสถานีวิทยุชุมชนเป็นแกนกลางของศูนย์ทางไกลนี้ที่ให้บริการ ต่างๆหลากหลาย

ศูนย์ทางไกลนี้จะมียินเทอร์เน็ตไว้ให้บริการตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และเชื่อมต่อกับชุมชนต่างๆเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ยังอาจจะมีบริการอื่นๆ เช่น โทรศัพท์และโทรสารสาธารณะ ห้องสมุดวิทยุทัศน์ วัสดุทัศนวัสดุ หนังสือและสิ่งพิมพ์ต่างๆ โครงการธนาคารโลกเคยเสนอให้มีศูนย์ทางไกลรูปแบบหนึ่งในประเทศอินเดียที่หารายได้เลี้ยงตนเองโดยขายแผ่นเสียงและเทปเสียง ให้เช่าวิทยุทัศน์และอุปกรณ์ทัศนทัศน์ ให้บริการการพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์ และถ่ายสำเนาเอกสาร

ในบังคลาเทศ ธนาคารกรามีน เจ้าของโครงการเงินกู้โดยเฉพาะสำหรับผู้หญิงชนบท ได้เริ่มกิจการกรามีนเทลคอมใน ค.ศ. ๑๙๙๖ (พ.ศ. ๒๕๓๙) ให้ผู้หญิงกู้เงินไปซื้อโทรศัพท์มือถือและเปิดบริการสาธารณะ รวมทั้งให้บริการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตในเมืองใหญ่ๆ กรามีนเทลคอมวางแผนจะติดตั้งบริการโทรศัพท์ที่หมู่บ้านห้าหมื่นแห่งทั่วประเทศรวมทั้งขยายบริการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตด้วย การดำเนินการนี้นับเป็นก้าวแรกของศูนย์ทางไกลเอกชนกระสังค์ในชนบท แต่การกระจายเสียงในบังคลาเทศยังคงเป็นการผูกขาดของรัฐและไม่มีแนวโน้มว่ารัฐบาลจะอนุญาตให้เปิดวิทยุชุมชนในเร็ววัน

เทคโนโลยีดิจิทัล

เทคโนโลยีดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต และการกระจายเสียงรายการวิทยุเรื่อยมา ในช่วงไม่กี่ปีมานี้สถานีวิทยุกระจายเสียงหลายแห่งลงทุนติดตั้งระบบดิจิทัลเพื่อใช้ผลิตรายการแทนระบบอนาล็อกและกำลังขยายระบบดิจิทัลให้ใช้ส่งสัญญาณออกอากาศด้วย ในขณะเดียวกันการพัฒนาทางดิจิทัลก็รวมอุตสาหกรรมกระจายเสียง โทรคมนาคม และคอมพิวเตอร์เข้าด้วยกัน การพัฒนานี้นำไปสู่บรรยากาศธุรกิจใหม่ที่ท้าทาย ที่ทำให้นักวิทยุโทรทัศน์ต้องค้นหาบทบาทสื่อผสมที่แจ่มชัด

คำแนะนำจากผู้ชำนาญ

บทนี้ได้เสนอภาพรวมด้านเทคนิคในการจัดตั้งวิทยุชุมชน ผู้ที่ต้องการดำเนินการควรรหาที่ปรึกษาทางด้านเทคนิคก่อนการลงทุน โดยอาจขอคำแนะนำจากช่างเทคนิคที่สถานีใกล้เคียงโดยไม่ต้องเสียค่าจ้างแพงๆ

บทที่ ๕

วิธีเริ่ม

บริบททางกฎหมาย

ก่อนอื่นผู้ที่สนใจจะตั้งสถานีวิทยุทธชนจะต้องศึกษา ว่ากฎหมายการกระจายเสียงมีข้อกำหนดเรื่องการอนุญาตให้มีสถานีวิทยุทธกระจายเสียงอิสระอย่างไรบ้าง ถ้ากฎหมายไม่เอื้อถึงการกระจายเสียงท้องถิ่นที่ไม่หวังผลกำไรก็อาจต้องศึกษาแนวทางอื่น บัญญัติเกี่ยวกับวิทยุกระจายเสียงเชิงธุรกิจอาจคลุมถึงการบริการชุมชน สถานีวิทยุทธชนจำนวนมากในบางประเทศได้รับอนุญาตให้ดำเนินการแบบธุรกิจ ซึ่งก็最好不要ทำให้สถานีวิทยุทธชนนั้นๆ มุ่งแสวงหากำไรเป็นหลัก หรือบางสถานียอาจได้ใบอนุญาตให้เป็นสถานีวิทยุทธกระจายเสียงทางวัฒนธรรม สถานีที่ตั้งกันเองโดยไม่มีใบอนุญาตก็มีแต่ควรต้องระวังให้ดีเพราะอาจโดนลงโทษได้

ศรัทธาในพลังประชาชน

“การสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับทุกคนในการพัฒนา เป็นกระบวนการ ไม่ใช่ผลลัพธ์ เป็นวิถีทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน บทบาทของการสื่อสารในกระบวนการพัฒนาคือ การทำให้ประชาชนรู้ถึงสถานการณ์ที่แท้จริง และรู้ว่าตนเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมของตนเองได้ การสื่อสารถือว่าทุกคนเสมอภาคกัน มีสิทธิที่จะได้รับความรู้และมีวัฒนธรรมและวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ของตนเองได้ รวมทั้งลงมือแก้ไขได้ด้วย การสื่อสารเชื่อว่าทุกคนแม้แต่คนที่ไม่รู้หนังสือก็อภิปรายประเด็นทางสังคมให้คนอื่นเข้าใจได้”

เอ็ด โมโย

นียมสถานีวิทยุชุมชนแห่งอนาคต

“เราต้องตัดสินใจว่าสถานียจะเป็นอย่างไรและเพื่อใคร จะเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับไม่กี่คน หรือสำหรับสังคมเพียงส่วนเดียวไว้ใช้พูดกับคนจำนวนมาก หรือปล่อยให้ดีเจผูกขาด หรือจะใช้สร้างคามเข้มแข็งให้ชุมชนเพื่อที่จะได้เรียนรู้ว่า มีอะไรบ้างที่มีผลต่อผู้คนในชุมชนโดยตรง เช่น สาธารณสุขพื้นฐาน ขันติต่อความแตกต่างทางศาสนา การศึกษาพื้นฐาน การตั้งครรภในวัยรุ่น ฯลฯ”

จาก Zane Ibrahim and Ms Adams. Bush Radio 89.5 FM

การเตรียมงานในชุมชน

ก่อนจะตอบคำถามท้าทายผู้ที่ต้องการก่อตั้งวิทยุชุมชนต้องหารื้อกับชุมชนเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ในชุมชนมีสื่ออะไรบ้าง สมาชิกชุมชนเข้าถึงสื่อพวกนี้ได้มากน้อยเพียงไร และวิทยุชุมชนมีประโยชน์ของต่อคนในท้องถิ่นอย่างไร เป็นต้น ผู้นำชุมชนทั้งผู้ที่ได้รับเลือกตั้งและผู้นำทางศาสนา ตลอดจนผู้นำทางความคิดต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการนี้

ควรหารื้อโดยจัดอภิปรายกับกลุ่มต่างๆครวละกลุ่ม เช่น ชาวนา ชาวประมง เจ้าของร้านค้า ครู เป็นต้น ที่สำคัญคือต้องหารื้อกับกลุ่มผู้หญิง และเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มที่ชุมชนชนบทส่วนใหญ่ไม่ยอมให้มีบทบาทนัก ต้องไม่เว้นแม้กระทั่งชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มที่มีวัฒนธรรมและภาษาแตกต่างไป ต้องตรวจสอบทัศนคติของประชาชนต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ความต้องการการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลง ความเป็นไปได้ของการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว รวมถึงทัศนคติเรื่องบทบาทของวิทยุชุมชน เพราะที่จริงแล้ววิทยุชุมชนต้องการความมุ่งมั่นทางสังคม ไม่ใช่เครื่องมือเครื่องมือ

บางครั้งการที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมอภิปรายสถานการณ์ในชุมชน และช่วยกันหาแนวทางที่จะเข้าถึงบริการพื้นฐานได้มากขึ้น ก็อาจทำให้คิดได้ว่าการสื่อสารภายในชุมชนที่ดีขึ้นเป็นองค์ประกอบแรกสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลง และวิทยุชุมชนอาจเป็นเครื่องมือสื่อสารที่เหมาะสมที่สุดไปโดยธรรมชาติ

ผลเบื้องต้น กระบวนการหารือในเบื้องต้นควรแสดงถึง

- ระดับความกระตือรือร้น ความมุ่งมั่น ความเข้าใจเรื่องบริการวิทยุชุมชน
- วัตถุประสงค์โดยรวมของวิทยุชุมชน โดยเฉพาะในเชิงการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา
- การดำเนินงานของวิทยุชุมชนโดยคร่าวๆ

ถ้าชุมชนมีความเห็นในประเด็นเหล่านี้ไม่ตรงกัน แนวคิดเรื่องวิทยุชุมชนก็อาจเปลี่ยนแปลงไป หรือไม่ก็ต้องปรึกษารื้อกันอีกให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ในระหว่างที่ปรึกษารื้อกันควรต้องพยายามตอบประเด็นปัญหาต่างๆ ทำymbทให้ได้

ควรติดต่อบุคคลและองค์กรนอกชุมชนที่อาจเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งวิทยุชุมชน ซึ่งได้แก่ สถานีวิทยุกระจายเสียงของรัฐ หรือวิทยุธุรกิจที่มีรัศมีการออกอากาศครอบคลุมชุมชนด้วย องค์กรพัฒนาต่างๆ ที่ดำเนินงานพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่รับผิดชอบงานสาธารณสุข เกษตร การศึกษาและการบริการอื่นๆของรัฐ

วิธีการหารือ

การอภิปรายกลุ่มแบบโฟกัสกรุป เป็นวิธีค้นหาความคิดและความเห็นที่มีพลังมากที่สุด และใช้ในการหารือของชุมชนได้ผลดี โฟกัสกรุปเกิดจากการวิจัยตลาด ใช้ได้ดีเยี่ยมในการพัฒนาเมื่อจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น ความเห็น การรับรู้ แนวคิด และความมุ่งหวัง

โฟกัสกรุปคืออะไร ผู้เข้าอภิปรายกลุ่มแบบนี้ต้องมีสัก ๑๒ คน มีการศึกษาแนวการดำรงชีวิต สถานะทางเศรษฐกิจ และปัญหาคล้ายๆกัน เพื่อที่จะได้ไม่มีใครเหนือกว่าใครจนครอบงำกลุ่มในการอภิปรายได้ ถ้าในกลุ่มมีคนน้อยกว่า ๖ คน การอภิปรายก็จะไม่ค่อยมีชีวิตชีวา และไม่อาจมีมติที่มีความหมายได้ แต่ถ้ามีคนเกิน ๑๒ คน บางคนก็อาจไม่มีโอกาสได้พูด และอาจจับกลุ่มกันเป็นกลุ่มย่อยและคุยกันเอง

อาจนำกลุ่มต่างๆ เช่น เยาวชนว่างงาน แม่ลูกอ่อนหรือมีลูกเล็กๆ หรือ ชาวนาที่มีที่นาไม่มาก มาประชุมปรึกษารื้อกันด้วย

ผู้ดำเนินการโปกส์กรุป ผู้ดำเนินการอภิปรายช่วยกระตุ้นให้ผู้ที่มาเข้ากลุ่มได้คุยกันเองในหัวข้อที่เลือก ตัวอย่างเช่น รายการวิทยุประเภทใดช่วยให้แม่อายุน้อยป้องกันและส่งเสริมพลานามัยของลูกได้

ผู้ดำเนินการอภิปรายต้องไม่ทำตัวเด่น แต่ต้องเป็นกันเองเพื่อให้ทุกคนในกลุ่มไม่เกรียด ผู้ดำเนินการอภิปรายต้องรู้วิธีหลอกล่อให้สมาชิกในกลุ่มพูดจากันเอง ไม่ใช่เอาแต่จะตอบคำถามของผู้ดำเนินการอภิปราย คือต้องเตรียมคำถามปลายเปิด เช่น “คุณคิดอย่างไรกับ....?” หรือ “คุณว่าเราควรจะ.....อย่างไร?” คือคำถามที่ต้องตอบยาวกว่า “ใช่” หรือ “ไม่ใช่”

การกระตุ้นให้วิเคราะห์ในเชิงลึก ผู้ดำเนินการอภิปรายกลุ่มเป็นคนที่ จะกระตุ้นให้กลุ่มได้วิเคราะห์และอภิปรายประเด็นต่างๆ ให้ลึกซึ้งมากขึ้น เมื่อใครแสดงความคิดเห็น ผู้ดำเนินการอภิปรายต้องซักเหตุผลทันที เป็นต้นว่า เมื่อมีใครพูดว่า “ฉันชอบรายการนั้นมากจริงๆ ไม่เคยพลาดเลยสักครั้ง” หรือถ้าคนอื่น ๆ ในกลุ่มมีความเห็นตรงกันข้าม ผู้ดำเนินการอภิปรายควรต้องถามด้วย วาจานุ่มนวลสุภาพทันทีว่า “ทำไม” เพื่อกระตุ้นให้ผู้พูดวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ให้ทุกคนเข้าใจถ่องแท้

ผู้สังเกตการณ์ ในระหว่างโปกส์กรุปผู้สังเกตการณ์จะนั่งฟังเงียบๆ พร้อมทั้งจดประเด็นหลักๆ ที่กลุ่มอภิปรายกันอยู่ เมื่อการอภิปรายจบลงแล้ว ผู้สังเกตการณ์ควรอ่านประเด็นหลักที่จดไว้ให้ทุกคนในกลุ่มฟัง เพื่อยืนยันว่า บันทึกไว้ถูกต้อง วิธีนี้ช่วยให้สรุปมติของกลุ่มได้ง่ายขึ้น

ประสิทธิผลของโปกส์กรุป โปกส์กรุปใช้ได้ผลดีมากโดยเฉพาะในหมู่ผู้ที่ร่ำเรียนมาน้อย ทุกคนทำตามตามสบายเพราะทุกคนเหมือนกันหมดและเพราะผู้ดำเนินการอภิปรายจงใจสร้างบรรยากาศให้ทุกคนรู้สึกเป็นกันเอง เมื่อคนในกลุ่มเริ่มพูดจากันก็จะกระตุ้นให้ต่างคนต่างได้โต้ตอบแสดงความคิดเห็นที่ช่วยเผยให้เห็นว่าเขาคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร การสัมภาษณ์ตัวต่อตัวผู้โปกส์กรุปไม่ได้ เพราะในการสัมภาษณ์ตัวต่อตัวผู้ถูกสัมภาษณ์จะพูดอย่างที่คิดว่าคนสัมภาษณ์อยากได้ยิน ผู้ดำเนินการอภิปรายควรระวังอย่าปล่อยให้คนในกลุ่มเพียงสองสามคนพูดมากเกินไปจนคนอื่นไม่ได้พูด และต้องพยายามให้คนที่พูด

น้อยได้แสดงความเห็น โดยที่ไม่ทำให้เขารู้สึกต้องขายหน้า ผู้หญิงและวัยรุ่นมักไม่ค่อยพูดในกลุ่ม

ควรจัดโป๊ทสกรู๊ปกับสมาชิกชุมชนบางกลุ่ม และสัมภาษณ์ผู้นำความคิด เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น และบุคคลอื่นๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลพอที่จะวางแผนให้บริการวิทยุชุมชนได้ เวลาหารือกับชุมชนและผู้สนใจต้องอย่าเร่งรัด เพราะถ้าเกิดผิดพลาดหรือเข้าใจผิดกันตั้งแต่ต้น ก็จะมีผลต่อการดำเนินงานวิทยุชุมชนในภายหน้าได้

ในการวางแผนในทุกขั้นตอน จะต้องตื่นตัวกับวาระซ่อนเร้นของกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่ม ที่อาจทำให้วิทยุชุมชนตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มนั้นๆ ไปในที่สุด

ภารกิจ

“ภารกิจของสถานีวิทยุบอกว่าสถานีมีจุดมุ่งหมายอะไร เป็นแผนที่ที่ช่วยกำหนดเส้นทางสู่เป้าหมาย เป็นเครื่องมือวัดความสำเร็จของสถานี เป็นรากฐานของทุกสิ่ง เป็นดาวนำทาง.... รายการทั้งหมดของสถานีต้องเป็นไปตามหลักการในภารกิจนั้น”

บิล ซีเมอร์ริง

นักเคลื่อนไหววิทยุสาธารณะในสหรัฐอเมริกา

ความสำคัญของภารกิจ

ชุมชนต้องอภิปรายวัตถุประสงค์ของบริการวิทยุชุมชนเสียแต่เนิ่นๆ และร่างคำประกาศภารกิจที่สั้นและกระชับ ซึ่งยังปรับปรุงอีกได้ในระหว่างการทำหรือ

เมื่อทุกฝ่ายตกลงกันได้เรื่องภารกิจแล้ว ก็ต้องใช้คำประกาศนั้นเป็นพื้นฐานการดำเนินการต่อไป แต่ก็ไม่ใช่ว่าภารกิจนี้เปลี่ยนแปลงอีกไม่ได้ หลังจากที่ได้ปฏิบัติงานไปสักพัก อาจจำเป็นต้องปรับภารกิจบ้าง แต่ต้องหารือกับชุมชนก่อนเสมอ

เมื่อสถานีวิทยุเริ่มดำเนินการแล้วจะยึดมั่นในภารกิจได้อย่างไร ขึ้นอยู่กับผู้ที่ได้รับเลือกให้เป็นผู้นำและผู้บริหาร จึงควรตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้นภายในชุมชนเพื่อประเมินผลเป็นประจำ ว่าการปฏิบัติการของสถานีวิทยุนี้เป็นไปตามภารกิจอย่างไร

บทบาทของสถาบันทางศาสนา

ควรพิจารณาบทบาทของฝ่ายศาสนาในชุมชนเป็นพิเศษ เพราะมีบทบาทสำคัญในการริเริ่มและดำเนินการ กลุ่มนี้มุ่งมั่นจริงจังที่จะให้ชุมชนมีส่วนร่วม และให้หลักประกันว่าสถานีวิทยุจะดำเนินงานเพื่อประโยชน์ของประชาชน

แต่อย่าด่วนสรุปว่า ไม่มีกลุ่มอิทธิพล หรือผลประโยชน์ทางการเมืองใดมีอำนาจเหนือศาสนา แม้ว่าศาสนาจะจะมีบทบาทสำคัญในการริเริ่มและบริหารวิद्यุชุมชน ก็ยังจำเป็นต้องอภิปรายกันทุกแง่มุมให้กระจ่างว่า ฝ่ายศาสนาอยู่ในตำแหน่งอะไร และคิดอย่างไร ก่อนที่จะดึงเอาฝ่ายศาสนาเข้ามาเป็นหุ้นส่วน

บทบาทของสถานศึกษาท้องถิ่น

ข้าราชการโรงเรียนท้องถิ่นอาจสนใจวิद्यุชุมชนเป็นพิเศษ และช่วยก่อตั้งได้ ตัวอย่างเช่น ข้าราชการกลุ่มนี้อาจเห็นวิद्यุชุมชนเป็นทางที่จะทำให้พ่อแม่มีส่วนร่วมในการศึกษาของบุตรหลานมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ครูก็เป็นนักกระจายเสียงอาสาสมัครได้ มีบ่อยครั้งที่ครูจัดรายการรายวันเพื่อเตือนเด็กให้ทำการบ้าน และเด็กนักเรียนในบางชุมชนก็ได้ช่วยงานวิद्यุสัปดาห์ละครั้ง

บทบาทของนักการเมือง

มีความเห็นหลากหลายเรื่องบทบาทของนักการเมืองในวิद्यุชุมชน (เรื่องเล่าที่ ๔ เป็นความคิดเห็นของนักกระจายเสียงวิद्यุชุมชน ผู้มีประสบการณ์)

ทำเล

ข้อกำหนดด้านเทคนิคและสังคมเป็นตัวตัดสิน ว่าที่ใดเหมาะที่จะสร้าง
สถานีวิทย์ในชุมชน

เกณฑ์ทางเทคนิค

ตำแหน่งสายอากาศและเครื่องส่ง

๑. สายอากาศควรอยู่สูงที่สุดเท่าที่จะสูงได้ บนที่สูงหรือบนเสาที่สูง
ไม่ต่ำกว่า ๓๐ เมตร และไม่มีตึกใหญ่บัง
๒. เครื่องส่งและสายอากาศไม่ควรจะอยู่ใกล้สายไฟฟ้าแรงสูง
๓. ควรมีแหล่งพลังงานไฟฟ้า
๔. เครื่องส่งและสายอากาศควรจะอยู่ใกล้กันให้มากที่สุดเท่าที่จะ
มากได้ และไม่ควรห่างกันเกิน ๓๐ เมตร

ตำแหน่งของสายอากาศและเครื่องส่ง

๕. ห้องส่งอาจอยู่ห่างจากสายอากาศและเครื่องส่งได้ถึงหนึ่งกิโลเมตร
แต่เชื่อมถึงกันด้วยสายเคเบิล ซึ่งเป็นสายส่งสัญญาณรายการออก
อากาศ หรือไม่ก็ส่งรายการจากห้องส่งไปยังเครื่องส่งด้วยตัวเชื่อม
ต่อสัญญาณความถี่สูงขนาดเล็ก

ตำแหน่งของห้องส่งออกอากาศ

๖. ห้องส่งต้องมีพลังงานไฟฟ้า
๗. ห้องส่งควรจะอยู่ห่างจากเสียงรบกวนต่างๆ ที่ควบคุมไม่ได้

เกณฑ์ทางสังคม

๘. ห้องส่งควรอยู่ใกล้ศูนย์กลางชุมชนให้มากที่สุด
๙. ห้องส่งควรอยู่ตรงที่สมาชิกชุมชนไปมาได้ง่าย
๑๐. ไม่ควรต้องเสียค่าเช่าสถานี หรือไม่ค่าเช่าก็ต้องถูก
๑๑. ควรอยู่ในที่ที่ไม่มีผลประโยชน์ใดๆ
๑๒. ควรจะปลอดภัยจากพวกลักเล็กขโมยน้อยหรือพวกชอบทำลาย
ข้าวของ

ความเห็นเรื่องกลุ่มศาสนาและวิถุชุมชนในฟิลิปปินส์

“คาดหวังกันว่าศาสนา ไม่มีผลประโยชน์ทางการเมืองหรือธุรกิจ กลุ่มศาสนาส่วนใหญ่เป็นผู้สอนศาสนาที่อุทิศตัวเองอย่างแท้จริงและเข้าใจปัญหาของคนจนอย่างลึกซึ้ง แต่ก็น่าละอายที่สมาชิกบางคนแสดงให้เห็นเด่นชัดว่า มีแนวคิดไม่เหมือนใคร มีอคติทางสังคม และไม่เป็นกลางทางการเมือง

ในชุมชนแห่งหนึ่งที่มีการจัดตั้งสถานีวิถุชุมชนขึ้นแล้ว บาทหลวงได้รับเลือกให้เป็นประธาน สภาสี่ชุมชน แต่บาทหลวงผู้นั้นไม่เคยขอให้ผู้คนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจใดๆเลย ท่านไม่เชื่อเรื่องความเป็นผู้นำของคนในท้องถิ่น แต่ท่านบริหารงานสถานีเอง และให้ลูกน้องมาช่วย เมื่อถึงช่วงรณรงค์เลือกตั้ง บาทหลวงผู้นี้ก็สนับสนุนนักการเมืองผู้ที่ท่านคิดว่าเป็นคน โปรคของประชาชน เนื่องจากสถานีวิถุชุมชนตั้งอยู่ในเขตวัด บาทหลวงจึงฉวยโอกาสใช้รายการสนับสนุนผู้สมัครที่ท่านชอบ และลดความสำคัญของฝ่ายตรงข้าม”

ลูอี แทบิง

เรื่องเล่าที่ ๔ นักการเมืองกับวิทยุชุมชน

“ผมเป็นนักข่าววิทยุมา ๒๒ ปี และออกจะไม่วางใจนักการเมือง เวลาผมได้ยินนักการเมืองพูด ผมพยายามเดาว่าที่จริงแล้วเขาคิดอะไร แต่ก็ไม่เคยสำเร็จ

ในโครงการนี้มีปัญหาว่าเราจะไปอยู่กับนักการเมืองหรือไม่ หรือว่าไม่ต้องไปอยู่กับพวกเขาเลย เราถกเถียงกันเองหลายครั้งกับนักสังคมวิทยาหลายคน แล้วก็สรุปได้ว่า นักการเมืองจำเป็นต้องมีส่วนร่วมกับการดำเนินงานวิทยุชุมชน เพราะนักการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชุมชนที่เราหนีไม่พ้น และอาจเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาชุมชน

โครงการนี้ตัดขาดจากนักการเมืองไม่ได้ แม้ว่านักจรรยาโสภาจะมองเห็นว่าสื่อที่เผยแพร่ไปทั่วชุมชนจะมีศักยภาพที่จะทำให้เขาได้รับคะแนนเสียงและความชื่นชอบจากสาธารณชน เราต้องทำให้นักการเมืองมีบทบาทที่เหมาะสม สมมุติว่านักการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่งตกลงเข้ามามีส่วนร่วมในกรรมการสภาสื่อชุมชน เราก็ต้องให้ตัวแทนนักการเมืองพรรคใหญ่ทุกพรรคเข้ามาในสภาด้วย

นักการเมืองบางคนอาจแสดงออกชัดเจนว่าไม่ปรารถนาที่จะเข้ามายุ่งเกี่ยวในโครงการ แม้บางคนอาจหิบบินให้ทั้งทรัพยากร และทั้งเข้ามาช่วยงานมากมาย แต่แม้แต่คนที่ประกาศตัวว่าไม่ข้องเกี่ยวกับก็ยังอาจมีสมุนอยู่ในตำแหน่งสำคัญๆ ที่สถานีวิทยุ อาทิ เช่น เป็นผู้ถืออุปกรณ์ ปัญญาชน หรือผู้จัดการสถานีที่ขอบวางอำนาจ ดังนั้นเขาก็ยังอาศัยคนของเขาเสี้อลลดเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจที่สำคัญๆ ของสถานีอยู่ดี

นักการเมืองบางคนอาจแสดงว่าห่วงใยปวงชนสันหลือ และอาจให้คำมั่นสัญญาอย่างจริงจังว่าจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการของสถานี แต่มีไม่กี่คนที่รักษาคำพูด บางคนจะเสแสร้งยึดคำมั่นที่สัญญาไว้กับสาธารณชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้บริหาร โครงการ ไม่เปิดโอกาส แต่นักการเมืองเจ้าเล่ห์ก็ยังแอบเข้ามาแทรกแซง

คำพังเพยที่ว่า “ปากปราศรัย น้ำใจเชือดคอ” มีตัวอย่างให้เห็นอยู่บ่อยๆ คำพังเพยนี้ใช้ได้ทั้งกับนักการเมืองประเภทใส่อารมณ์ และกับสมาชิกชุมชนบางคนที่มีวาทศิลป์

แต่นี่เป็นเพียงข้อสังเกตกว้างๆเท่านั้น และขอมมีข้อยกเว้น

วิธีที่ผู้ผลิตรายการและนักกระจายเสียงจะสนองตอบทางการเมือง ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางจริยธรรม และการฝึกรบมของแต่ละคน”

ลูอี แทบิง

ผู้จัดการโครงการแอมบูตี ประเทศฟิลิปปินส์

รูปแบบ

วิทยุชุมชนส่วนใหญ่อยากมีความถี่วิทยุและอุปกรณ์กระจายเสียงของตนเอง แต่บางครั้งก็เป็นไปไม่ได้เพราะมีกฎหมายบังคับอยู่ และขาดปัจจัยทางเศรษฐกิจ ต่อไปนี้เป็นทางเลือก อย่างน้อยก็สำหรับระยะแรก

- ขอแบ่งเวลาทำรายการวิทยุชุมชนที่สถานีวิทยุของรัฐ หรือสถานีธุรกิจที่ส่งกระจายเสียงอยู่ในพื้นที่
- ถ้าอยู่ในเขตเมืองก็ขอเช่าความถี่วิทยุ
- ตั้งระบบวิทยุชุมชนที่ใช้เสียงตามสาย

ไม่ว่าจะใช้วิธีไหน ควรเริ่มออกอากาศสัปดาห์ละไม่กี่ชั่วโมงก่อน แล้วค่อยเพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อย เพื่อที่จะได้มีเวลาวางแผนและเตรียมตัวออกอากาศ เมื่อมีประสบการณ์เพิ่มขึ้น และผู้จัดรายการรวมทั้งเจ้าหน้าที่คุ้นเคยกับงานดีแล้วจึงเพิ่มเวลาออกอากาศ

วิธีที่ดีอีกวิธีหนึ่งคือ เริ่มออกอากาศในช่วงสุดสัปดาห์เท่านั้น เพราะจะหาอาสาสมัครมาช่วยได้ง่าย สถานีควรแจ้งให้ผู้ฟังทราบด้วยว่าจะออกอากาศเฉพาะสุดสัปดาห์เท่านั้น การแจ้งวันเวลาออกอากาศนี้อาจอาศัยลำโพงเคลื่อนที่ หรือประกาศตามสถานที่ทางศาสนา หรือติดโปสเตอร์ ฯลฯ

กำลังเครื่องส่ง

การดำเนินงานวิทยุชุมชนยุ่งยากขึ้น และอาจเน้นชุมชนที่บริการได้ยากขึ้นถ้าออกอากาศครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางเกินไป และยังเป็นภาระหนักเกินไปเพราะวิทยุชุมชนมักอาศัยอาสาสมัครให้มาช่วยงานเป็นประจำ วิทยุชุมชนควรจะ “จับแต่แจ๋ว” จึงควรใช้เครื่องส่งขนาดเล็กมีรัศมีการส่งพอเหมาะกับขนาดชุมชนเป้าหมายมากกว่าที่จะใช้เครื่องส่งกำลังแรงที่กระจายสัญญาณไปกว้างไกล

เครื่องส่งขนาดสัก ๒๐ วัตต์ก็น่าจะพอสำหรับชุมชน แต่ถ้าจำเป็นก็ขยายกำลังการส่งออกอากาศให้สูงถึง ๑๐๐ วัตต์ได้ ในเขตเมืองมีหลายสถานีแข่งกันออกอากาศ จึงอาจต้องใช้เครื่องส่งขนาด ๓๐๐-๕๐๐ วัตต์เลยทีเดียว

การเข้าไปถึงผู้ฟังตั้งแต่ ๕,๐๐๐ ถึง ๒๕,๐๐๐ คนให้ได้เป็นเรื่องสำคัญ เพราะวิทยุชุมชนจำเป็นต้องได้รับความสนับสนุนรูปแบบต่างๆจากผู้ฟังจึงจะประสบความสำเร็จได้ ถ้ามีผู้ฟังน้อยกว่า ๕,๐๐๐ ราย สถานีก็ไม่อาจอยู่รอดได้ แต่ถ้ามีผู้ฟังถึงเกิน ๒๕,๐๐๐ ราย สถานีก็อาจจะผลิตรายการที่มีเนื้อหากว้างๆ สำหรับผู้ฟังทั่วไป และคงเอกลักษณ์ของวิทยุชุมชนเอาไว้ได้ยาก

ความเป็นเจ้าของและการจัดการ

เรื่องนี้เป็นประเด็นที่ต้องพิจารณาให้รอบคอบ ตามหลักการแล้วชุมชนเป็นเจ้าของวิทยุชุมชน แต่ที่จริงมีองค์กร มูลนิธิ หรือสมาคมที่ถูกต้องตามกฎหมายดูแลผลประโยชน์ให้ชุมชน และยื่นขอใบอนุญาตการประกอบกิจการกระจายเสียงในนามของชุมชน ชุมชนอาจก่อตั้งสหกรณ์สื่อชุมชนขึ้นทำหน้าที่นี้ก็ได้ สหกรณ์สื่อชุมชนนี้อาจขายหุ้นให้ทุกคนในชุมชนได้เข้ามาเป็นเจ้าของวิทยุ

ในแง่การจัดการ ชุมชนต้องควบคุมการดำเนินการวิทยุชุมชน ในเมื่อทุกคนในชุมชนมาร่วมบริหารจัดการตลอดเวลาไม่ได้ กลุ่มต่างๆในชุมชน จึงต้องตั้งตัวแทนเข้ามาเป็นกรรมการสื่อชุมชน และทำหน้าที่บริหารวิทยุชุมชน กรรมการทุกคนต้องตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบของตน และต้องรายงานให้กลุ่มของตนทราบความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ การตัดสินใจดำเนินการใดๆที่เกี่ยวกับสถานีต้องโปร่งใส และเป็นประชาธิปไตย

การวางผังรายการ

ผู้ที่คิดตั้งสถานีวิทยุชุมชนจะต้องคิดถึงเรื่องรายการเสียแต่เนิ่นๆ โดยเฉพาะเรื่องกลไกที่จะช่วยให้ชุมชนเข้าถึง และมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนมากที่สุด คือต้องหาข้อมูลว่าผู้ฟังชอบอะไร ฟังอะไร และทำไม ใช้ไฟท์กรุปหาข้อมูลลักษณะนี้น่าจะดีที่สุด อ่านนโยบายการวางผังรายการได้ในบทต่อไป

ระบบเสียงตามสาย

วิทยุชุมชนมักจะเริ่มจากใช้ลำโพงกระจายเสียง ซึ่งบางแห่งก็ยังคงใช้อยู่ เพราะกฎหมายไม่เอื้อ การอาศัยลำโพงกระจายเสียงเป็นบางจุดนั้นก็มีปัญหาอยู่สอง ประการคือ คุณภาพเสียงไม่ดีเท่าที่ควร และเป็นเหมือนการบังคับให้ต้องฟัง ซึ่งทำให้เกิดความตึงเครียดในชุมชนได้

การกระจายเสียงบางเวลา

เราเคยคิดว่า วิทยุกระจายเสียงต้องออกอากาศเป็นประจำทุกวัน เพราะวิทยุกระจายเสียงกระแสหลักทำอย่างนั้น แต่วิทยุชุมชนมีบุคลิก และทรัพยากรไม่พอที่จะออกอากาศทุกวันได้ จึงควรเลือกออกอากาศบางเวลาเป็นประจำสม่ำเสมอ เท่าที่ผ่านมา สื่อทางเลือกไม่ได้ออกอากาศรายการสังคมและการเมืองอยู่ตลอดเวลา การว่างเว้นรายการเป็นระยะสม่ำเสมอ ช่วยให้ผู้ฟังสนใจติดตามฟังมากขึ้นได้ และยังทำให้ผู้จัดมีเวลาวางแผน และผลิตรายการที่มีความหมายมากขึ้นสำหรับชุมชนด้วย

วิจยันดา จยวีระ

กำลังส่งของสถานี

“สถานีมีกำลังส่งแรงแค่ไหนไม่สำคัญเท่าส่งไปถึงที่ไหนบ้าง สถานีในเขตที่มีประชาชนเบาบางอาจมีเครื่องส่งกำลังสูง แต่สถานีในเขตประชากรหนาแน่นอาจมีเครื่องส่งที่มีรัศมีการส่งไม่เท่าไร”

จาก Zane Ibrahim and Ms Adams. Radio by Bush Radio, South Africa

พนักงาน

คงมีสถานีวิทยุชุมชนไม่กี่สถานี ที่มีเงินจ้างพนักงานนอกเหนือจากผู้จัดการสถานีได้ วิทยุชุมชนส่วนมากต้องอาศัยอาสาสมัครมาเป็นผู้ผลิตรายการ นักข่าว และช่างเทคนิคประจำห้องส่ง การใช้อาสาสมัครไม่ได้เป็นการใช้แรงงานราคาถูกดำเนินงานสถานีที่ไม่มีรายได้ แต่เป็นการเพิ่มภาพลักษณ์ที่ดี ทำให้

เห็นว่าวิทยุชุมชนมีไม่ตรีจิต ยึดคำมั่นสัญญา และให้บริการสาธารณะ ชุมชนส่วนใหญ่ต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้จึงจะเปลี่ยนแปลง และพัฒนาตามระบอบประชาธิปไตยได้

ความยั่งยืนของสถานีวิทยุชุมชน

การสร้างรายได้

วิทยุชุมชนในประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศก่อตั้งขึ้นด้วยความสนับสนุนจากแหล่งทุนทั้งในและนอกประเทศ ผู้ที่วางแผนก่อตั้งและสนับสนุนวิทยุชุมชนควรคำนึงตั้งแต่ต้นว่า วิทยุชุมชนจะยั่งยืนได้อย่างไร

วิทยุชุมชนมีทางสร้างรายได้ให้พอค่าใช้จ่ายต่างๆ ได้ดังนี้

- โฆษณาทางธุรกิจ ถ้ากฎหมายอนุญาต
- หาผู้อุปถัมภ์รายการ ถ้าไม่ขัดกับกฎระเบียบของรัฐ
- ขอเงินบริจาค
- เก็บค่าธรรมเนียมสำหรับการให้บริการประกาศเรื่องส่วนตัวผ่านทางวิทยุ เป็นบริการ”โทรศัพท์ประชาชน”
- เก็บค่าสมาชิกจากผู้ฟัง

ความยั่งยืนของวิทยุชุมชน

ผู้จัดการสถานีวิทยุชุมชนในเขตที่ยากจนที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศโคลัมเบียที่ดำเนินงานเป็นผลสำเร็จเล่าว่า เธอจัดงานเลี้ยงเมื่อสถานีเริ่มออกอากาศและบอกทุกคนที่มาร่วมให้นำเทปหรือแผ่นเสียงเพลงโปรดของตนมาด้วย เธอเปิดเพลงพวกนี้ในงานเลี้ยง เสร็จแล้วก็ขอยืมมาถือปี่ไว้ใช้ออกอากาศ เป็นวิธีเริ่มสะสมเพลงยอดนิยมไว้ใช้ในสถานี โดยไม่ต้องเสียเงินซื้อเทป หรือแผ่นซีดีเอง

การโฆษณา สื่อธุรกิจที่เข้มแข็งและมีอิทธิพลมากในหลายประเทศที่เพิ่งออกกฎหมายวิทยุชุมชนแบบไม่ค้ากำไรทำให้รัฐออกกฎหมายห้ามวิทยุชุมชนไม่ให้โฆษณา วิทยุชุมชนจะได้ไม่แย่งรายได้ของตนไป ซึ่งถึงจะทำให้วิทยุชุมชนมีปัญหาเรื่องรายได้ แต่กลับได้เปรียบด้านภาพลักษณ์และความ

น่าเชื่อถือ ที่จริงแล้ววิद्यุชุมชนก็เป็นบริการกระจายเสียงเพื่อสาธารณะ จึงควรมีลักษณะขององค์กรที่ปลอดจากผลประโยชน์และอิทธิพลใดๆ

ดังนั้น ถึงแม้ว่าวิद्यุชุมชนโฆษณาได้ ก็ควรทำให้สอดคล้องกับความ เป็นวิद्यุชุมชน คือควรโฆษณาธุรกิจและบริการของท้องถิ่นเท่านั้น ควรจะหลีกเลี่ยงธุรกิจข้ามชาติและสินค้าที่ทำลายสุขภาพ เช่น บุหรี่ เหล้า เป็นต้น

วิद्यุชุมชนในเอกวาดอร์โฆษณาไม่ได้

“เราไม่แสวงหากำไร แต่เราก็ไม่ยากล้มละลายเหมือนกัน”

นักกระจายเสียงชุมชนในเอกวาดอร์

ผลประโยชน์ทับซ้อน การอุปถัมภ์ก็อาจมีปัญหาคอขวดได้ ถ้าผู้อุปถัมภ์เป็นองค์กรธุรกิจ แต่การมีสมาคมชุมชน เช่น สมาคมสตรี สมาคม เกษตรกร หรือสมาคมชาวประมง รวมทั้งจากองค์กรพัฒนาต่างๆอุปถัมภ์นั้น สำคัญมาก

แต่ถ้าวิद्यุชุมชนต้องคอยอาศัยความสนับสนุนจากภายนอกนานๆ ไปก็จะไม่ยั่งยืน ชุมชนจึงควรต้องรับผิดชอบสร้างความยั่งยืนให้วิद्यุชุมชน ผู้จัดการสถานีรวมทั้งผู้ผลิตรายการ นักข่าว และช่างเทคนิคต้องจัดรายการ ให้สนุกสนาน มีประโยชน์ และมีคุณค่ามากพอที่ผู้ฟังจะเต็มใจบริจาคเงิน หรือ สิ่งของและให้ความช่วยเหลืออื่นๆแก่สถานี หรือจ่ายค่าสมาชิกเพื่อที่จะได้ฟัง รายการวิद्यุชุมชน

เก็บพนักงานไว้นานๆ

ความยั่งยืนของสถานีไม่เกี่ยวกับเงินเรื่องเดียว แต่เป็นเรื่องบุคคลด้วย พนักงานส่วนใหญ่ของสถานีเป็นอาสาสมัครที่เปลี่ยนหน้ากันบ่อยมาก เพราะ ถ้าเป็นผู้ชายก็มักเป็นคนว่างงานที่กำลังหางานที่ให้ค่าจ้าง การฝึกอบรมเป็น วิธีกระตุ้นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้อาสาสมัครมีความสุขกับงาน และมีอนาคตในงาน นั้น (บทที่ ๗ เรื่องการฝึกอบรม กล่าวถึงงานอาสาสมัครในวิद्यุชุมชน) อาสาสมัครหญิงมักจะไม่มองหางานนอกชุมชนจึงช่วยแก้ปัญหาเรื่องคนออกได้บ้าง องค์กรยูเนสโกและรัฐบาลเดนมาร์ก เสนอให้พนักงานวิद्यุชุมชนในโครงการ

แบบนุติของประเทศฟิลิปปินส์หาเลี้ยงชีพวิธีอื่นด้วย โดยจัดเงินกู้ให้ทำธุรกิจ เล็กๆ น้อยๆ เพื่อเลี้ยงตนเองนานเท่าที่ยังอาสาสมัครทำงานให้สถานี ความคิดนี้ ใช้ได้ผลดีในบางสถานี แต่ปฏิบัติได้ยากในสถานีอื่นๆ

การแปลงหนี้เป็นสินทรัพย์ในประเทศฟิลิปปินส์

“คริสป็นเป็นลูกชานาที่ต้องเลิกเรียนกลางคันและไม่มีงานทำ ญาติสนิท มิตรสหายเรียกเขาสั้นๆ ว่าพินนี่ เขามักจะแสร้งอยู่ที่บาร์แถวๆ บ้าน ถ้าไม่เมาก็ไม่กลับบ้าน สาวๆ ไม่ชอบวิถีชีวิตและนิสัยการดื่มของเขา แกรม เขาไม่หล่อ พินนี่เก่งอยู่อย่างเดียวคือ เล่นกีตาร์เก่ง

เมื่อสถานีวิทยุชุมชนประกาศรับอาสาสมัครเข้าอบรมเพื่อทำงาน พินนี่ก็ ไปสมัครกับเขาด้วย เขาไม่มีงานทำก็เลยเข้าเกณฑ์ คือมีเวลาว่างเข้าฝึก หนักสามสัปดาห์

พินนี่กระตือรือร้นไปอบรม และกลายเป็นอาสาสมัครวิทยุชุมชนที่ทุ่มเท คนฟังชอบเสียงของเขา เขาจัดรายการวิทยุกระจายเสียงเก่ง และใครๆ ก็ เริ่มเห็นด้านดีของเขา

เพื่อนฝูงมักจะเข้าเขาเรื่องหน้าตาว่า “เวลานายพุดอกวิทยุ นายฟังเหมือน เป็นคนจริงๆ เลย” พินนี่ภูมิใจแต่ก็ได้แต่ยิ้ม

พอใครๆ ได้ข่าวว่าพินนี่จะแต่งงานก็ถึงกับอึ้ง ยิ่งพอรู้ว่าเจ้าสาวของเขา เป็นครูที่เป็นมิตรที่สุดบนเกาะนี้ก็ยังทิ้งกันใหญ่

ผมปลื้มใจเรื่องพินนี่ เพราะงานวิทยุกระจายเสียงทำให้คนที่ไม่เป็นได้ เป็นพายกลับกลายเป็นขวัญใจของชุมชนได้

แล้วข่าวร้ายก็ตามมา ภรรยาพินนี่กำลังจะมีลูก พินนี่ทำงานโดยไม่ได้เงิน ไม่ได้แล้ว เขาจึงทิ้งงานอาสาสมัครวิทยุกระจายเสียงไปหางานก่อสร้าง บนแผ่นดินใหญ่ แต่ก็ได้อย่างเสียอย่าง สถานีเสียพินนี่ที่เคยเป็นภาระของ สังคมไป แต่ชุมชนได้คนที่รับผิดชอบต่อครอบครัวมา”

ลูอี แทบิง

แหล่งเงินลงทุน

วิद्यุชุมชนมักได้รับเงินลงทุนจากแหล่งนอกชุมชนมาซื้ออุปกรณ์ และ ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เมื่อเริ่มก่อตั้งสถานี แหล่งทุนพวกนี้คือองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งในและนอกประเทศ องค์กรพัฒนาทวิภาคี หรือองค์กรพหุภาคี เวลาเสนอ โครงการขอความช่วยเหลือลงทุนจัดตั้งสถานีวิद्यุชุมชนนั้น ต้องกำหนดภารกิจ ของสถานี และชี้แจงประเด็นสำคัญต่างๆให้ละเอียด เพื่อกระตุ้นองค์กรต่างๆ ให้อนุมัติเงินสนับสนุน แต่ต้องระวังไม่นำเสนอเกินความเป็นจริงเสียจนเข้าใจ ผิดกันได้

ผู้ให้เงินสนับสนุนไม่ได้ให้เงินกันง่ายๆ แต่จะพิจารณาโครงการกัน รอบคอบ โดยจะมองหาคำตอบสำหรับคำถามต่างๆ ข้างล่างนี้ มีหน้าซ้ำจะลง มือสืบเสาะหาข้อมูลเพิ่มเติมเองอีกด้วย

การก่อตั้งสถานีวิद्यุชุมชนไม่ถึงกับยุ่งยาก แต่ก็ต้องทำงานกันหนัก และถ้าอยากทำให้สำเร็จก็ต้องทำให้เต็มที่

ข้อควรคำนึง เมื่อวางแผนจะตั้งสถานีวิทยุชุมชน

1. กฎหมาย

- กฎหมายพุดถึงวิทยุชุมชนที่ไม่หวังผลกำไรอย่างไรบ้าง
- ถ้ากฎหมายอนุญาตให้มีวิทยุชุมชนได้ กฎหมายกำหนดเงื่อนไขการขอใบอนุญาตและคุณสมบัติของผู้ยื่นขอใบอนุญาตไว้ว่าอย่างไร
- ค่าธรรมเนียมการขอใบอนุญาตอยู่ในวิสัยของชุมชนหรือไม่ การขอใบอนุญาตใช้เวลานานเท่าไร และมีเงื่อนไขการต่อใบอนุญาตอย่างไร
- การซื้อและติดตั้งเครื่องส่งต้องมีใบอนุญาตหรือไม่ ต้องได้รับความเห็นชอบจากองค์การโทรคมนาคมก่อนหรือไม่
- ถ้ากฎหมายไม่อนุญาตให้จัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน มีทางเลือกอย่างอื่นหรือไม่ ตัวอย่างเช่น วิทยุชุมชนที่ไม่ค้ากำไรใช้เงินก้อนเดียวกันกับการจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงธุรกิจได้หรือไม่ กฎหมายมีบัญญัติเรื่องสถานีเพื่อวัฒนธรรม หรือการศึกษาหรือไม่
- ถ้าไม่สามารถจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนได้ จะส่งกระจายเสียงในระบบเสียงตามสายได้หรือไม่

2. สถานที่ตั้ง

- พื้นที่บริการของสถานีวิทยุชุมชน ซึ่งมีรัศมี ๑๐-๑๕ กิโลเมตร มีประชาชนมากพอที่จะสนับสนุนวิทยุชุมชนหรือไม่ คือมีประชากรถึง ๕,๐๐๐-๒๕,๐๐๐ คนหรือไม่
- ลักษณะภูมิประเทศเหมาะสมกับเครื่องส่งกำลังต่ำหรือไม่ เป็นที่ราบหรือเป็นเนินเขา
- ชุมชนรับฟังสถานีวิทยุธุรกิจสถานีใดบ้าง ถ้าฟังได้หลายสถานีก็อาจจัดบริการวิทยุชุมชนให้ยั่งยืนได้ยาก หรือมีสถานีวิทยุกระจายเสียงกระแสหลักสถานีใดบ้างที่ยินดีสนับสนุนบริการสถานีวิทยุชุมชน
- องค์กรหรือสถาบันท้องถิ่น ตัวอย่าง เช่น สภาท้องถิ่น องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน จะสนับสนุนหรือร่วมมือกับวิทยุชุมชนได้อย่างไรบ้าง
- สถานีตั้งอยู่กลางชุมชน หรือในที่ที่ผู้คนไปมาได้ง่ายหรือไม่

3. คุณสมบัตินี้และความสามารถของผู้ส่งเสริมวิद्यุชุมชน

- ผู้ที่ส่งเสริมวิद्यุชุมชนมีประสบการณ์และความน่าเชื่อถือเพียงใด
- เป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆหรือไม่
- สามารถระดมทรัพยากรการเงินและบุคลากรสนับสนุนวิद्यุชุมชนได้มากน้อยเพียงใด
- เป็นประชาธิปไตยในกระบวนการตัดสินใจมากน้อยเพียงใด
- ชุมชนยอมรับว่าเขาเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ เป็นกลาง ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ซื่อสัตย์และดำเนินการต่างๆ อย่างโปร่งใสหรือไม่
- การตั้งคณะกรรมการบริหารวิद्यุชุมชนหรือกลุ่มเพื่อการสื่อสารชุมชนที่เป็นตัวแทนของทุกฝ่ายในชุมชน มีข้อจำกัด หรือโอกาสอะไรบ้าง

4. บริบทของวัตถุประสงค์และภารกิจ

- ชุมชนมองสถานการณ์ในชุมชนและความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างไร ชาวบ้านไม่พอใจกับสถานการณ์ปัจจุบันหรือไม่ เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงขนาดไหนจึงจะดีและเป็นไปได้
- อุปสรรคสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมที่อาจช่วยส่งเสริมการพัฒนาคืออะไรบ้าง
- ชุมชนมีกระบวนการตัดสินใจอย่างไร กระบวนการนี้จะได้รับผลกระทบอย่างไร ถ้าให้ชนทนากปัญหาตามแนวทางประชาธิปไตยทางวิद्यุชุมชน
- ใครเป็นผู้นำความคิดอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการในชุมชน ชุมชนมีผู้นำจัดตั้งวิद्यุชุมชนทั้งเปิดเผย และ โดยนัยหรือไม่
- ถ้าตั้งวิद्यุชุมชนขึ้นมาแล้ว บุคคลหรือกลุ่มไหนบ้างที่จะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
- การบริการวิद्यุชุมชนจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชนได้อย่างไร เพราะเหตุใด วิद्यุชุมชนจะมีผลกระทบอย่างไรต่อการระดมทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาและเพิ่มบทบาทของชุมชนเพื่อให้เกิดธรรมาภิบาล

5. เรื่องเทคนิค

- มีแหล่งไฟฟ้าสำหรับห้องส่งและเครื่องส่งหรือไม่
- เครื่องส่งควรมีกำลังเท่าใดจึงจะสามารถส่งสัญญาณครอบคลุมพื้นที่ชุมชนได้
- เสาสายอากาศจะสูงได้อย่างน้อยถึง ๓๐ เมตรจากพื้นดินหรือไม่ และจะสามารถยึดเสาให้มั่นคงปลอดภัยจากกระแสลมแรง และต่อสายล่อฟ้าไว้ที่เสาได้หรือไม่
- สามารถตั้งเสาสายอากาศให้อยู่ห่างจากเครื่องส่งไม่เกิน ๓๐ เมตรได้หรือไม่
- สามารถตั้งห้องส่งออกอากาศให้ห่างจากเครื่องส่งมากพอที่จะไม่ให้เกิดคลื่นความถี่จากเครื่องส่งรบกวนอุปกรณ์ห้องส่งได้หรือไม่
- สถานที่ตั้งห้องส่งอยู่ในใจกลางชุมชนเพื่อให้ผู้คนในชุมชนมาสถานีได้ง่าย ไม่มีเสียงรบกวน และปลอดภัยประโยชน์ต่างๆ หรือไม่

6. การบริหารจัดการและการเป็นเจ้าของ

- การเป็นเจ้าของมีโครงสร้างอย่างไร
- ชาวบ้านมีส่วนในการบริหารและจัดรายการอย่างไรบ้าง
- สถานีวิทยุชุมชนที่จะจัดตั้งขึ้นมีแผนที่จะดึงกลุ่มเสี่ยงและด้อยโอกาส เช่น สตรี เยาวชน และชนกลุ่มน้อยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและการทำงานวิทยุชุมชนมากน้อยเพียงใด

7. รายการวิทยุชุมชน

- ตอนนี้คนในชุมชนฟังรายการอะไร และชอบรายการใดมากที่สุด
- จะทำอย่างไรให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นกันเป็นประจำว่า สถานีจัดรายการอย่างไรที่ชุมชนชอบ และจำเป็นต้องใช้หรือเปล่า
- จะต้องทำอย่างไรให้ผู้ผลิตรายการเคารพความปรารถนาของผู้ฟัง
- มีรายการรูปแบบใดที่ผู้ฟังชอบหรือไม่ชอบเป็นพิเศษ ที่จะช่วยให้การบริการวิทยุชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ได้

- ทำอย่างไรจึงจะระบุบุคคล หรือกลุ่มที่อาจจัดรายการออกอากาศให้กลุ่มของตัวเองได้ และจะต้องส่งเสริม และช่วยเหลือคนพวกนี้
อย่างไร

8. เจ้าหน้าที่และบุคลากรอื่นๆ

- ชุมชนสนใจและกระตือรือร้นพอที่จะทำให้ระดมคนและสิ่งของได้
มากพอสำหรับก่อตั้ง และดำเนินการสถานีหรือไม่
- ใครจะทำหน้าที่บริหารงานสถานีวันต่อวันได้
- ผู้จัดการที่ได้รับเสนอชื่อนี้เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายในชุมชนหรือไม่
มีทักษะการจัดการ และการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือไม่
- อาสาสมัครจะมีบทบาทในการดำเนินงานของสถานีอย่างไร
- จะระดมทรัพยากรอะไรมาก่อนตั้งวิทยุชุมชนได้บ้าง
- จะระดมทรัพยากรอะไรมาทำให้วิทยุชุมชนให้คงอยู่ตลอดไปได้

บทที่ ๖

นโยบายการจัดรายการ

รายการแบบมีส่วนร่วม

สถานีวิทยุจะประสบความสำเร็จได้ ก็ต้องตอบสนองความสนใจ รสนิยม และความปรารถนาของผู้ฟัง รายการวิทยุชุมชนต่างจากรายการวิทยุ ของสถานีแบบอื่นๆ ตรงที่ไม่เพียงแต่จะสร้างความพึงพอใจ ความบันเทิงและ ให้ความรู้ทั่วไปแก่ผู้ฟังบ้างเท่านั้น แต่พยายามเอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความก้าวหน้าทางสังคม และสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในชุมชนนั้นๆ ด้วย

ถ้าจะประสบความสำเร็จเช่นนี้ได้ก็ต้องมีผู้ติดตามฟังรายการจำนวนมาก แต่วิทยุชุมชนได้เปรียบสื่อวิทยุกระจายเสียงอื่นๆ ตรงที่สนองความต้องการ ความสนใจ และความปรารถนาเฉพาะของผู้ฟังกลุ่มเล็กๆ ได้ แต่ทั้งนี้ผู้ฟังต้อง มีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน และการประเมินผลการจัดรายการ อยู่เสมอ

ร่วมประเมินความต้องการ

ในการกำหนดเนื้อหา รูปแบบของรายการ และตารางออกอากาศที่ เหมาะสมที่สุดสำหรับผู้ฟังกลุ่มต่างๆ (เช่น ผู้หญิง ผู้ชาย เยาวชน ชาวนา ชาวไร่ สมาชิกสหกรณ์ เป็นต้น) จะต้องทราบว่าผู้ฟังต้องการอะไร ชอบอะไร มีพฤติกรรมการฟังอย่างไร (ฟังวิทยุเวลาใด) ซึ่งจะทราบได้จากการหารือกับ กลุ่มนั้นๆ

ร่วมผลิตรายการ

ควรส่งเสริมให้บุคคลและกลุ่มต่างๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน หรือ ข้าราชการในชุมชนมีส่วนร่วมผลิตรายการ เจ้าหน้าที่สถานีควรสนับสนุนและ ต้องช่วยผู้ผลิตรายการเวลาใช้อุปกรณ์และเทคนิคต่างๆ

โครงการแทมบูลีในฟิลิปปินส์ที่ได้รับความสนับสนุนจากองค์การยูเนสโกและรัฐบาลเดนมาร์ก ได้พัฒนารูปแบบรายการที่น่าสนใจ คือรายการ ‘หมู่บ้านทางอากาศ’ หมู่บ้านต่างๆในพื้นที่ครอบคลุมของวิทยุชุมชนจะเวียนกันผลิตรายการสัปดาห์ละหมู่บ้าน

‘หมู่บ้านทางอากาศ’ เป็นรายการปกิณกะที่มีชาวบ้านร้องเพลง เล่นดนตรี เล่าเรื่องตลก ประพันธ์โคลงกลอน สัมภาษณ์กันเอง อภิปรายประเด็นต่างๆ และอื่นๆอีก รายการส่วนมากเป็นการบันเทิงและวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่ก็มีบ้างที่ให้ชุมชนอภิปรายประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้าน และเรียกร้องให้ผู้นำท้องถิ่นแสดงความเห็น และชี้แจงจุดยืนให้กระจ่าง ทำให้ได้ถกเถียงกันในหัวข้อนั้นๆ ชาวบ้านใช้เครื่องคาราโอเกะเป็นห้องบันทึกเสียงนอกสถานี ชวนชนบทฟิลิปปินส์คุ้นเคยกับการร้องเพลงตามดนตรีจากเครื่องคาราโอเกะ จึงไม่ค่อยรู้สึกอายเมื่อต้องบันทึกเสียงลงเครื่องคาราโอเกะ

รายการนี้มักจะออกอากาศหลังจากวันที่บันทึกหนึ่งวัน เป็นรายการขอดนิยมนแม้ว่าชาวบ้านที่ผลิตรายการไม่เคยมีประสบการณ์ในการพูดหรือร้องเพลงเข้าไมโครโฟนมาก่อน

ร่วมเป็นพิธีกร

รายการแบบ ‘หมู่บ้านทางอากาศ’ เปิดโอกาสให้คนทั่วไปได้แสดงออกต่อสาธารณชน แต่ถึงจะไม่มีรายการแบบนี้ก็ยังคงควรเชิญชวนและสนับสนุนให้คนธรรมดาได้แสดงออก เช่น ให้เล่นดนตรี อ่านบทประพันธ์ แสดงตลก สัมภาษณ์ ประชุมโต๊ะกลม หรืออภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่เป็นที่สนใจในชุมชน สถานีควรมีรายการประจำที่เชิญให้คนในชุมชนมาร่วมรายการ

ผู้เกี่ยวข้องควรพยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้ชาวบ้านมองสถานีวิทยุเป็นศูนย์กลางของชุมชน เขาจะมาคุยกับเจ้าหน้าที่เมื่อไหร่ก็ได้ และจะมาพูดกันเรื่องรายการที่พวกเขาอยากช่วยจัดก็ได้

ภาพรวมของการวางผังรายการ

การตัดสินใจเรื่องรายการเป็นงานที่ละเอียดอ่อนและท้าทายที่สุดในสถานี เป็นสิ่งที่จำเป็นเมื่อก่อตั้งสถานีวิทยุ หรือเมื่อต้องปรับปรุง การประเมินผลเป็นระยะๆมักทำให้ต้องแก้ไขผังรายการ ซึ่งต้องอาศัยการปรึกษาหารือและระดมความคิดเห็นหลายชั่วโมง ผู้จัดการรายการที่ฉลาดจะให้ทุกคนมีส่วนร่วมตัดสินใจ กำหนดแนวหลัก รูปแบบ เนื้อหา และหลักปรัชญา เปิดโอกาสให้ทุกคนคิดคริกตรอง มากกว่าที่จะยึดยึดความคิดให้ การได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยให้ผู้ที่ทำหน้าที่สถานีกระตือรือร้นจัดรายการตามแผน การมีส่วนร่วมทำให้สถานีเป็นวิทยุชุมชนอย่างแท้จริง

ลูอี เทบิง

ร่วมประเมินการจัดผังรายการ

ความคิดเห็นของผู้ฟังเกี่ยวกับรายการของสถานีมีประโยชน์มากต่อผู้ที่ทำงานในสถานี ผู้ประกาศหรือพิธีกรสถานีวิทยุชุมชนจึงควรสนับสนุนให้ผู้ฟังเขียนจดหมายหรือโทรศัพท์เข้ามาแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะ

แต่นอกจากเสียงตอบรับที่ได้รับอยู่เป็นประจำแล้ว วิทยุชุมชนควรจัดประเมินผลการจัดผังรายการเป็นครั้งคราวร่วมกับผู้ฟังทุกกลุ่ม โฟกัสกรุ๊ปเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่ทำให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับรายการ ผลกระทบที่รายการมีต่อชีวิตในชุมชน และความเห็นว่าจะปรับปรุงรายการอย่างไร

ผู้ฟังอาจร่วมประเมินแต่ละรายการด้วย ปกติเราวิเคราะห์รายการต่างๆ ในสองแง่ใหญ่ๆ คือ

- โครงสร้างและคุณภาพทางเทคนิค (เสียงประกอบเสียงผู้ประกาศ และผู้ร่วมรายการ การควบคุมเสียงรบกวนจากภายนอก เป็นต้น)
- เนื้อหาของรายการ โดยเฉพาะในแง่ต่างๆต่อไปนี้
  - ▶ แหล่งข้อมูล – คัดสรรดีหรือไม่ น่าเชื่อถือหรือไม่ มากเพียงพอหรือไม่
  - ▶ บริบท – หัวข้อรายการสัมพันธ์กับสถานการณ์ และความ ต้องการของผู้ฟังหรือไม่

- ▶ ความทันต่อเหตุการณ์ – หัวข้อรายการเป็นสถานการณ์ปัจจุบันหรือไม่
- ▶ ผู้แสดงและบทบาท – ผู้แสดงที่เป็นรูปธรรม (บุคคล) กับผู้แสดงที่เป็นนามธรรม (สถาบัน) มีบทบาทที่เหมาะสมในรายการหรือไม่
- ▶ วิธีสื่อสาร – รายการที่ประเมิน เป็นรายการที่สื่อสารทางเดียวหรือให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมด้วยทำให้ผู้ฟังได้วิพากษ์วิจารณ์หรือไม่
- ▶ การสร้างสาร – สารหลักชัดเจนหรือไม่ เหตุผล อารมณ์ และความรู้สึกสมดุลกันหรือไม่ รูปแบบรายการเหมาะสมกับเนื้อหาหรือไม่

ผู้จัดการวิทยุชุมชนและเจ้าหน้าที่จะต้องตระหนักตั้งแต่เริ่มต้น ว่าการตัดสินใจเรื่องรายการจะต้องเป็นกระบวนการที่มีชีวิตชีวา คิดเห็นและการประเมินควรขับเคลื่อนกระบวนการปรับปรุงและปรับเปลี่ยนรายการให้เป็นอย่างที่ผู้ฟังต้องการและชอบ ต้องจำไว้ว่าความต้องการและรสนิยมของผู้ฟังอาจเปลี่ยนได้ ถ้ามีแต่จัดรายการแบบเดิมเป็นกิจวัตรและคิดเอาเองว่าผู้ฟังพอใจแล้ว ก็อาจเป็นผลให้วิทยุชุมชนถูกทอดทิ้ง และต้องจบลง

ข่าวชุมชน

ข่าวชุมชนไม่เหมือนข่าวในสื่อกระแสหลักที่อาจเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับผู้ฟังส่วนใหญ่ ข่าวชุมชนเป็นข้อได้เปรียบสำคัญที่ช่วยให้วิทยุชุมชนแข่งขันกับสถานีวิทยุธุรกิจ และสถานีวิทยุของรัฐที่ใหญ่กว่าได้ ข่าววิทยุชุมชนแต่ละข่าวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการผลักดันความก้าวหน้าและการพัฒนาชุมชน ดังนั้น การกระจายเสียงข่าวชุมชนเป็นประจำในบริบทของกระบวนการนี้จึงเป็นเหมือนเลือดหล่อเลี้ยงชีวิตวิทยุชุมชน นโยบายการจัดการรายการและการปฏิบัติงานจึงจำเป็นต้องเน้นความสำคัญของข่าวชุมชนมากที่สุด

การหาข่าวในท้องถิ่นไม่ใช่เรื่องง่าย ยิ่งถ้ามีทรัพยากรจำกัดยิ่งยาก จึงน่าลองใช้ ‘นักข่าวภาคประชาชน’ คือให้คนในชุมชนอาสารายงานข่าวทางโทรศัพท์ โทรศัพท์มือถือ หรือวิทยุความถี่สูง

ปฏิญญาสากลเรื่องการปฏิบัติของนักข่าว

ปฏิญญาสากลฉบับนี้เป็นมาตรฐานการปฏิบัติของนักข่าวที่รวบรวม ถ่ายทอด เผยแพร่ และวิเคราะห์ข่าวและข้อมูล และบรรยายเหตุการณ์

๑. นักข่าวมีหน้าที่เคารพความจริงและสิทธิของสาธารณชนในการรับรู้ความจริง
๒. เมื่อปฏิบัติตามหน้าที่นี้ นักข่าวจักยึดหลักเสรีภาพในการรวบรวมและนำเสนอข่าวอย่างซื่อสัตย์ และหลักสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์อย่างยุติธรรมตลอดเวลา
๓. นักข่าวจักรายงานตามข้อเท็จจริงจากแหล่งที่รู้แน่ชัด และจักไม่ปิดบังข้อมูลสำคัญหรือปลอมแปลงเอกสาร
๔. นักข่าวจักหาข่าว รูปภาพ และเอกสาร ด้วยวิธีที่เป็นธรรมเท่านั้น
๕. เมื่อพบว่าข้อมูลที่ตีพิมพ์แล้วไม่เที่ยงตรง นักข่าวจักพยายามแก้ไขทุกวิถีทาง
๖. นักข่าวจักไม่เปิดเผยที่มาของข้อมูล ที่ผู้ให้ให้มาเพราะไว้วางใจ
๗. นักข่าวจักสำนึกว่าสื่อทำให้การเลือกปฏิบัติเป็นภัยมากขึ้น และจักพยายามทุกวิถีทางที่จะไม่เอื้ออำนวยให้มีการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ เพศ ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นต่างๆ รวมทั้งทางการเมือง กำเนิดทางสังคมและสัญชาติ
๘. การขโมยความคิด การเจตนาบิดเบือนความจริง การใส่ร้าย การหมิ่นประมาท การกล่าวหาโดยไม่มีหลักฐาน การรับสินบนในรูปแบบต่างๆ เพื่อเปิดเผยหรือปิดบังข่าว ถือเป็นความผิดร้ายแรงทางวิชาชีพของนักข่าว
๙. นักข่าวที่ดีจักถือเป็นหน้าที่ที่จะรักษาหลักการที่ได้ระบุไว้ข้างต้น ตามบัญญัติกฎหมายของแต่ละประเทศ นักข่าวจักขอมรับการตัดสินทางวิชาชีพจากเพื่อนร่วมอาชีพเท่านั้น และจักไม่ยอมให้มีแทรกแซงใดๆ จากรัฐบาลหรือฝ่ายอื่นๆ

จริยธรรมในการรวบรวมและรายงานข่าวของวิทยุชุมชนเป็นเรื่องสำคัญมากพอๆ กับในองค์กรสื่อขนาดใหญ่ อาจสำคัญมากกว่าเสียด้วยซ้ำ เพราะวิทยุชุมชนมีความสัมพันธ์กับผู้ฟังแบบแน่นกว่าการรายงานคลาดเคลื่อน เอนเอียง หรือผิดพลาด จึงมีผลเสียทันทีทันใดมากกว่า

ดังนั้น นโยบายการจัดรายการข่าวของวิทยุชุมชน จึงต้องรวมถึงการอบรมเรื่องจริยธรรมให้แก่นักข่าว ทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่และบุคคลภายนอก ต้องสอนกันเรื่องความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเป็นกลาง และการตรวจสอบแหล่งข้อมูลก่อนรายงานข่าว เมื่อเกิดผิดพลาดบ้างเป็นครั้งคราวก็จะต้องรับยอมรับผิด และรายงานข่าวที่ถูกต้องทันที (ดูเรื่องจรรยาบรรณในบทถัดไป)

วิทยุชุมชนหลายแห่งเสนอทั้งข่าวภูมิภาค ข่าวในประเทศ และข่าวต่างประเทศ ซึ่งได้มาจากสื่อกระแสหลัก เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ บางครั้ง วิทยุชุมชนอาจเชื่อมโยงสัญญาณเพื่อออกอากาศข่าวจากสถานีวิทยุของรัฐหรือสถานีธุรกิจ วิทยุชุมชนบางแห่งเปิดให้ผู้ฟังอภิปรายข่าว ออกอากาศด้วย โดยให้โทรศัพท์เข้ามาที่ห้องส่ง หรือไม่เชิญแขกสักสองสามคนมาอภิปรายกันสดๆ ในห้องส่ง

วิทยุชุมชนต้องมีนโยบายว่าจะเสนอข่าวจากแหล่งข่าวภายนอกชุมชน และจะออกอากาศความเห็นต่างๆ เกี่ยวกับข่าวนั้นๆ ด้วย

มองต่างมุมให้สมดุล

เจ้าหน้าที่และอาสาสมัครของวิทยุชุมชนควรพยายามส่งเสริมการถกเถียงและอภิปรายอย่างยุติธรรม เพื่อหาข้อสรุปของมุมมองต่างกัน และเพื่อให้มีมติที่เป็นประชาธิปไตย

ผู้ที่ทำงานที่สถานีวิทยุทุกคนต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่ได้หมายความว่าต้องไม่มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง แต่ต้องไม่นำเสนอเรื่องใดๆ หรือกระตุ้นการอภิปรายให้เป็นไปตามความคิดเห็นของตน ผู้จัดการสถานีต้องระวังไม่ให้ผู้จัดรายการแสดงความลำเอียงทั้งในขณะจัดรายการ และเวลาอยู่ในสังคมตามปกติ เพราะหากเจ้าหน้าที่คนไหนแสดงออกชัดเจนว่ามีความคิดเห็นรุนแรงในเรื่องใดจนรู้กันไปทั่ว ก็จะแสดงตนเป็นกลางในขณะจัดรายการได้ยาก ผู้

จัดการสถานีควรรับฟัง และสอบสวนจริงจังเมื่อผู้ฟังร้องเรียนว่าเจ้าหน้าที่
ในสถานีมีอคติ หรือคัดแปลงข้อมูล

สถานีต้องมีนโยบายเปิดโอกาสและให้เวลาผู้ที่มีมุมมองต่างกัน ได้พูด
ออกอากาศมากเท่าๆ กันจึงจะมีสมดุลของมุมมองต่างๆ ได้

ต้องจำไว้เสมอว่า ความน่าเชื่อถือและความซื่อสัตย์ของการบริการ
และของเจ้าหน้าที่ที่ดำเนินรายการ เป็นกุญแจสู่ความสำเร็จ และความยั่งยืนของ
วิทยุชุมชน

รายการศาสนาและวัฒนธรรม

งานศาสนาในชุมชนมักจะเป็นงานวัฒนธรรมด้วย วิทยุชุมชนต้อง
รายงานกิจกรรมพวกนี้ให้ทั่วถึง ในชุมชนที่มีค่านับถือศาสนาต่างกันสถานีวิทยุ
ควรเชิญผู้นำศาสนาต่างๆ มาเป็นกรรมการร่วมกันหรือและแนะนำเรื่องการแบ่ง
เวลาให้ทุกศาสนา ทุกนิกาย ได้มีเวลาจัดรายการเท่าเทียมกัน รายการพวกนี้ควร
ส่งเสริมความสามัคคีของศาสนิกชน และต้องไม่วิพากษ์วิจารณ์ศาสนาอื่นเป็น
อันขาด

รายการการเลือกตั้งท้องถิ่น

กฎหมายในบางประเทศห้ามไม่ให้วิทยุชุมชนเข้าร่วมรณรงค์ทางการเมือง
เมื่อโดยเด็ดขาด บางประเทศก็อนุโลมให้ในช่วงที่มีการเลือกตั้งเท่านั้น แต่ก็
เงื่อนไขเข้มงวด ผู้บริหารวิทยุชุมชนควรตรวจสอบกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้ดีถึ้น

ถ้าหากวิทยุชุมชนมีส่วนในการรณรงค์ทางการเมือง ก็จะต้องระวัง
ไม่ให้พรรคการเมืองหรือผู้สมัครคนใดได้เปรียบหรือเสียเปรียบ ต้องมีระบบที่
โปร่งใส ที่ให้โอกาสและเวลาแก่พรรคการเมือง และผู้สมัครเป็นทางการทุกฝ่าย
เท่าเทียมกัน โดยคำนึงถึงระยะเวลาออกอากาศ คุณภาพของการนำเสนอ และ
ข้อได้เปรียบใดๆ ที่อาจเกิดจากเวลาและวันที่ออกอากาศ หากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
ไม่อาจตกลงกันได้ ก็อาจต้องใช้วิธีจับสลากแบ่งเวลาออกอากาศ

รายการที่เกี่ยวข้องกับการเมืองที่ผู้อุปการะรายการตั้งใจสนับสนุน
ผู้สมัครคนใดคนหนึ่ง ต้องระบุดำเนินการให้ชัดตั้งแต่ต้นรายการ ในระหว่าง

รายการก็ต้องประกาศซ้ำอีกเป็นระยะๆ และย้ำอีกครั้งหนึ่งตอนท้ายรายการ (อ่านเรื่องการกระจายเสียงทางการเมืองในบทที่ ๗)

วิทยุชุมชนเฝ้าระวังการเลือกตั้งได้เป็นอย่างดี ทำให้มั่นใจได้ว่าไม่มีการประพฤติผิด และยังสนับสนุนกระบวนการประชาธิปไตยที่สำคัญยิ่งนี้ได้ด้วย

รายการทางการศึกษา (โรงเรียนทางอากาศ)

ในช่วงทศวรรษ ค.ศ. ๑๙๖๐ และ ๑๙๗๐ (พ.ศ. ๒๕๐๓ และ พ.ศ. ๒๕๑๓) เมื่อองค์กรพัฒนาส่งเสริมการกระจายเสียงชนบทอย่างกว้างขวาง ก็พากันเน้นเรื่องการใช้วิทยุเพื่อการศึกษาที่วิทยุชุดาเตนซาเริ่มบุกเบิกในประเทศโคลัมเบีย แต่ก็พบว่าลำพังวิทยุอย่างเดียวไม่พอ ต้องใช้สื่ออื่นๆ เช่น สิ่งพิมพ์ควบคู่ไปด้วย ทั้งยังต้องมีการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลจึงจะสมบูรณ์

ถ้าวิทยุชุมชนตัดสินใจเสนอรายการเพื่อการศึกษาบ้าง เช่น เรื่องเทคนิคการเกษตรเพื่อเกษตรกร หรือ โภชนาการและการดูแลเด็กสำหรับมารดา ก็ต้องนำเสนอเนื้อหาให้สอดคล้องกับวิธีการที่เหมาะสมทางการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ คือต้องเริ่มด้วยการวางโครงสร้างเนื้อหาของรายการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ความต้องการ และขีดความสามารถของผู้เรียน ต้องลงทะเบียนผู้เรียน และมอบวุฒิบัตรให้ผู้ที่เรียนจนจบหลักสูตร ผู้เรียนจะได้มุ่งมั่นมากขึ้น นอกจากนี้ต้องใช้สื่ออื่นๆ การอภิปรายและการติดตามผลมาสนับสนุนรายการวิทยุ

การจัดรายการเพื่อการศึกษาเป็นเป้าหมายที่คุ้มค่าความพยายามมากสำหรับวิทยุชุมชน แต่จะต้องพิจารณาและวางแผนให้ดี ต้องร่วมมือกับฝ่ายสาธารณสุขหรือเกษตรตามความเหมาะสม และต้องได้รับคำแนะนำและความสนับสนุนจากผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาผู้ใหญ่จึงจะประสบความสำเร็จ

ไม่ว่าวิทยุชุมชนจะออกอากาศรายการเพื่อการศึกษาหรือไม่ก็น่าจะมีนโยบายที่คำนึงถึงการศึกษาในความหมายกว้างๆ คือในบริบทของการช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านซึ่งควรเป็นจุดมุ่งหมายเบื้องต้นของวิทยุชุมชน ดังนั้น รายการวิทยุชุมชนจะมีเนื้อหาที่ให้ความรู้เสมอ ไม่ว่าจะรูปแบบรายการ

จะเป็นเช่นไร ทั้งในการรายงาน การสัมภาษณ์ การถาม/ตอบหรืออภิปราย และ
ละครที่ให้ความบันเทิง เป็นต้น

โรงเรียนทางอากาศในศรีลังกา

โรงเรียนทางอากาศ เป็นรายการที่มุ่งให้ความรู้เพื่อนำไปปฏิบัติ และ
พยายามพัฒนาวิธีทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาใน
พื้นที่เดียวกันได้ เราเชื่อว่าวิธีนี้จะช่วยปูทางให้ผู้ฟังของเราทำตามที่วิทยุ
สอน หรือทำตามที่ได้รับทราบทางช่องทางการสื่อสารอื่นๆ ผู้ผลิต
รายการวิทยุที่รับผิดชอบรายการเกษตรได้จัดทำปฏิทินการเกษตรและ
กำหนดกิจกรรมในพื้นที่ รวมทั้งเนื้อหาวิชาการสำหรับฤดูกาลหน้าร่วม
กับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ และคณะกรรมการที่ปรึกษาด้าน
รายการการเกษตรของโรงเรียนทางอากาศ เกษตรกรทั้ง ๑๑๕ คนที่
ลงทะเบียนเรียนในรายการนี้ จะได้รับปฏิทินที่มีข้อมูลทางเทคนิคที่
เกี่ยวข้อง ต้องฟังรายการวิทยุ และจดบันทึกลงในช่องว่างที่เว้นไว้ใน
ปฏิทิน และต้องตอบคำถามท้ายรายการ โดยส่งคำตอบมาทางจดหมาย
หรือส่งด้วยตนเอง รายการนี้ได้รับคำตอบโดยเฉลี่ย ๒๐๐-๒๕๐ ฉบับ
มีที่ส่งมาจากเกษตรกรที่ไม่ได้ลงทะเบียนเรียนกับรายการก็หลายฉบับ
เราเฉลยคำตอบในรายการครั้งต่อมา ใครตอบถูกต้องก็ได้คะแนนหลักสูตร
ในแต่ละฤดูใช้เวลา ๒-๓ เดือน เกษตรกรที่สะสมคะแนนรวมได้ตาม
เกณฑ์ จะได้รับประกาศนียบัตรจากโรงเรียนทางอากาศเมื่อจบหลักสูตร

การสำรวจผู้ฟัง

วิทยุชุมชนได้รับข้อมูลเชิงคุณภาพมาก ถ้ามีผู้ฟังดิชมมาทางจดหมาย
โทรศัพท์ หรือมาเยี่ยมเยียนกันถึงสถานี และถ้าให้ผู้ฟังร่วมประเมินการทำงาน
ของสถานีอยู่เสมอ แต่ก็อาจจะยังไม่เพียงพอที่จะบ่งบอกผลการปฏิบัติงานและ
ชื่อเสียงของสถานีวิทยุได้ จึงต้องมีผู้สำรวจอิสระที่เป็นคนภายนอกมาช่วยหา
คำตอบที่เชื่อถือได้สำหรับคำถามเช่น

- สถานีวิทยุมีความน่าเชื่อถือในสายตาของผู้ฟังหรือไม่
- สถานีเป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้หรือไม่
- เจ้าหน้าที่มีภาพลักษณ์และสถานภาพอย่างไรในสายตาของชุมชน
- ชุมชนพึ่งพาข้อมูลและเอกสารการพัฒนาจากสถานีมากน้อยเพียงไร
- ผู้ฟังทำอย่างไรกับข้อมูลที่ได้รับนำไปใช้ เก็บไว้ ส่งต่อให้ผู้อื่น หรือหาข้อมูลเพิ่มเติม
- วิทยุมีผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้างในชุมชน

เวลาสำรวจต้องเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้วย เช่น มีชาวบ้านฟังรายการกี่คน และฟังเมื่อไรบ้างโดยเปรียบเทียบกับสถานีอื่น และมีชาวบ้านฟังรายการต่างๆ รายการละกี่คน ข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้เห็นว่า วิทยุชุมชนเป็นอย่างไรเมื่อเทียบกับสื่ออื่นๆ

ข้อมูลประเภทนี้มักหายาก มีหลายบริษัทที่เชี่ยวชาญการวิจัยผู้ฟังและมักสำรวจให้สถานีธุรกิจขนาดใหญ่ แต่ก็สำรวจผู้ฟังในเมืองเป็นส่วนใหญ่ บริษัทพวกนี้มักเพิ่มตัวเลขจำนวนผู้ฟัง สถานีผู้ว่าจ้างจะได้ใช้จำนวนผู้ฟังนี้มาเป็นฐานเรียกเก็บเงินค่าโฆษณาเพิ่มขึ้นได้

สื่อกระแสหลักมีเครื่องบันทึกจำนวนผู้ฟังที่เปิดฟังรายการ และเก็บข้อมูลเวลาที่ผู้ฟังเปลี่ยนสถานี แต่วิทยุชุมชนไม่อาจซื้อหาอุปกรณ์นี้มาใช้ได้ จึงต้องเก็บข้อมูลเชิงปริมาณด้วยวิธีอื่น วิธีที่ง่ายที่สุดก็คือสุ่มเลือกกลุ่มตัวอย่างจากผู้ฟังมาสัมภาษณ์ หรือให้ช่วยตอบแบบสอบถามทางจดหมาย แล้วใช้ผลที่ได้รับประมาณภาพรวมของชุมชน

สถานีวิทยุเองก็ใช้เทคนิคบางอย่างแยกแยะรูปแบบการฟังได้ วิธีหนึ่งก็คือเชิญชวนให้ผู้ฟังร่วมแข่งขัน หรือช่วยรณรงค์ในชุมชน โดยประกาศซ้ำๆ ตลอดทั้งวัน และขอให้ผู้ฟังแจ้งว่าได้ยินประกาศนี้เวลาใดบ้าง

วิทยุชุมชนในประเทศส่วนใหญ่ ไม่จำเป็นต้องใช้บริษัทวิจัยสื่อเลย ขอให้องค์กรพัฒนาเอกชน นักศึกษามหาวิทยาลัย หรืออาสาสมัครที่ไม่ได้อยู่ใน

ชุมชนช่วยวิจัยและสัมภาษณ์ผู้ฟังจะให้ดีกว่า (ถ้าคนในชุมชนรู้จักผู้สัมภาษณ์ๆ อาจไม่ตอบอย่างที่คิด) ที่ดีที่สุดก็คือขอให้เจ้าหน้าที่สถานีวิทยุชุมชนสถานีอื่น ช่วย จะได้เรียนรู้ไปด้วย

การจัดการให้คนภายนอกมาสำรวจให้เป็นครั้งคราวอาจยากลำบาก แต่ ก็ต้องวัดว่า วิทยุชุมชนทำหน้าที่ได้ดีเพียงใด และมีสถานภาพอย่างไรใน สายตาของผู้ฟัง

บทที่ ๗

นักวิทยุชุมชน

จรรยาบรรณ

การปฏิบัติตนของผู้ทำงานวิทยุชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้วิทยุชุมชนมีประสิทธิผล มีคุณธรรม และมีภาพลักษณ์ในเชิงบวกมากพอจนประสบความสำเร็จได้หรือไม่ กฎหมายการกระจายเสียงแห่งชาติที่รวมถึงวิทยุชุมชน บางฉบับ วางแนวการปฏิบัติตนสำหรับนักกระจายเสียงไว้ด้วย โครงการแทมบูลี ในประเทศฟิลิปปินส์ที่ได้รับความสนับสนุนจากองค์การยูเนสโก และรัฐบาล เดนมาร์กก็กำหนดหลักของตนเอง

จรรยาบรรณส่วนใหญ่มีเนื้อหาทั่วไปเหมือนกัน แต่บางประเทศอาจมีบางแง่มุมของตนเอง เช่น ถ้ารัฐบาลอนุญาตให้วิทยุชุมชนมีโฆษณาหรือช่วยรณรงค์ทางการเมืองได้ก็จะต้องกำหนดจรรยาที่เกี่ยวข้องไว้ด้วย

นักวิทยุชุมชนในแต่ละประเทศน่าจะรวมตัวกันตั้งสมาคม และออกระเบียบปฏิบัติที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ของตน เพื่อควบคุมกันเอง แทนที่จะให้รัฐบาลออกกฎหมายบังคับ สถานีควรต้องแจ้งให้ชุมชนที่ตนบริการทราบจรรยาบรรณนี้ด้วย

จรรยาบรรณดังต่อไปนี้มีโครงสร้างเหมือนของโครงการแทมบูลี และมีองค์ประกอบอื่นจากอีกหลายแหล่ง วิทยุชุมชนจะนำไปใช้หรือปรับปรุงแก้ไขก็ได้ตามความเหมาะสม

ความรับผิดชอบ

สิทธิพิเศษที่จะใช้วิทยุก็เหมือนกับโอกาส คือมาพร้อมกับความรับผิดชอบต่อสถาบันและสังคม เป็นความรับผิดชอบของคนที่ใช้พลังการสื่อสารผดุงเกียรติศักดิ์ของสถานีและผู้ร่วมงาน วิทยุเป็นเครื่องมือทรงพลังที่ผู้ใช้แสดงว่า ตนใส่ใจชุมชนที่ต้องการให้เขาสื่อสารความจริงอย่างยุติธรรม และซื่อสัตย์ ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตัว ตรวจสอบกันได้ง่ายว่า นักวิทยุใช้วิทยุเพื่อประโยชน์ของตนเอง หรือของชุมชน

“คลื่นความเกลียด”

นายอมาตุมาร์ทาร์ เอ็ม โบว์อดีตผู้อำนวยการใหญ่องค์การยูเนสโก กล่าวไว้ว่า “วิทยุมีพลังมาก บางครั้งจึงทำให้กลุ่มเป้าหมายเสียหาย สถานีวิทยุมิลส์คอลลิน ในวันดา มีส่วนก่อให้เกิดโศกนาฏกรรมในประเทศเป็นอย่างมาก สื่อชุมชนและนักสิทธิมนุษยชนพยายามเรียกร้องนานาชาติให้สนับสนุนกฎบัตรการสื่อสารฉบับประชาชนที่จะช่วยป้องกันไม่ให้มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนแม้แต่เน้อย” กฎบัตรฉบับนี้ยังระบุว่า “ควรปกปิดข้อมูลข่าวสารเฉพาะเมื่อมีเหตุจำเป็นที่ตีเท่าันั้น เช่น เมื่อมาตรฐานสากลเรื่องสิทธิมนุษยชนระบุไว้ หรือเมื่อจำเป็นต่อการปกป้องสังคมประชาธิปไตยหรือสิทธิพื้นฐานของคนอื่นๆ”

จรรยาบรรณต้นแบบ

การเตรียมและการกระจายเสียง

บททั่วไป

- ควรเตรียมรายการเพื่อเสนอความคิด ข้อมูลและมุมมองใหม่ๆ ให้ดี
- นักกระจายเสียงควรใช้ข้อมูลจากแหล่งที่เชื่อถือได้ และเตรียมรายการให้เรียบร้อยก่อนออกอากาศ
- การกระจายเสียงต้องมีสมดุลของรายการ ระหว่างข่าว บันเทิงและบริการสาธารณะ
- รายการควรสะท้อนความสนใจที่แตกต่างของกลุ่มต่างๆ ทั้งเด็กและใหญ่ในชุมชนให้สมดุล

การค้นคว้า

- นักกระจายเสียงควรกระตุ้นค้นหาข้อมูลใหม่ที่นำเสนอใจทุกแง่มุมอยู่เสมอ ผู้ที่ขยับสืบหาความรู้ไม่ลดละยอมเป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือที่สุดของประชาชน

ความถูกต้องของคลองธรรมและควมมีรสนิยม

- รายการไม่ควรจะมีสิ่งไม่ถูกต้องคลองธรรม ลามก หรือนำรังเกียจตามมาตรฐานศีลธรรมจรรยาของชุมชน

- รายการควรส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างภาคต่างๆ ในชุมชน และไม่ก่อให้เกิดอคติต่อกัน
- การเสนอเรื่องทารุณกรรม ความรุนแรง ความหยาบช้ำ การใช้ยาเสพติด และเรื่องลามกหยาบคาย ควรมีเท่าที่จำเป็นตามบริบทเท่านั้น ต้องระวังเป็นพิเศษไม่ให้เด็กได้ยินได้ฟัง
- นักกระจายเสียงควรระลึกไว้เสมอว่า ผู้ฟังโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน อาจยึดถือเอาผู้ประกาศและพิธีกรเป็นแม่แบบ จึงควรประพฤติตนให้เหมาะสม

การเคารพความเป็นส่วนตัว

- นักกระจายเสียงต้องระวังและใช้วิจารณญาณ เมื่อเนื้อหารายการเกี่ยวข้องกับชีวิตส่วนตัวและความปรารถนาของปัจเจกชน ความสนใจและสิทธิในการรับรู้ของชุมชนไม่ใช่เหตุผลที่จะล่วงละเมิดความเป็นส่วนตัวของใคร ยกเว้นในกรณีที่สาธารณประโยชน์อันชอบสำคัญเหนือสิทธิส่วนบุคคล
- ผู้รายงานข่าวควรเคารพความต้องการของผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร ที่ให้ถือว่าข้อมูลนั้นๆ เป็นข้อมูลที่ไม่เป็นทางการ และไม่ให้เผยแพร่

การตีเพื่อก่อ

- นักกระจายเสียงควรพยายามไม่เสนอข่าวลือ คำชู้ชับ คำครหา ข้อวิพากษ์วิจารณ์ ความขัดแย้ง และการโฆษณาชวนเชื่อทางอ้อม
- เมื่อต้องอภิปรายความขัดแย้งที่เกี่ยวกับผลประโยชน์สาธารณะ ออกอากาศ นักกระจายเสียงต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะนำเสนอทุกแง่มุม
- นักกระจายเสียงควรเน้นข้อมูลข่าวสารที่น่าสนใจและมีประโยชน์มากกว่าสาธยายเรื่องราวความขัดแย้ง
- การอภิปรายปัญหาใดๆ ควรเน้นว่าใครควรทำอะไรเพื่อแก้ปัญหา แทนที่จะเอาแต่คร่ำครวญถึงปัญหานั้นๆ

การปฏิบัติระหว่างดำเนินงาน

การทำงานเป็นคณะ

- เจ้าหน้าที่วิทยุชุมชนแต่ละแห่งอยู่ในคณะทำงานเดียวกัน จึงควร ประพฤติและทำงานในฐานะสมาชิกของกลุ่ม ก็ต้องเต็มใจ ช่วยเหลือผู้ร่วมงานที่ตกอยู่ในสถานการณ์ลำบาก และร่วมมือให้ ข้อมูลที่ติดต่อ และวัตถุดิบต่างๆ แก่ผู้ร่วมงานที่ต้องการ
- ทุกคนควรร่วมประเมินผล อภิปรายและกระตุ้นเพื่อนร่วมงานให้ วิจารณ์และประเมินผลงานให้
- ทุกคนควรยอมรับผลการประเมินและปรับปรุงตามคำแนะนำ
- นักกระจายเสียงควรเต็มอกเต็มใจประชาสัมพันธ์รายการอื่นๆ ของสถานี
- ถ้าผู้จัดรายการต่อไปมาสาย นักกระจายเสียงควรช่วยดำเนินรายการ ไปจนกว่าผู้นั้นจะมาถึง ไม่ควรปล่อยให้ไม่มีคนจัดรายการ

การเคารพฝ่ายบริหาร

- เจ้าหน้าที่ควรเคารพฝ่ายบริหารจัดการ และปฏิบัติตามระเบียบต่างๆ
- เมื่อเจ้าหน้าที่ขัดแย้งกับฝ่ายบริหารควรหารือกับผู้จัดการสถานี หาก ตกลงกันไม่ได้ จึงค่อยส่งเรื่องต่อไปยังกรรมการบริหารสถานีวิทยุ ชุมชนให้ตัดสินใจ ทั้งสองฝ่ายต้องเคารพกันและแก้ปัญหาด้วย กระบวนการประชาธิปไตย โดยยึดผลประโยชน์ของสถานีวิทยุ และชุมชนเป็นเกณฑ์

ความตรงต่อเวลาและความไว้วางใจได้

- ผู้ที่ออกอากาศต้องตรงต่อเวลา มาก่อนเวลาเริ่มรายการอย่างน้อย สิบนาทีเพื่อเตรียมตัวและวัสดุ อุปกรณ์ รวมทั้งหารือกับผู้จัดการ สถานี หรือแขกที่เชิญมาสัมภาษณ์ตามจำเป็น
- เมื่อนักกระจายเสียงทราบว่ามาจัดรายการไม่ได้ ควรแจ้งให้ผู้ จัดการสถานีทราบล่วงหน้าอย่างน้อยหนึ่งวัน เพื่อที่จะได้มีเวลาให้ ผู้ที่จะจัดแทนเตรียมตัวได้ทัน

การปฏิบัติในห้องส่ง

- ไม่อนุญาตให้ใครรวมทั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือทหารนำอาวุธปืนเข้าไปในห้องส่ง
- การดื่มสุราและใช้ยาผิดกฎหมายในห้องส่ง และการมาทำงานเมื่อมีเมามาหรืออยู่ภายใต้ฤทธิ์ยา ถือเป็นการทำลายเกียรติศักดิ์ของสถานี
- นักกระจายเสียงต้องแจ้งให้แขกและญาติที่ตนเชิญมาทราบ ว่า ควรประพฤติตนอย่างไรในห้องส่ง โดยเฉพาะเรื่องการรักษาระเบียบและความเงียบ
- ต้องไม่ปล่อยให้แขกรบกวนนักกระจายเสียงหรือรายการ หรือทำลายหรือขโมยอุปกรณ์และทรัพย์สินของสถานี
- ต้องไม่อนุญาตให้เด็กเข้ามาในสถานีโดยไม่มีผู้ปกครองหรือผู้ใหญ่ที่รับผิดชอบมาด้วย

เฉพาะยามฉุกเฉินจริงๆ เท่านั้น

“ผู้ประกาศจะหายไปโดยไม่บอกกล่าวล่วงหน้าได้ก็เมื่อมีเรื่องฉุกเฉินจริงๆ เท่านั้น เช่นเมื่อสมาชิกในครอบครัวเสียชีวิต หรือเมื่อต้องพาคนในครอบครัวที่มีไข้สูงมากถึง ๔๐ องศาไปโรงพยาบาล”

การดูแลอุปกรณ์สถานี

- เจ้าหน้าที่สถานีทุกคนควรช่วยกันดูแลรักษาอุปกรณ์และทรัพย์สินของสถานี
- ผู้ที่ใช้อุปกรณ์ในห้องส่งต้องผ่านการฝึกอบรม มีคุณสมบัติครบถ้วน และได้รับอนุญาตให้ใช้อุปกรณ์ได้เท่านั้น
- ต้องปิดสวิตช์อุปกรณ์เมื่อไม่ใช้ ทุกคนมีหน้าที่ทำความสะอาด ปิดคลุม และเก็บอุปกรณ์เข้าที่ให้เรียบร้อย
- เจ้าหน้าที่จะนำอุปกรณ์ออกนอกสถานีได้ เมื่อได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้จัดการสถานี หรือผู้มีหน้าที่ดูแลอุปกรณ์เหล่านั้นเท่านั้น

- ต้องนำอุปกรณ์ที่ขอไปใช้นอกสถานที่กลับมาคืนทันทีที่ใช้เสร็จแล้ว
- ต้องมีระบบบันทึกการใช้และการขอยืมอุปกรณ์
- นักกระจายเสียงต้องรายงานให้ผู้จัดการสถานีหรือผู้รับผิดชอบทราบทันทีที่อุปกรณ์ทำงานผิดปกติ หาย หรือเสียหาย โดยระบุเวลา และสถานการณ์เมื่อเกิดเหตุ
- ผู้จัดการสถานีพร้อมทั้งคณะบริหารสถานีวิทยุชุมชนควรกำหนดและประกาศระเบียบการใช้อุปกรณ์ให้ทุกคนในสถานีทราบ

การปฏิบัติตนของเจ้าหน้าที่นอกสถานีวิทยุ

- นักวิทยุชุมชนเป็นนักปฏิรูป และผู้ก่อให้เกิดการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี จึงควรวางตัวให้เหมาะสมกับภาพลักษณ์ของเจ้าหน้าที่สถานีวิทยุชุมชนเมื่ออยู่ในชุมชน ในสังคมและในครอบครัว
- เจ้าหน้าที่สถานีที่มีความผิดทางอาญา หรือกระทำการใดๆ ที่ผิดกฎหมาย ต้องถูกไล่ออกโดยอัตโนมัติ ฝ่ายบริหารสถานีควรมีสติติดตามรัฐธรรมนูญที่จะสั่งพักงานหรือปลดผู้ที่ทำความผิดดังกล่าวออกจากงาน โดยเฉพาะเมื่อการกระทำนั้นๆ ทำลายภาพลักษณ์และสถานภาพของสถานี
- เจ้าหน้าที่ต้องไม่เปิดเผยข้อมูลที่ปกปิด

การหาทุน การโฆษณา และการสนับสนุน

- ผู้ที่จะขอหรือรับเงินบริจาค ทุน เงินสนับสนุน หรือความสนับสนุนด้านการเงินแบบอื่นใดสำหรับสถานีวิทยุชุมชน หรือรายการใดๆ ของสถานี ต้องเป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายเป็นลายลักษณ์อักษรจากฝ่ายบริหารเท่านั้น
- สถานีวิทยุไม่ควรรับเงินจากแหล่งผิดกฎหมายหรือจากกิจกรรมที่มีผลต่อชุมชน สังคม หรือประเทศ เช่น วงการพนัน ผู้ค้าของเถื่อน ผู้ค้ายาเสพติด ผู้ผลิตหรือจำหน่ายบุหรี่และเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และสิ่งอื่นๆ ที่ทำลายหรือก่อให้เกิดมลภาวะในสภาพแวดล้อม ฯลฯ

- ต้องไม่รับเงินจากพรรคการเมืองหรือกลุ่มผลประโยชน์ใดๆ ที่จะคุกคามอิสระภาพในการนำเสนอข่าวของสถานี

การเงิน

- เภรณญกวกวทฤษฎมชนท่ได้รบแต่งตั้งควรเปดบญชรชนการเพอเก็บและจ่ายเงิน โดยเลอกรชนการร่วมกับคณะบรหการ
- การเบกเงินจากบญชรชนการแต่ละครั้งควรต้องมผู้มลลทษ์เช่นช่อสองคนร่วมกันลงนาม
- ต้องมอบเงินทุน เงินช่วเหลือ รายได้ เงินท่จัดเก็บได้ และรายได้อื่นๆ ให้เหรณญกวกวโดยเร็วที่สุดภายใน ๒๔ ช่วโมง หลังการท่ได้รบเงินมา ผู้ใดเก็บเงิน ่ว้นานกว่าน้จะถูกลงโทษในช่อหายกขอกเงิน
- เหรณญกวกวต้องบันทกการรับและรายจ่ายท้หมค คณะบรหการหรือเจ้าหน้าท่ผู้มอำนาจจะเรยกหลักฐานเหล่านี้มาตรวจสอบเมื่อไรก็ได้
- จะนำเงินท่ได้รบมาไปใช้ได้กต่อเมื่อได้ส่งมอบให้เหรณญกวกว และเหรณญกวกวได้บันทกรรับเงินแล้วเท่านั้น เจ้าหน้าท่ไม่สามารถนำรายได้ท่ยังไม่ได้บันทกมาใช้ หรือแม้แต่ชำระค่นค่าจ่ายท่ถูกต้องตามกฎหมายท่ เกิดขึ้นแล้วได้
- ผู้จัดการสถานีควรมีเงินสดสำหรับจ่ายเบ็ดเตล็ด เหรณญกวกวจะคอยเติมให้ เมื่อเงินก้อนน้เหลืออยู่น้อยกว่าจำนวนท่กำหนด ต้องบันทกค่าจ่ายเบ็ดเตล็ดต่างๆ และจำนวนเงินท่เติมให้ทุกครั้ง
- ต้องแจ่งให้ชุมชนทราบสถานะทางการเงินของสถานีวิทยุเป็นระยะๆ โดยสม่าเสมอ ชุมชนมลลทษ์ขอทราบช่อมูลเก่ยวช่อเพิ่มเติมได้ตลอดเวลา

การกระจายเสียงทางการเมือง (หากได้รับอนุญาต)

- คณะบรหการวิทยุชุมชนควรศีกษารายละเอียดกฎหมายการกระจายเสียงแห่งชาติ ท่เก่ยวกับการเสนอข่าวการเลอกรตั้งท่ออกอากาศในระหว่การหาเสียง และควรปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

- นักกระจายเสียงไม่ควรทำให้พรรคการเมืองใดหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งคนใดได้เปรียบหรือเสียเปรียบ
- พรรคการเมืองและผู้สมัครรับเลือกตั้งอย่างเป็นทางการควรได้รับโอกาส และเวลาการกระจายเสียงเท่าเทียมกัน โดยต้องคำนึงถึงความยาวของการออกอากาศ คุณภาพของการนำเสนอ รวมทั้งความได้เปรียบเรื่องวันและเวลาออกอากาศด้วย
- หากฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องตกลงกันไม่ได้เรื่องความเท่าเทียม ก็ต้องจับสลากเลือกวัน เวลา หรือใช้วิธีอื่นในการทำงานเดียวกัน
- ควรตัดต่อข่าว และข้อมูลข่าวสารให้เหลือเพียงข้อเท็จจริงล้วนๆ และควรหลีกเลี่ยงที่จะไม่สนับสนุน หรือต่อต้านพรรคการเมือง หรือผู้สมัครรับเลือกตั้งใดๆ
- เจ้าหน้าที่ของวิทยุชุมชนรวมทั้งคณะบริหาร ควรลาออกจากตำแหน่ง และละเว้นกิจกรรมในฐานะนักวิทยุเสียก่อนที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการเมืองของพรรคใดพรรคหนึ่ง

ข้อควรระวังเกี่ยวกับค่ายเพลง

“วิทยุชุมชนอาจเปิดแต่เพลงตลอดวัน เพราะว่าวงการเพลงและค่ายเพลง ให้เพลงฟรีๆ จึงจัดรายการได้ง่ายกว่ารายการอื่นๆ ที่ชุมชนต้องการสถานี ก็กลายเป็นร้านขายเพลงไปโดยปริยาย เพราะเปิดเพลงใหม่ๆ ให้ฟัง ในแอฟริกาใต้ พอเริ่มมีวิทยุชุมชนก็มีคนซื้อแผ่นเสียงกันเยอะขึ้นมาก ของขวัญและความสนใจที่ค่ายเทปทุ่มเทให้ผู้มีหน้าที่เลือกเพลงออกอากาศให้เป็นเอกลักษณ์ของสถานี ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง”

จาก Zane Ibrahim and Ms. Adams, Bush Radio 98.5 FM, South Africa

การโฆษณาและผู้อุปถัมภ์รายการ (หากได้รับอนุญาต)

- คณะบริหารควรชี้ขาดว่า การโฆษณาตามกฎหมายสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของวิทยุชุมชนหรือไม่
- หากยินยอมให้มีโฆษณา คณะบริหารควรกำหนดว่าจะให้โฆษณาอะไรออกอากาศได้บ้าง
- ควรเลือกโฆษณากิจกรรม สินค้า และบริการของชุมชนเองก่อน
- ไม่ควรโฆษณาสินค้าที่เป็นอันตรายต่อบุคคล ชุมชน หรือสังคม โดยเฉพาะในด้านสุขภาพอนามัยหรือพฤติกรรมต่างๆ เช่น บุหรี่ และเหล้า และไม่ควรโฆษณาสิ่งที่มีผลเสียต่อสวัสดิภาพทางเศรษฐกิจสังคมของคนยากจน เช่น อาหารจานด่วน น้ำอัดลม และสินค้าอื่นที่มีคุณค่าทางโภชนาการต่ำแต่ราคาสูง
- ถ้ามีทั้งผู้อุปถัมภ์ และทั้งโฆษณา ต้องระวังไม่ให้เกิดประโยชน์ทับซ้อนระหว่างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง กับวัตถุประสงค์ของสถานีวิทยุ เรื่องการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง

ตัวอย่างความขัดแย้งระหว่างรายได้จากโฆษณา และผลดีทั่วไป

- ▶ รายได้จากผู้ผลิตหรือผู้ค้าปลีกนมผง กับการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่
- ▶ รายได้จากผู้ผลิตยาฆ่าแมลง กับการส่งเสริมการควบคุมแมลงศัตรูพืชแบบผสมผสาน
- ▶ รายได้จากบริษัทข้ามชาติผู้ผลิตน้ำอัดลม กับการส่งเสริมน้ำผลไม้ในท้องถิ่น
- ▶ การอุปถัมภ์รายการการเกษตร โดยผู้ค้าสินค้าและผลิตภัณฑ์การเกษตร กับการสนับสนุนให้เกษตรกรขายพืชผลได้ราคาดีขึ้น
- ▶ การอุปถัมภ์รายการ โดยบริษัทเหมืองแร่ที่ทำเหมืองในท้องถิ่นกับความจำเป็นที่ต้องลดผลกระทบของเหมืองต่อสภาพแวดล้อม

มุมมองของวิทยุธุรกิจ

เจ้าของสถานีวิทยุธุรกิจในเอควาดอร์ สัพพอก หลังการเลือกตั้งว่า ช่วงเวลาที่การเมืองยังเป็นลูกผีลูกคนช่วยพวกเราดีกว่าครึ่งไม่ให้ล้มละลาย”

บรูซ จิราด์

การโฆษณาของพรรคการเมืองและผู้สมัครรับเลือกตั้ง

การโฆษณาพรรคการเมืองในระหว่างการหาเสียงที่ต่างจากรายการการเมืองปกติของพรรคเป็นปัญหาพิเศษ คณะบริหารวิทยุชุมชนต้องเลือกใช้วิธีใดวิธีหนึ่งต่อไปนี้

- ให้เวลาและโอกาสทุกพรรคได้โฆษณาเท่าเทียมกัน เหมือนในกรณีกระจายเสียงปกติของพรรค
- ปล่อยให้พรรคต่างๆ ซื้อเวลาออกอากาศได้อย่างอิสระตามต้องการเท่าที่พรรคมีงบประมาณ
- ไม่รับการโฆษณาจากพรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งเลย

วิทยุชุมชนบางสถานีคิดค่าโฆษณาทางการเมืองสูงกว่าโฆษณาสินค้า เพราะอยากแก้ปัญหาการเงินของสถานีวิทยุชุมชน โดยขายเวลาออกอากาศให้พรรคการเมืองที่อยากซื้อเวลาออกอากาศและมีเงินซื้อได้ แต่ควรคิดให้ได้ว่าวิทยุชุมชนควรจะช่วยพรรคที่เข้มแข็งอยู่แล้วให้แข็งแกร่งขึ้นกว่าพรรคการเมืองที่อ่อนแอกว่า แต่อาจทำให้ชุมชนก้าวหน้าได้หรือไม่ ในแง่จริยธรรม ใช้หลักความเท่าเทียมกันคงจะดีกว่า หรือไม่ก็ไม่ให้มีโฆษณาทางการเมืองเลย

การคัดเลือกนักวิทยุชุมชน

วิทยุชุมชนบางแห่งเลือกแต่คนที่ตั้งมั่นที่จะสร้างสวัสดิภาพ และปรับปรุงชุมชนของตน และเป็นคนที่สนใจ ใช้วิทยุเป็นเครื่องมือสร้างความก้าวหน้าทางสังคม บางสถานีก็พอจะมีคนที่มีความประสงค์ หรือเคยเข้าฝึกอบรมด้านสื่อสารมวลชนมาบ้าง แต่ถึงพวกนี้ร่ำเรียนมาสูงกว่าและมีทักษะมากกว่า คนทั่วไปในชุมชนก็อาจจะเป็นคนภายนอก ทำให้เสียเปรียบในช่วงแรกๆ ที่ทำงานวิทยุในชุมชนนั้นๆ จนกว่าจะเข้าใจชุมชนถ่องแท้

เวลาคัดเลือกคนจากในชุมชนมักใช้เกณฑ์อื่นๆ ด้วย เช่น ถิ่นพำนัก ควรเลือกคนในชุมชนที่ยังไม่คิดโยกย้ายไปไหน มีทักษะการพูด มีศีลธรรมจรรยา มีศักยภาพเป็นผู้นำได้ ถือเป็นตัวแทนของชนเผ่า ศาสนาและแนวทางการเมืองนั้นๆ ได้ ควรใช้เวลาไปฝึกอบรมและยังควรมีเวลามาทำงานอาสาสมัคร

ที่สำคัญเป็นพิเศษคือต้องมีผู้หญิงและผู้ชายจำนวนพอๆ กัน ในหลายๆ ประเทศ เวลามีโอกาสให้ไปฝึกอบรมผู้ชายมักเป็นฝ่ายเสนอตัว จึงควรต้องหาผู้หญิงเข้ามาช่วยงานด้วย เรื่องความสมดุลทางเพศของอาสาสมัครวิทยุชุมชนก็เรื่องหนึ่ง แต่เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ต้องให้มีผู้หญิงเข้ามาทำงานด้วยก็เพราะว่า ผู้ฟังวิทยุชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่ต้องการข้อมูลข่าวสารจากผู้หญิงด้วยกัน ผู้หญิงที่พูดออกอากาศจะช่วยผู้หญิงคนอื่นๆ มีบทบาทพัฒนาชุมชนและอื่นๆ ที่น่านับถือและเท่าเทียมกับผู้ชาย ผู้หญิงที่ทำงานวิทยุชุมชนจะช่วยจำกัดปัญหาบุคลากร เพราะผู้หญิงไม่ค่อยออกไปหางานทำนอกชุมชน

วิทยุชุมชนแห่งหนึ่งในแอฟริกาใต้ เปิดอบรมนักจัดรายการวิทยุก็ต่อเมื่ออย่างน้อยครึ่งหนึ่งของผู้เข้าอบรมเป็นผู้หญิง บางท้องถิ่นอาจปฏิบัติเช่นนี้ได้ยากเพราะวัฒนธรรมไม่อำนวย แต่ก็น่าตั้งเป้าหมายไว้

มาร์ติน แอลลาร์ด พูดถึงการฝึกด้านเทคนิค

“ผมว่าอีกหน่อยวิทยุชุมชนจะไม่มีช่างเทคนิคโดยเฉพาะแล้ว แต่ทั้งผู้จัดการสถานีและผู้ผลิตรายการจะต้องฝึกการอบรม และทำหน้าที่ทางเทคนิคด้วย”

การฝึกอบรมนักวิทยุชุมชน

สถานีวิทยุชุมชนมักเริ่มต้นจากคนที่ไม่เคยเข้าไปในห้องส่งวิทยุ ไม่เคยจับไมโครโฟน และไม่เคยข้องเกี่ยวกับโลกของสื่อเลย การฝึกอบรมคนกลุ่มนี้จึงเป็นงานที่ทำทนาย แต่ก็ไม่ยากอย่างที่คิด

การฝึกในเนปาล

การฝึกที่สถานีชาการ์มาธา มี ๒ ประเภท ประเภทแรกที่เน้นแนวคิดกว้างๆ และเทคนิคเพิ่มทักษะทั่วไป และรวมคนเข้ามาเป็นกลุ่มได้ อีกประเภทหนึ่งผสมผสานการอบรมไปกับการต้องการเฉพาะและบริบทของสถานี โดยให้ผู้รับการอบรมทำงานกับผู้ผลิตรายการเพื่อพัฒนารายการใหม่ๆ

ประเภทแรกใช้ทรัพยากรต่างประเทศ ซึ่งมักจะเป็นศูนย์ฝึกอบรมนานาชาติ การฝึกนี้สำคัญตรงที่ช่วยระบุ และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เนปาลเป็นแหล่งสื่อที่ดีเยี่ยมอยู่แล้ว ความเชี่ยวชาญของนักวิทยุจากต่างประเทศเหล่านี้จึงเป็นประโยชน์อย่างมาก

ประเภทที่สอง ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น วางแผนและจัดอบรมโดยคำนึงถึงความต้องการของสถานีและของผู้รับการอบรมฝึก อบรมโดยให้ปฏิบัติจริงซึ่งก็เหมาะสมสำหรับการพัฒนาในทุกๆ ด้านของสถานีและเทคโนโลยีที่มีอยู่ ผู้ฝึกสอนเป็นเจ้าหน้าที่ประจำสถานี และที่ปรึกษาด้านเทคนิคชาวต่างประเทศที่ทำงานในเนปาล โดยเน้นอบรมเจ้าหน้าที่สถานีที่ทำงานอยู่แล้วมากกว่าคนใหม่

เนื้อหาการฝึกอบรม

การกระจายเสียงต้องอาศัยทักษะหลายๆ อย่าง โดยรวมแล้วทีมงานของสถานีต้องมีทักษะสำคัญสามประการ ดังนี้

- **ด้านเทคนิค** การใช้อุปกรณ์ และการซ่อมแซมง่ายๆ
- **การผลิตรายการ** ครอบคลุมองค์ประกอบต่างๆ เช่น การพูดในรายการ การใช้เสียง การเขียนบท เทคนิคการสัมภาษณ์ การหาข่าว การเขียนและการอ่าน การผลิตรายการนิตยสารทางอากาศ ผลิตสโปตวิทยุ จึงเกิด และการโฆษณาเพื่อประโยชน์สาธารณะ การผลิตรายการที่ให้ชุมชนมีส่วนร่วม รวมถึงทฤษฎีการสื่อสารมวลชนเบื้องต้น และการปฏิบัติ

- **การจัดการและดำเนินการ** ประกอบด้วยทักษะการบริหารจัดการ การวางแผนรายการวิทยุชุมชน การตลาด วิธีการวิจัยผู้ฟัง กฎหมาย วิทยุและหลักจริยธรรม

นอกจากนี้ คนที่ทำงานวิทยุชุมชนทุกคนต้องรู้ระเบียบปฏิบัติที่ใช้อยู่

ประเภทและระยะการอบรม

การฝึกอบรมมักจะกระจายเสียงแบ่งได้เป็นสองประเภทใหญ่ๆคือ

- **การฝึกอบรมเบื้องต้น** ให้ความรู้ ความสามารถเพียงพอที่จะทำหน้าที่พื้นฐานที่สุดได้
  - **การพัฒนาทักษะ** ช่วยให้นักกระจายเสียงทำหน้าที่ได้อย่างน้อยหน้าที่หนึ่งได้ดี เช่น ผลิตรายการ ประกาศ รายงานข่าว ควบคุมเทคนิคห้องส่ง ฯลฯ เจ้าหน้าที่สถานีวิทยุชุมชนขนาดเล็กต้องเรียนรู้ที่จะทำหน้าที่ต่างๆ หน้าที่ใดหน้าที่หนึ่ง หรือทุกหน้าที่ให้ได้
- การฝึกอบรมเบื้องต้น** ครอบคลุมเนื้อหาพื้นฐานสามประเภท
- **ปรัชญาวิทยุชุมชน และบทบาทในด้านข่าว ความบันเทิง และการศึกษา** และโดยเฉพาะในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา
  - **องค์ประกอบสำคัญของระเบียบปฏิบัติสำหรับนักวิทยุชุมชน**
  - **การใช้อุปกรณ์กระจายเสียง และการผลิตรายการเบื้องต้น**

วิทยุชุมชนบางสถานีจัดอบรมเบื้องต้นแบบเข้มข้นในชุมชนราวสามสัปดาห์ เวลาจัดอบรมควรให้มีภาคปฏิบัติมากๆ ไม่ว่าจะเป็นการอบรมประเภทใด

การฝึกอบรมเบื้องต้น เมื่อเริ่มบริการวิทยุชุมชน ต้องอาศัยการสนับสนุนด้านการเงิน และวิทยากรจากภายนอก วิทยากรอาจมาจากสถานีวิทยุเพื่อบริการสาธารณะในประเทศ การอบรมนี้อาจช่วยคัดเลือกคนที่เก่งที่สุดในบรรดาผู้เข้าอบรมมาเป็นเจ้าหน้าที่วิทยุชุมชน

เมื่อสถานีวิทยุชุมชนเริ่มส่งกระจายเสียงแล้ว เจ้าหน้าที่ใหม่ก็เรียนรู้จากคนเก่าได้ โดยลงมือปฏิบัติเลยและไปอบรมเพิ่มเติมเรื่องปรัชญา ระเบียบปฏิบัติและประเด็นแนวคิดต่างๆ เกี่ยวกับวิทยุชุมชน

การพัฒนาทักษะ นักวิद्यุชุมชนต้องเรียนรู้อยู่เสมอ มีบ่ยไปที่คนที่ทำงานมานานแล้วก็เรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ จากผู้อื่น หรือจากหนังสือ หรือจากปฏิกิริยาของคนที่ในชุมชนต่อรายการที่เขาผลิต ผู้ผลิตรายการต้องเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ อยู่ตลอดเวลา

การเรียนรู้โดยการปฏิบัติช่วยให้มีทักษะดีขึ้น แต่ไม่เพียงพอ ยังมีวิธีอื่นๆ อีกหลายวิธีที่ทำให้นักวิद्यุปฏิบัติงานได้ดีขึ้น

การฝึกอบรมตามหลักสูตร การฝึกปฏิบัติการระยะสั้นเรื่องกระจายเสียงและการผลิตรายการ อาจใช้ผู้ฝึกสอนจากทั้งในและต่างประเทศ

การฝึกประเภทนี้ได้ผลและประหยัดที่สุดถ้าผู้เข้าอบรมมาจากสถานีวิद्यุชุมชนหลายๆ แห่ง ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้มีการติดต่อ ร่วมงาน และแลกเปลี่ยนระหว่างสถานีในอนาคตด้วย ถ้าเจ้าหน้าที่จากสถานีวิทยุชุมชนหนึ่งช่วยประเมินรายการและงานของอีกสถานีหนึ่งก็จะมีประโยชน์มาก เพราะต่างได้เรียนรู้จากประสบการณ์ อีกทั้งมุมมองของคนนอกเป็นสิ่งที่ประเมินค่าไม่ได้

การฝึกงาน การส่งเจ้าหน้าที่ไปทำงานที่สถานีวิทยุชุมชน หรือสถานีวิद्यุเพื่อบริการสาธารณะที่มีประสบการณ์มากกว่าสักชั่วระยะหนึ่ง อยู่ในวิสัยที่จัดกันได้บางประเทศ โดยเฉพาะที่แอฟริกาใต้ สถานีนำร่องวิทยุชุมชนกลายเป็นศูนย์ฝึกสำหรับสถานีใหม่ๆ ซึ่งก็มีข้อดีหลายประการ โดยเฉพาะในด้านการแบ่งปันประสบการณ์ และมีค่าใช้จ่ายต่ำ ผู้ที่มีโอกาสไปฝึกงานที่สถานีวิद्यุชุมชนอื่น โดยเฉพาะที่สถานีที่ประสบความสำเร็จ จะได้เรียนรู้วิธีแก้ปัญหาต่างๆ และคิดสร้างสรรค์จัดผังรายการ

การไปฝึกงานที่สถานีวิद्यุธุรกิจต้องระวังให้ดี เพราะสถานีเหล่านี้มีปรัชญาต่างไปจากวิทยุชุมชน ผู้ฝึกงานอาจได้เรียนรู้เทคนิคการผลิตรายการ แต่จะไม่ได้เรียนรู้เลยว่าจะใช้วิทยุเพื่อพัฒนาสังคมได้อย่างไร

ทุนไปต่างประเทศ องค์กรกระจายเสียงขนาดใหญ่ของโลกหลายองค์กร จัดฝึกอบรมในประเทศของตนตัวอย่าง เช่น ราดิโอเนเทอร์แลนด์ บีบีซี และคอบซ์ เวลเด บางครั้งรัฐบาลและองค์กรพัฒนาต่างๆ ก็ให้ทุนนักกระจายเสียงวิทยุชุมชนได้เข้าอบรมในศูนย์ฝึกเหล่านี้ ทำให้ผู้เข้าอบรมมีประสบการณ์

เรียนรู้ที่มีค่าในทุกๆ ด้านของการผลิตรายการวิทยุ แต่ก็ยังมีข้อเสียอยู่บ้างซึ่งจะอธิบายในตอนต่อไป

ฝึกที่ไหนดี

การฝึกอบรมแบบต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วต่างมีข้อดีและข้อเสียดังต่อไปนี้

การฝึกระหว่างทำงาน ชุมชนที่สถานีวิทยุดำเนินการอยู่เป็นที่เดียวที่มีสภาพตามที่เป็นจริง กลุ่มผู้ฝึกจะได้ทำงานกับอุปกรณ์ คน และสภาพแวดล้อมจริงๆ และยังประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทางและค่าครองชีพของผู้ฝึกอีกด้วย

ข้อเสียหลักของการฝึกนี้คือ ผู้ฝึกอาจรู้สึกว่ามีคุณภาพผู้ฝึกในเมืองหลวง หรือในต่างประเทศ ไม่ได้ในเมื่อแรงจูงใจอย่างหนึ่งของผู้ฝึกงาน คือความก้าวหน้าในการทำงาน การฝึกในที่ทำงานจริงของเขาทำให้เขากระตือรือร้นน้อยลง

การฝึกในประเทศ การฝึกในพื้นที่อื่นๆ ที่ไม่ใช่ในชุมชนของตนเอง จะทำให้ผู้ฝึกรู้สึกว่ามีความก้าวหน้ามากขึ้น การฝึกงานที่สถานีอื่นก็เช่นกัน ข้อดีอื่นๆ คือ การได้รู้จักคนที่อื่น และโอกาสที่จะมีการแลกเปลี่ยนในอนาคต

การฝึกในต่างประเทศ เป็นการฝึกที่มีเกียรติ แพงที่สุด และเส้นทางอาชีพนอกชุมชนของผู้ฝึก ทำให้สถานีต้องเสียบุคลากรได้ ข้อเสียอื่นๆ คือ สภาพแวดล้อมด้านเทคนิคและการทำงานในต่างประเทศ จะทำให้ผู้ฝึกไม่พอใจกับอุปกรณ์ธรรมดาๆ ในสถานีวิทยุชุมชนที่บ้าน จนทำให้เขาอยากย้ายไปทำงานในสถานีวิทยุกระแสหลักมากขึ้น ผู้ฝึกจะพอใจการฝึกในต่างประเทศในเรื่องเทคนิค แต่จะนำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ไม่ได้ เพราะเป็นสภาวะนอกบริบททางวัฒนธรรมปกติของผู้ฝึก

งบประมาณการฝึก

มีแหล่งทุนมากมายสำหรับการฝึกนักวิทยุวิทยุชุมชน เมื่อองค์กรพัฒนาระหว่างประเทศ หรือเอกชนให้เงินซื้ออุปกรณ์พื้นฐานให้สถานี ก็มีกรวมงบประมาณฝึกอบรมเอาไว้ด้วย อย่างน้อยงบประมาณนี้ก็พอสำหรับการฝึกอบรมเบื้องต้นในระยะก่อตั้ง แต่ก็อาจรวมถึงการพัฒนาทักษะระยะยาวด้วย

องค์กรพัฒนาต่างๆ อาจให้ทุนนักวิทยุวิทยุชุมชนไปฝึกอบรมที่ต่างประเทศ และในประเทศ หรือให้ฝึกโดยทำงานจริงๆ

“คนส่วนใหญ่คิดถึงวิทยุว่าเป็นสื่อแบบหนึ่งต่อหนึ่ง ที่ส่งกระจายเสียงไปยังมวลชนนิรนามกลุ่มเดียว การวิจัยระยะแรกเรื่องการสื่อสารพบว่าการทิ้งใบปลิวจากเครื่องบินมีพื้นฐานบนแนวความคิดนี้ คือ “ฉีด” ข้อมูลข่าวสารให้กลุ่มคนที่มีคุณสมบัติเหมือนกัน

แต่คนที่ฟังวิทยุจากเครื่องรับแต่ละเครื่องนั้นมักจะมีสองสามคน บางครั้งเราก็หลงเสน่ห์การสื่อสารระหว่างบุคคล คือ เสียงที่พูดกับผู้ฟังแต่ละคนในฝูงชน ทั้งเสียงของนักการเมือง ผู้นำทางศาสนา ดิเจ หรือแม้แต่ผู้ประกาศข่าวที่เก่งๆ พวกนี้พูดด้วยเสน่ห์ตามธรรมชาติของคนที่ทำให้ผู้ฟังใจจดใจจ่อ เสน่ห์ที่จะสะกดคนที่ไม่หลงเชื่ออะไรง่ายๆ พูดจากใจตนด้วยความเชื่อสู่ผู้ฟังที่มีแต่คำถาม ปัญหา และความลังเล คงพูดได้ว่า คนที่พูดออกอากาศพวกนี้ประสบความสำเร็จโดยทำทายแบบแผนดั้งเดิมของสื่อ คือ ไม่อ่านบท แต่อ่านความหมายบทเพียงช่วยเตือนจุดสำคัญของสาร ไมโครโฟนก็เป็นเพียงสื่อกลางอิเล็กทรอนิกส์ พวกนี้ไม่ได้พูดกับไมโครโฟน แต่พูดกับคนผ่านไมโครโฟน เขาใช้สื่อเพื่อเข้าถึงประชาชน นี่เป็นความรู้สึกพิเศษของสื่อระหว่างบุคคลที่วันนี้ไม่มีแล้ว”

คาร์ลอส เอ. อาร์นาลโด

อีกแหล่งหนึ่งก็คือโครงการพัฒนาต่างๆ ในประเทศ เช่น เมื่อโครงการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม หรือสุขภาพ ต้องการการสนับสนุนจากรายการวิทยุ องค์การเงินทุนอาจให้งบประมาณฝึกอบรมนักกระจายเสียง เพื่อจะได้ผลิตรายการให้โครงการให้ดีที่สุด

ไม่ว่าเงินทุนจะมาจากไหน และการฝึกอบรมเป็นแบบใด คณะบริหารวิทยุชุมชนต้องตื่นตัวต่อความต้องการการฝึกอบรมของเจ้าหน้าที่อยู่เสมอ เมื่อเจ้าหน้าที่มีสมรรถภาพสูงขึ้นก็จะพึงพอใจในงาน ทำให้ไม่ทิ้งงาน สถานะก็มีปัญหาขาดบุคลากรน้อยลง แต่ถ้าเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่เป็นอาสาสมัครที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน ก็จะมีคนเก่าออกไป คนใหม่เข้ามาอยู่เสมอ และฝ่ายบริหารก็ต้องคอยฝึกอบรมคนใหม่ตลอดเวลา